

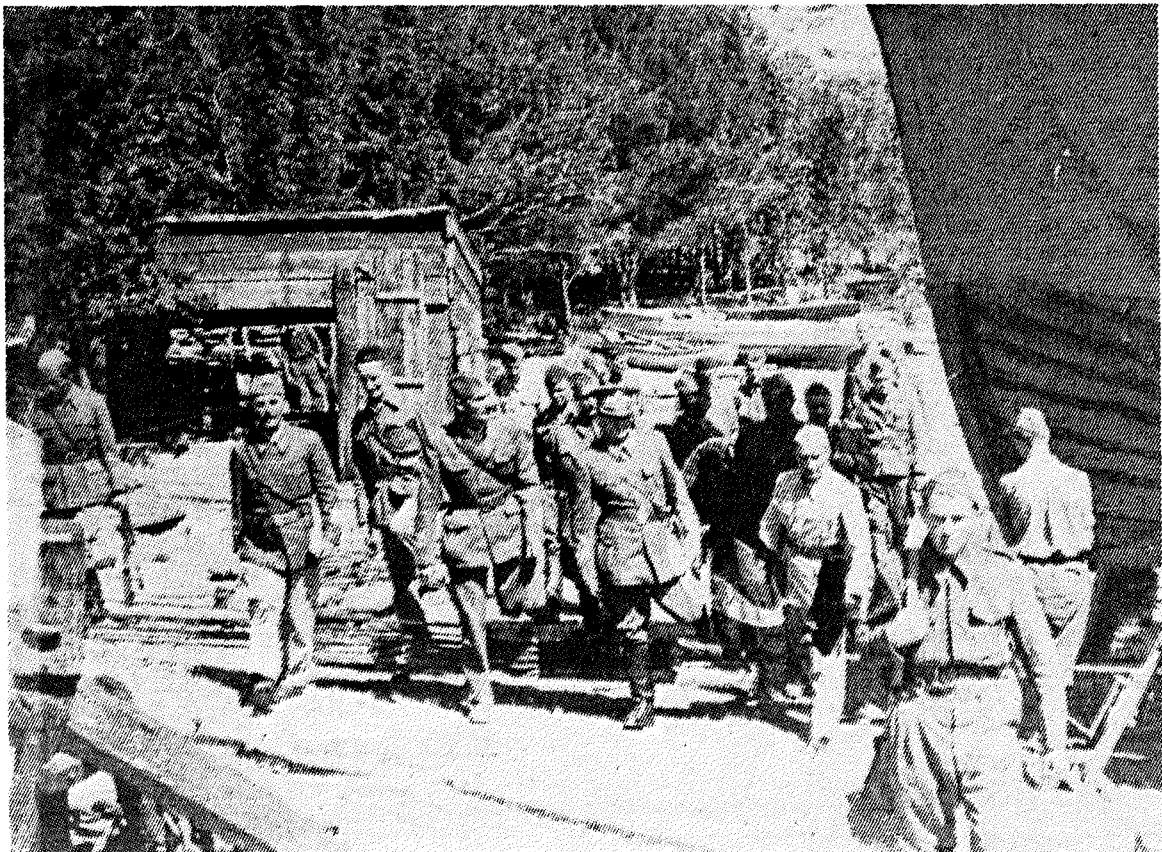
tv-15 naš TOVARIS

Št. 36

24. septembra 1987

Leto XXV

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Na Visu некоč (poleti 1944): O Visu danes preberite reportažo na 4. strani

Pred ustavno razpravo

Hocemo avnojsko Jugoslavijo!

Oblikovanje in spreminjanje ustav je bilo v naši preteklosti vedno velik dogodek. Vselej je to pomenilo kritično preverjanje prakse, razreševanje temeljnih družbenih problemov in dilem ter postavljanje novih ciljev v izgrajevanju avnojske Jugoslavije: socialistične samoupravne federativne skupnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti in njihovih republik oziroma pokrajin. Spreminjanje ustav je bilo zato vedno neposreden interes vseh delovnih ljudi in občanov, ki so se množično in tvorno vključevali v premagovanje družbenih nasprotij in zastojev v razvoju.

Ali bo tako tudi tokrat? Ali so delovni ljudje prepričani v nujnost tokratnih sprememb ustave? Ali verjamejo, da so nam te spremembe potrebne za izhod iz naše globoke družbene in gospodarske krize?

Glede vsega tega ostajajo dvomi. Zanimanje za ustavne spremembe se raztaplja v skrbi za naš gospodarski vsakdan, za odnose v jugoslovanski skupnosti, za naš položaj v svetu, za socialistično moralo in humane medčloveške odnose.

Mnogi mislijo, da ni potrebno spreminjati ustave in da bi brez tega lahko odpravili in popravili usodne napake od včeraj in danes – če seveda to resnično hočemo in če ne sprejemamo vseh številnih dobrih sklepov s figo v žepu. Naj bo tako ali drugače, postopek za spremembo ustave se je začel. Sedaj je edino koristno, da se tudi borci NOB in socialistične revolucije tvorno vključimo v to.

Javna razprava o osnutku ustavnih sprememb se bo začela oktobra in bilo bi prav, da bi imeli borci v teh razpravah svoja stališča, da ne bi nasledili vplivom, ki so tuji temeljnim načelom in določilom veljavne ustave. Že v dosedanjih razpravah o pobudi za spremembo ustave smo se borci v naši republici odločno opredeljevali za veljavne temelje ustavne

ureditve: za avnojsko Jugoslavijo, demokratično skupnost enakopravnih narodov in narodnosti ter njihovih socialističnih republik oz. pokrajin, za družbeno lastnino in socialistično samoupravljanje, za samoupravne in obče človeške pravice, dolžnosti in odgovornosti človeka in vseh delovnih ljudi.

Težko pa je danes brez rezerve braniti samoupravljanje, kakršnega poznamo iz prakse. Kritična analiza delovanja političnega sistema socialističnega samoupravljanja navaja temeljne vzroke take prakse in eden (poglavitnih?) je tudi ta, da so bile nekatere določbe ustave slabe (nezadostne ali prepodrobne, nerealne, včasih nekonkistentne itd.) in zato slaba podlaga za normativno (zakonsko in samoupravno) urejanje odnosov in za praktično, učinkovito delovanje sistema. Če je torej tako, je prav, da ustavo v teh določbah spremenimo.

Treba se bo zavzemati za dosledno spoštovanje ustave

Kljub temu pa bi pričakovali preveč, če bi mislili, da je to dovolj. Poleg ustavnih sprememb in vsega drugega, kar moramo storiti, da bi se izvlekli iz krize, se bomo morali v vseh družbenopolitičnih organizacijah in v SZDL kot fronti socialističnih sil veliko bolj odločno in tvorno zavzemati za dosledno spoštovanje in uresničevanje ustave. S tem šele bodo dobile ustavne spremembe sploh svoj smisel.

Osnutek ustavnih sprememb, ki je objavljen, bo po napovedih ustavne komisije zvezne skupščine še spremenjen. Razrešene bodo dileme in alternative, povezane z osnutkom XI. in XXVIII. amandmaja: ki zadevata položaj in vlogo bank, odnose na enotnem jugoslovanskem trgu, monetarni, kreditni in devizni sistem ter položaj in vlogo narodne banke Jugoslavije. Najnovejša afeta z me-

nicami v Agrokomercu in ponekod drugod v državi je ta vprašanja postavila v še mnogo ostrejšo luč. Jugoslovanska javnost zato utemeljeno zahteva take ustavne rešitve, ki bodo v prihodnje izključile vsako možnost podobnega spodbujanja temeljev družbenega reda in bogatenja na račun družbene skupnosti.

Ne glede na nedorečenost teh dveh pomembnih dopolnil, je že mogoče reči, da so dopolnila obsežnejša, kot smo pričakovali ob razpravah o kritični analizi delovanja političnega sistema in ob opredeljevanju o pobudi za spremembo ustave.

Z devetindvajsetimi amandmaji spreminjamo preko sto členov veljavne ustave in s temi spremembami prispevamo malo ali nič niti k zmanjševanju normativizma niti k zmanjšanju vloge države (zvezne in republiške) v gospodarskem in drugem družbenem dogajanju.

Vični pa so naporji za utrditev in poglobitev samoupravljanja, za povečanje samoupravne vloge delavca v združenem delu, v vseh oblikah združevanja dela in sredstev in v delegatskem sistemu. Vnešenih je več sprememb na liniji bolj racionalne samoupravne organiziranosti in odločanja, pa tudi krepitve vloge državnih organov v zadevah iz njihove ustavne pristojnosti, s čemer naj bi zagotovili ustavni red in zakonitost (izvajanje zakonov in sprejete oziroma dogovorjene politike).

Velik obseg sprememb vzbuja dvom in strah, če s spremembami vendarle nismo načeli tudi temeljev naše ustavne ureditve, posebej ker vemo, da so bili in so še v državi pa tudi v Sloveniji veliki pritiski tudi v tej smeri vračanja oz. krepitve etatizma, unitarizma in centralizma, v smeri spodbujanja in širjenja nezaupanja v sistem socialističnega samoupravljanja in demokratično družbeno usmeritev.

(nadaljevanje na 2. strani)

Ob dvestoletnici Vuka S. Karadžića

Priložnost za naš premislek

Z Vukovim shodom, ki ga ob obletnici rojstva velikana srbskega duha in narodove uveljavitve v sicer že odmaknjeni, a zgodovinsko in v mnogih drugih ozirih še vedno in za vselej merodajni preteklosti, je oznanil letošnji program v počastitev tega moža – ob njegovi dvestoletnici – svoj vrhunec.

Že od pomladi sem, a še posebej zdaj, v septembrskem obdobju, se doma in na tujem vrstijo slovesnosti, razstave, zborovanja, simpoziji znanstvenikov in predvsem študijozni zapisi, ki z zdajšnjih vidikov opozarjajo na velikansko delo, na velikanski, že kar odločilni delež Vuka Stefanovića Karadžića, na njegovo plodno, intenzivno in vseskozi učinkovito, torej tudi dalekosežno prizadevanje, da je uredil in sistematiziral vrednote kulture svojega naroda, jih soočil in povezal s kulturno dediščino in razvojnimi usmeritvami drugih, že afirmiranih evropskih matic ter po tej poti nenadejano veliko prispeval ne le k afirmaciji srbske in sploh južnoslovanske nacionalne biti, pač pa tudi in še posebej k dotoku nove krvi v tedanji evropski kulturni prostor in torej k njegovi prenovi.

Vuk Karadžić, ki je doživel svojega ustvarjalnega pesniškega in znanstvenega življenja prebil na Dunaju, je bil in ostaja eden največjih ambasadurjev slovanske življenjske moči z dotlej odmaknjenega, v metropolah neznanega in nespoštovanega Balkana. Ta odnos se je z njim in po njem dodobra spremenil, in to na obeh straneh: v evropskih metropolah in nič manj na domačih tleh, v lastnih maticah južnoslovanskih narodov, ki so se začeli veliko bolj in veliko globlje zavedati samih sebe in svojih ustvarjalnih sil.

Če torej danes ta dan častimo Vukov spomin s spoštljivim poklonom veličini in dalekosežnosti njegovega programa in vseh njegovih dejanj, vtkanih v temelje skupnosti južnoslovanskih narodov, ki jih povezuje nekoč spontana in neskaljena ideja bratskega spoštovanja in sožitja, nam je ob vsem zadoščenju, ki ga v sebi nosita ta spomin in ta počastitev, vendarle tudi grenko pri duši.

Grenko nam jelahko ob misli, kaj se je zgodilo z nami, zdajšnjimi generacijami dedičev vseh mnogih velikih dosežkov, s kakršnimi so Njegoš, Vuk, Prešeren in še dolga, sklenjena vrsta bojevnikov za to »našo stvar«, vse tja do Tiha, Kardelja in vseh borcev v njuni ustvarjalni fronti

gradili in zgradili to stavbo jugoslovanstva, ki je bila do nedavnega naš ponos, zdaj pa se je v njeni notranjosti na vsem lepem nabralo neizmerno veliko pajčevine, ki prekriva celo nedvomne vrednote in nas navdaja z močnimi občutki grobe oživljanja balkanskega barbarstva, nesramnosti in brezdušnosti primitivizma, se pravi vsega tistega, kar so veliki ljudi naše preteklosti premagovali in tudi premagali.

Ko se oziramo k Vuku iz tega zornega kota, se moramo vsega tistega, kar mu kot dediči dolgujemo, zavedati tudi drugače, ne le manifestativno. Vsa dejstva in vse okoliščine tega neljubega časa nas namreč pozivajo k spremembi naše zdajšnje splošne in posamične mentalitete, k vrnitvi na pota moralne tvornosti, medsebojnega zaupanja, trdnih ustvarjalnih prizadevanj in predvsem kulturnega sožitja. Vse to smo dolžni sebi in mladini, ki prihaja na naša mesta.

Vukov spomin je – v kontekstu z vsem drugim, kar doživljamo – več kot pozitivna priložnost, da o vsem tem na novo premislimo in se po tej poti vrnemo k izhodiščem, ki jih imamo na pretek in zlepa ne morejo (ne smejo) biti pozabljeni.

Viktor Konjar

Izzivanje z »begunci«

Veljava in podpora, ki so jo tržaško-bazoviškemu srečanju tako imenovanih »beguncev iz Istre, Reke in Dalmacije« namenile državno-upravne, cerkvene in vojaške institucije na Tržaškem in širše, nas upravičeno žali, še zlasti, ker je očitno, da so bili kolovodje te sive manifestacije pro- in neofašistično nastrojeni revanšisti, ki so si v svojih parolah in govorih dajali duška s protijugoslovanskimi izpadi, s trditvami o genocidu, ki so ga nad »višjo raso« z latinsko krvjo v žilah ob koncu vojne in ob zatrtju apeninskega imperija izvedli »barbari slovanskega porekla«.

Trezna in napredna tržaško-italijanska javnost je ta klavni shod reakcionarnih glav sicer spontano zavrnila in mu določila mesto, ki mu gre v ropotarnici zgodovine, zato pa je ravnanje oblasti, ki je dala izzivljanju mrzovoljnih strasti nad fojbami finančno in moralno podporo, tolikanj bolj čuden in neprimeren.

Potrebe po ostrih protestih zoper takšno ravnanje najbrž ni, kajti zgodovinsko vedenje je stvari in razmerja tako v preteklosti kot v sedanjosti že zdavnaj postavilo na prava, jasna mesta. Je pa ta fojbska demonstracija priložnost, da ob njej izrazimo željo po dokončnem črtanju teh in takih izzivanj z dnevnega reda dogajanj ob meji, ki bodi kraj graditve in tvornega sožitja, ne seizmično območje nenehnih pretresov in neproduktivnih, zgodovinsko depasiranih obračunavanj.

V. K.

Kako iz šoka

Konec minulega tedna je bila še ena seja v zvezi z afero Agrokomerc (zanimivo, da so v vmešavanju politike v gospodarstvo zopet govorili v glavnem le politiki). V Sarajevu je namreč zasedal CK ZK Bosne in Hercegovine. Zanimanje za sejo je bilo izjemno, napovedi pred njo pa polne upanja – da se bo spregovorilo odkrito, pošteno, iskreno, da je treba priti vsej stvari do dna.

Mogoče je naslednja ocena, da se na seji, kljub temu, da so o Agrokomercu razpravljali več kot 16 ur, ni zgodilo nič bistvenega, da takšna pravzaprav ni bila niti nujno potrebna, mogoče ostra, vendar blizu resnici. V bistvu so opravili le nekaj formalnosti, kot na primer izključili Fikreta Abdića iz Zveze komunistov. Zato je tudi vsako ponavljanje in poudarjanje, da so bili komunisti – člani CK te republike enotni, smešno, saj vendar ja nihče ni pričakoval, da bi bili neenotni v oceni in obsodbi samega dogodka, dlje pa tako in tako niso segli. Smešno bi bilo, če se ne bi opredelili za spoštovanje zakonitosti, če se ne bi zavzeli za razčiščenje, če ne bi sklenili, da je treba preprečiti nastajanje novih Agrokomercov. Govorjenje na takšni podlagi, to je skrajno splošno, v nobenem primeru seveda ne more postaviti pod vprašaj enotnost, vendar drugim Jugoslovanom ne pomeni prav nič.

Veliko je bilo napak, veliko je bilo zgrešenih odločitev, veliko je bilo nepravilnosti. Vendar, te niso neka abstraktna posledica neznanih sil, ampak konkretnih oseb; to pomeni, da tudi CK ZK BiH ne bi smel biti prav vedno enoten, ampak bi moral zelo polemično in ostro razčistiti vprašanja delovanja svojih članov. Lepo je namreč govoriti in biti enoten takole počez, da se je vse zgodilo zaradi birokratsko-tehnokratskega delovanja, zlorab, samovolje, prisvajanja oblasti, manipulacij, kršenja zakonov, blokade samoupravljanja, kriminala... In da to pomeni udarec razvojni politiki republike, da smo bili priče ekonomsko-finančnemu

šoku, da je to v nasprotju s politiko opiranja na lastne sile, da bodo posledice zelo hude za vso državo, da gre za krnjenje ugleda doma in v svetu, pa naprej, da moramo preprečiti nadaljnje vpletanje politike v gospodarstvo, da moramo ravnati načelno, dosledno in podobno. Ja, saj to skoraj vsi Jugoslovani vedo, ne le že nekaj dni, ampak že nekaj let. To ni pošten dialog komunistov, če vse žveplo in strup zvalijo na nemo-goče odnose in ravnanje v Veliki Kladuši in Agrokomercu in lokalizirajo afero na eno samo občino. S kakšno moralo lahko govorijo o tem, da so pripričani, da Fikret Abdić ni mogel celotne operacije izpeljati brez podpore najvišjih predstavnikov v republiki in da jih je treba razkrinkati – če pa govorijo to najvišji predstavniki Bosne in Hercegovine? Kako more CK samega sebe izvzeti iz sfere odgovornosti, saj to ni sveto telo, ampak ga sestavljajo ljudje z vsemi svojimi vrlinami in napakami? Komunisti se tako ne pogovarjajo, še posebej, če so to predstavniki najvišjega telesa v času med kongresoma in še posebej, če so člani tega telesa najvišji funkcionarji izvršnega sveta, drugih strokovnih in izvršilnih teles, družbenopolitičnih skupnosti in organizacij, predstavniki te republike na odgovornih mestih federacije.

Odgovorna in partijska razprava bi se morala začeti pri načelnih vprašanjih, ki zahtevajo konkretne odgovore: zakaj so predsedstvo in nekatera druga telesa problem Agrokomerca obravnavali za zaprtimi vrati že pomladi, pa niso obvestili javnosti niti niso začeli akcije in z ukrepanjem. Naprej, kakšno telo je ta Centralni komite, če so razpravljalci na seji kot vir informacij navajali predvsem sredstva obveščanja – to se nagiba k neopravljanju dolžnosti. Naprej, kako si ob vsem aparatu preverjanja, najrazličnejših komisij, kadrovske politike in podobno lahko razložimo dejstvo, da je bil Abdić štirikrat zapored izbran za člana CK in celo predlagan, da bi v naslednjem mandatu predsedoval republiškem izvršnemu svetu. Vprašanja se kar vrstijo – tudi na primer, zakaj je bilo gradivo za to zadnjo sejo označeno z napisom interno gradivo – in odgovori nanje bodo pravi preizkusni kamen za

to, koliko smo pripravljeni in sposobni reševati probleme. Ljudje namreč ne verjamejo preprostim izgovorom, da so bili, vključno s predsednikom ZIS Brankom Mikulićem, le slabo obveščani. Prav zato je eden izmed – glede na večino prav izstopajoči – razpravljalec poudaril, da pretežni del subjektivnih vzrokov krize, ki se je zdaj še zaostila, sedi v dvorani, kjer je potekala seja CK BiH. Ker velja zdaj zaradi razkroja vrednot proklamiranih človeških vrlin le še osebni vzgled, ker velja le še rezultat opravljenega dela, bo že v prihodnjih dneh in tednih kristalno jasna diferenciacija, ko se bo videlo, kdo le nekaj govori, kdo pa tako tudi dela, to zagovarja in se za to zavzema, ko se sreča s konkretnim problemom v konkretni sredini. Marsikdo – to lahko sklepamo ne le zaradi trenutnega položaja in razmer, ampak tudi konkretno iz prozornih razprav »na liniji«, tako nekaterih na seji omenjenega CK kot na podobnih sejah na to temo v zadnjem mesecu dni – marsikdo torej te tekme s samim seboj v očeh javnosti ne bo zdržal: ali ker ne želi sprememb ali ker jih ni sposoben izpeljati ali pa ker jih enostavno ne razume. Sami presodite naslednjih nekaj stavkov – Branko Mikulić: »Lahko govorimo o tem ali bi lahko reagirali prej, vendar samo o tem; nikakor ne o čem drugem, kar bi šlo na račun političnih in državnih organov... Razmišljamo o tem, da ustanovimo poseben zvezni organ, v katerem bi bile skoncentrirane nadzorne službe.«

Ja, prav lepo je to videti – kreatorji gospodarske politike se izgovorijo, da niso krivi, ker so neinformirani (kaj pa potem delajo in so presenečeni, obenem obtožijo in zaprejo nekaj malega neposrednih krivcev nižjega ranga in predlagajo rešitev s še večjo koncentracijo birokratsko nadzornega telesa, da bi vse in vsakogar nadzorovali. Zakaj? Kot pravijo, zato, da bo gospodarstvo lahko samostojnejše. Upajmo, da gre za normalen proces, ki zahteva čas, da gre le za nesposobnost, ki je ne želi nihče takoj priznati, ne pa da gre za načrtno delovanje sposobnih ljudi, ki vedo, kaj delajo.

Vito Avguštin

Pred ustavno razpravo

(nadaljevanje s 1. strani)

Poleg družbene lastnine in samoupravljanja v najširšem in najglobljem pomenu besede sodi med naše ustavne temelje tudi federativna ureditev naše države in samoupravne skupnosti. Tovariš Milan Kučan, član Zvezne ustavne komisije, popolnoma utemeljeno ponuja med ostalimi kriteriji za presojo ustreznosti in sprejemljivosti predlogov za spremembo ustave (glede na dogovorjena izhodišča) kot prvo: ali predlogi upoštevajo in krepijo federativni značaj naše skupnosti na način, ki krepí odgovornost republik in pokrajin, ne samo za svoj, ampak tudi za skupen razvoj Jugoslavije; na način, ki ustreza I. poglavju temeljnih načel ustave, po katerem delovni ljudje, narodi in narodnosti uresničujejo suverene pravice v socialističnih republikah in socialističnih avtonomnih pokrajinah v skladu z njihovimi ustavnimi pravicami in kadar v skupnem interesu tako določa Ustava SFRJ – v SFRJ Jugoslaviji. Po njegovem mnenju nekatere ponujene rešitve slabijo to odgovornost republik in pokrajin za skupen razvoj. Federacija z njimi dobiva čez 30 novih pristojnosti o stvareh, ki so po veljavni ustavi spadale bolj ali manj v suvereno pristojnost republik.

Za uresničevanje koncepta federacije tj. modela skupnega življenja narodov in narodnosti in njihovih republik – suverenih držav in samoupravnih skupnosti – je izrednega pomena 244. člen Zvezne ustave. V njem so naštetih zgodovinski skupni interesi, zaradi katerih se je jugoslovanski narodi že med vojno in socialistično revolucijo odločili, da ustanovijo svojo demokratično zvezno državo.

V tem členu navedeni skupni interesi predstavljajo zato najgloblje bistvo in vsebino naše federacije. Če teh skupnih interesov jugoslovanski narodi in narodnosti ne bi več priznavali, če skupnih interesov več ne bi bilo, bi odpadla potreba po federativni ureditvi.

Načini uresničevanja skupnih interesov

Prepričana sem, da je nedosledno uresničevanje tega člena v preteklosti eden glavnih »krivcev« za neučinkovitost federacije in povezano s tem zahteve za spremembo ustave. Najradikalnejši zagovorniki ustavnih sprememb so imeli v zamisli dve osnovni zahtevi glede koncepta federacije: po eni plati prenos ključnih zadev iz pristojnosti republik oz. pokrajin na federacijo in po drugi plati ponovno poddržavljanje

vsega, kar je z več ali manj uspeha že postalo predmet samoupravnega reguliranja in urejanja delavcev samih v organizacijah združenega dela, v SIS in drugih samoupravnih skupnostih.

Kateri predlogi ustavnih sprememb se zdijo s teh izhodišč nesprejemljivi ali vsaj hudo sporni vse dokler ni podrobnejše obrazložitve, ki bi jasneje opredelila obseg, pomen in razloge vsakega amandmaja?

Z amandmajem XXIII. se na primer dopolnjujejo 165. člen ustave in določa da »zvezni zakon določa stopnje izobraževanja in temeljne pogoje za pridobivanje znanja in strokovne izobrazbe na vseh stopnjah izobraževanja, v vseh vrstah šol in v drugih izobraževalnih zavodih.« Le kaj to pomeni? Kakšen je končni dosežek tega amandmaja? Ali ni v tem izražena zahteva po unitarizaciji in etatizaciji vsega šolstva v državi, ne glede na ogromne razlike v doseženi razvojni stopnji? Ali se lahko le smemo vračati za skoraj dve desetletji nazaj, odkar kljub težavam, mnogim napakam in pomankljivostim vendarle uspešno uvajamo samoupravljanje tudi na tem področju. Ne le, da branimo izključno republiško pristojnost na področju vzgoje in izobraževanja, marveč zavestno spodbujamo procese samoupravne integracije vzgoje in izobraževanja (kakor tudi znanosti in kulture, zdravstva, socialne politike in drugih družbenih dejavnosti) v združeno delo.

Tako kot je amandma oblikovan, seveda tudi ne spada v poglavje »Svobščine, pravice in dolžnosti človeka in občana«, marveč v pristojnosti federacije, t. j. 281. člen ali v amandma XXXII.

Isti amandma v 5. točki določa tudi, da republiški oz. pokrajinski predlog ne sme biti v nasprotju z zveznim zakonom (tako je tudi doslej), če pa se to zgodi, se začasno, do odločitve ustavnega sodišča Ju-

goslavije, uporablja zvezni zakon (ne republiški, kot sedaj). Sedanja rešitev je bila po mnenju mnogih eden osnovnih vzrokov za stanje nezakonitosti in neustavnosti v državi. Dopolnila je namreč možnost različnih rešitev istega, z zveznim zakonom reguliranega vprašanja. Spremembo je zahtevala torej praksa, s pravno teoretičnega stališča pa je predlagana rešitev, po mnenju nekaterih ustavnih teoretikov, sporna.

Nadalje XXIII. amandma razširja pristojnost federacije s tem, da »zvezni zakon določa načela o ustavnem redni sodišči ter načela o zročitvi in prenehanju funkcije sodnika«. Ni moč oporekati zahtevi, da je potrebno zagotoviti o teh stvareh neke enotne osnovne kriterije v vsej državi; toda ne upoštevati velikih razlik v razvojni stopnji in različne možnosti in potrebe v posameznih delih države, je s stališča učinkovitosti in neodvisnosti sodstva še veliko bolj tvegano kot obstojanje legalnih razlik.

Sploh pa je logiko tega amandmaja težko razumeti, saj posega v različna poglavja II. dela ustave (III. IV. in V. poglavje), po vsebini pa zadeva tudi III. del ustave (II. poglavje). Zakaj tako, saj to otežuje razumevanje pomena dopolnil?

Edino gospodarna skupna razvojna politika

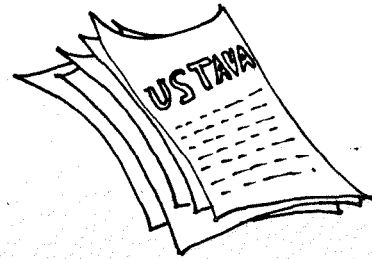
Z XXVI. amandmajem na člen 252, in 265. ustave se razširja pristojnost federacije v zadevi, ki je za republike oz. pokrajini zelo občutljiva. Med temelje enotnega jugoslovanskega trga, kot skupnega interesa po členu 244. ustave SFRJ, uvršča tudi »enotne temelje davčne sistema in skupne temelje davčne politike« ter »skupno politiko gospodarskega in družbenega razvoja, določenega v družbenem planu Jugoslavije in enotno strategijo tehnološkega razvoja Jugoslavije«. Goto-vo je tudi ta dopolnila narekovala družbena praksa, torej nepremostljive težave, da bi se republike in pokrajini o teh rečeh dogovorile ter uskladile sistem in politiko na celotnem ozemlju države. Seveda je to s stališča enotnih pogojev gospodarjenja za vse gospodarske subjekte nujno, prav tako kakor je z makro-ekonomskega stališča nujna in edino gospodarna skupna razvojna politika in enotna strategija tehnološkega razvoja. Če bomo to razširitev pristojnosti federacije pojmovali s »filozofijo« 244. člena ustave, torej pluralistično glede na subjekte federacije in nosilce odgovornosti za njeno funkcioniranje, ni strahu pred unitarizmom in centralizmom. Če pa bodo republike in pokrajini, z vsem svojim samoupravnim, potencialom, še naprej zadeve iz zvezne

pristojnosti, ki so naš skupni interes, prepuščale zveznim državnim organom, pa se nam res ne obeta nič dobrega. Potem nam ni pomoči tudi v drugih zadevah naših skupnih interesov in »zveznih« pristojnosti. Vendarle pa za mene ostaja sporno, če so tudi »temelji davčne politike« stvar federacije. Težko si predstavljam elemente teh temeljev; davčna politika pa je, mislim, instrument družbenopolitične skupnosti, ki ga uporablja ustrezno svojim planskim ciljem in razmeram.

XXVIII. amandma je pisan v jeziku resolucij, kar že samo po sebi poraja dvom, če bomo s tem dopolnilom zagotovili ustavnost in zakonitost v državi. Predlagatelj bi v zvezi z njim moral dati vsaj obrazložitev. Jugoslovanska javnost ima pravico do izčrpnega odgovora na vprašanje: kako bomo kaj najhitreje, učinkovito in trajno zagotovili ustavni red in pravno varnost? S katerimi ustavnimi spremembami in s katerimi drugimi pravnimi (in političnimi) sredstvi (konkretizacija in uporaba načela odgovornosti, sankcije)?

JLA – njen pomen in načini financiranja

XXXI. amandma uvaja spremembo glede financiranja JLA. Določa, da so ta sredstva poseben del proračuna federacije in da se kot prihodek za ta namen z zveznim zakonom lahko določijo tudi davki iz dohoda, kot OZD in iz osebnih dohodkov. Res je, da postaja varnost, družbena samozaščita in obramba vse bolj stvar delovnih ljudi in občanov, da se JLA demokratizira in da to lahko pomeni tudi bolj neposredne oblike in načine njenega financiranja. Toda v večnacionalni državi, v federaciji suverenih socialističnih republik, je vprašljivo, ali se lahko armada kot skupni interes financira neodvisno in mimo republik oz. pokrajin. Kotizacija le-teh za zvezni proračun, in po veljavni rešitvi v tem tudi za JLA, je materialni izraz načela enakopravnosti in skupne odgovornosti republik in pokrajin za financiranje (vseh) funkcij federacije. Ali torej predlagana rešitev ne zmanjšuje odgovornosti republik in pokrajin za financiranje JLA ali dela njene dejavnosti za obrambo in varnost države?

Z XXXII. amandmajem se razširja pristojnosti federacije, ki so v ustavi taksativno našteje v 281. členu. Večina teh novih pristojnosti je dobila načelno podporo že v razpravi o kritični analizi delovanja političnega sistema in o dolgoročnem programu ekonomske stabilizacije. Glede temeljev davčnega sistema se bo potrebno v javni razpravi še posebej opredeliti. Končno je tu še alternativa, če je ne bo predlagatelj že prej razrešil. S tem amandmajem predlagatelj ni dosledno zajel vseh predlaganih sprememb, ki so predložene v nekaterih drugih amandmajih (šolstvo, sodstvo). Seveda bi bila k temu amandmaju še celo potrebna podrobna obrazložitev pomena razširjanja pristojnosti federacije, glede na sprejeto stališče, da temeljnih načel in določb ustave ne bomo spreminjali.

V ta sklop odnosov v federaciji spada tudi XXIII. amandma. Brez podrobne obrazložitve se je težko dokopati do čistih razmerij med republiko oz. pokrajino in federacijo. Medtem ko v amandmaju XXIII. – na člen 281. ustave o pristojnostih federacije, šolstvo sploh ni navedeno, pa 5. točka amandmaja XXXI-II. določa, da je za to pristojen zbor republik in pokrajin. Mislim pa, da je v dosedanjih razpravah za pripravo amandmajev vendarle dosežen določen uspeh. Organizacija zvezne skupščine in pristojnosti njenih zborov so ostale – kakor se zdi – enake, kot so v ustavi. To je za odnose v federaciji zelo pomembno, saj bi na primer uvedba zbora združenega dela v zvezni skupščini bistveno spremenila razmerje sil in položaj republik v federaciji. Vlogo združenega dela pa bo treba zagotoviti na druge načine. Na eni strani z večjo zastopanostjo delavcev in združenega dela v obeh zborih zvezne skupščine, na drugi strani pa z veliko večjim vplivom zborov združenega dela občinskih in republiških oz. pokrajinskih skupščin. S tem pa bodo tudi stališča in smernice, ki jih republiške skupščine dajejo svojim delegacijam v zboru republik in pokrajin zvezne skupščine, bolj samoupravne, kot so bile doslej, ko se je skozi nje izražala skoraj izključno le državna komponenta republik.

To je le nekaj pogledov na osnutek ustavnih sprememb, ki bodo morda spodbudile bralca, da se bo z njimi podrobneje spoznal in se v javni razpravi do njih opredelil. Kot politična organizacija se borci gotovo ne bomo odrekli svoji pravici in dolžnosti, da smo tudi tokrat aktivni. Kot vedno doslej. Končno vemo, da se tudi s temi ustavnimi spremembami izrekamo za avnojsko Jugoslavijo.

Ela Ulrih-Atena

kalejdoskop

Zgodovinski sporazum?

V Stekleni palači Združenih narodov se je v začetku tedna začela politična razprava na 42. zasedanju generalne skupščine, številni opazovalci pa so že pred zasedanjem poudarili, da so k tvornemu vzdušju v veliki meri prispevali načelen dogovor za sklenitev sporazuma ZDA in Sovjetske zveze o odpravi raket srednjega in kratkega dosega, pa tudi napovedi za novo ameriško-sovjetsko srečanje na vrhu. Splošna razprava bo trajala do 9. oktobra, v letošnjem zasedanju pa bo sodelovalo okrog 20 šefov držav in vlad ter več kot 100 zunanjih ministrov.

Sporazumi sami po sebi še zdaleč ne zagotavljajo niti miru niti varnosti, saj so bili doslej, vsaj tako uči zgodovinska izkušnja, vseskozi podvrženi interesom vsakodnevnih politike. Kakšni so potemtakem razlogi, da utegne biti tokrat drugače?

Načelen pristane na podpis sporazuma je resda napredek v ameriško-sovjetskih odnosih, priznati pa je

treba, da bo sporazum potem, ko bo podpisan, zajel le 4 ali 5 odstotkov jedrske vojaške moči obeh velesil in da grožnja uničenja po podpisu ne bo prav nič manjša kot pred njim. ZDA naj bi uničile okrog 350 raket srednjega in kratkega dosega, SZ približno 1400 raket, ZR Nemčija pa 72 raket vrste perishing 1A. Še vedno pa ostaja negotovo, kdaj bodo začeli uničevati jedrske naboje, s katerimi so rakete opremljene, nadalje način nadzora izvajanja sporazuma in rok, v katerem

Iz izolacije v odprtost

Albanija, ki še venomer velja za strogo izolirano državo, je te dni znova presenetila. Z Zvezno republiko Nemčijo je namreč v Tirani podpisala sporazum o vzpostavitvi diplomatskih odnosov, in sicer potem, ko je albansko vodstvo odstopilo od zahtev za povračilo odškodnine za storjeno škodo v drugi svetovni vojni. Tudi v Albaniji bo, kot kaže, sčasoma začel vsaj blag reformistični

naj bi sporazume uresničili.

Naj bo tako ali drugače, gotovo drži, da vsaka sprememba v odnosih med velesilama posredno spodbudi bodisi strah bodisi upe, odvisno pač od narave dogovorjene spremembe. Prve reakcije svetovne javnosti in uradne politike kažejo relativno pozitivne učinke načelnega sporazuma, ki sta ga med tridnevni razgovori v Washingtonu dosegla zunanja ministra George Schultz in Edvard Ševardnadze, polnopraven pa naj bi sporazum postal šele s podpisom ameriškega predsednika Ronald Reagana in sovjetskega voditelja Mihaila Gorbačova, ki naj bi še letos obiskal Washington. Načelen sporazum SZ in ZDA je pomemben iz več razlogov; z njim naj bi velesili odstranili celo vrsto jedrske oborožitve, prav posebej pa zato, ker s tem velesili prvič nasploh odstranjata takšno vrsto nuklearnega orožja. Če bi ostalo samo pri tem, se razmerje sil in stanje odnosov v svetu najverjetneje ne bi bistveno spremenilo. Kar daje posebno težo načelnemu sporazumu in njegovemu skorajšnjemu podpisu, pa je upanje, da bo prav ta sporazum utrl pot k sklenitvi širših dogovorov o uničenju vrste drugih oborožitev, včevši tudi zmanjšanje strateške jedrske oborožitve (orožja velikega dometa). Tudi zato naj bi bil sporazum zgodovinski.

Takšnim ubigamem in željam naj bi dalo konkretno obliko prav srečanje ameriškega predsednika s sovjetskimi voditelji, ki naj bi bilo že njuno tretje vrhunsko srečanje iz oči v oči. Očitno je, da lastne politične potrebe oba državnikar naravnost navajajo na ponovni diplomatski rendez vous. Nena zadnje pa ne gre prezreti, da ju k temu sili tudi skupna stična točka, usklajevanje skupnih interesov glede klenjenja stroškov za oboroževalno tekmo.

veter, čeprav njeno vodstvo državo še vedno šteje za pravega varuha leninistično-stalinistične dediščine. Zdi se, da stanje v albanskem gospodarstvu, ki je bilo po vojni zgrajeno ob togi in nepopustljivi centralizaciji, narekuje večjo odprtost do tujine, kajti dosedanje metode gospodarjenja bi kazalo zamenjati z novimi. Ob tem velja zabeležiti, da albanska ustava že več kot deset let

prepoveduje najmanjše posojil v tujini, znana pa je tudi albanska parola »Nikomur ničesar ne dolgujemo«. Ob tem bi veljalo opozoriti, da po razpoložljivih podatkih Albanija samo naši državi dolguje milijardo dolarjev in da znaša vrednost ostalih dolgov med tri in štiri milijarde dolarjev. Kot vemo, je naša država z Albanijo sodelovala do leta 1948, Sovjetska zveza do leta 1961, Kitajska pa do leta 1978. Zanimivo je, da je ta naša sosedja v minulem obdobju navezala diplomatske stike z več kot sto državami in da je prav ZRN, za Italijo, njen največji trgovinski partner. Kot kaže, albansko vodstvo zdaj v veliki meri računa na podporo zahodnonemške industrije, ki bi utegnili odigrati nemajhno vlogo pri modernizaciji zastarelih in izrabljenih industrijskih zmogljivostih. Državni in partijski šef Ramiz Alija, ki je pred tremi leti nasledil Enverja Hodžo, je med drugim že opozoril, da ne bi kazalo pretiravati s centralizacijo v državi in da bi veljalo preučiti zakone ekonomske logike.

Namesto raja še vedno pekel

Da so lahko sporazumi še kako krhke narave, dokazuje tudi stanje na nekdanjem rajskem otoku, Sri Lanka, ki je z Indijo pred dobrim mesecem dni podpisala sporazum o avtonomiji Tamilcev na severu otoka. Parlament v Colombu je namreč zaradi silovitih spopadov na severu Sri Lanke še za mesec dni podaljšal izredno stanje, čeprav naj bi ga odpravili že 15. avgusta, kot je določala črka sporazuma. Ustanovitev avtonomnega tamilskega ozemlja bi pomenila ustanovitev dveh ločenih območij pod enotno administrativno upravo, prebivalstvo pa naj bi se o avtonomiji odločilo na referendumu, ki naj bi ga izpeljali pred iztekom prihodnjega leta. Vse lepo in

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna

Beograd:

Na uradnem in prijateljskem obisku v naši državi se mudi češkoslovaški državni in partijski voditelj Gustav Husak. Z najvišjimi jugoslovanskimi predstavniki se pogovarja o možnostih za razširitev gospodarskega sodelovanja, obisk pa je tudi priložnost za izmenjavo mnenj o žgočih mednarodnih vprašanjih.

Harare:

V Lusaki se je začelo dvodnevno zasedanje »ad hoc« komiteja Organizacije afriške enotnosti, osrednje vprašanje pa bodo pobude za ustavitev libijsko-čadskega spopada. Na sestanku naj bi predložili ukrepe za preprečitev internacionalizacije spopada.

Varšava:

Avstrijski kancler Franz Vranitzky nadaljuje obisk na Poljskem, kjer ga je sprejel tamkajšnji premier Messner. Kot je znano, Avstrija po uvedbi izrednega stanja na Poljskem ni pretrgala sodelovanja s to državo in se tudi ni vključila v širšo gospodarsko blokado Zahoda.

Manila:

Filipinska predsednica Corason Aquino je prebivalce pozvala k razumevanju in potrpežljivosti, s čimer bi precej pripomogli k procesom demokratizacije odnosov na Filipinih. Prebivalstvo je pozvala, naj ne naseda provokacijam nasprotnikov revolucionarne vlade.

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna

dejstvu, da bi v začasni upravi poleg njih sodelovali tudi predstavniki sinhalske večine, muslimanskega prebivalstva ter predstavniki zmernejih manjšinskih organizacij. Obtožbe letijo tudi na indijske mirovne sile (okrog 6000 mož), ki naj bi nadzorovale izvedbo sporazuma, češ da podpirajo kriminalne elemente. Težava je, če vemo, da so imeli prav Tamilski tigri v minulih štirih letih medetnične krize vzrode civilne oblasti pravzaprav v svojih rokah, prav tako pa so s poti spravili vsakogar, ki se ni strinjal z njihovimi radikalnimi zahtevami. Zgovorna se zato zdi trditev časnika Times of India, češ da je prav zaradi tega v rivalskih spopadih padlo več Tamilcev kot v spopadih s šrilanško vojsko.

Glede na to, da so šrilanške oblasti indijskim mirovnim silam zaupale nadzor nad predajo tamilskih skrajnežev in da so se doslej izkazale zgolj kot nemi opazovalci, kaže, da je zlasti na severu otoka nastopilo nekakšno obdobje brezvladja oziroma boj uporniških frakcij za prevlado v prihodnjem sistemu nove administrativne uprave. To pa najverjetneje ni bilo namen sklenjenega sporazuma med indijskim premierjem in šrilanškim predsednikom.

Pripravi: Miha Lamprecht

Brazgotine preteklosti so še vidne

Strahote nacističnega divjanja po Evropi med 2. svetovno vojno še niso pozabljene. Spomin nanje je letos spremljal tudi obisk prve delegacije zahodnonemškega parlamenta, Bundestaga na Češkoslovaškem. Vendar pa ti spomini niso bili v središču pozornosti, temveč so bili svarilo pred vsako mislijo, da bi se kaj takšnega lahko kdaj še ponovilo.

Marija Jaroševa kljub vsej prisrčnosti ni imela veliko časa za delegacijo, kajti kot župan svojega kraja je morala na neko sejo. Ko so se poslanci Bundestaga spominjali nekaterih podrobnosti iz svojega štiridnevnega potovanja po Češkoslovaški, so se strinjali v spoznanju, da je bila Jaroševa najbolj primerena za pogovor o popolnem normaliziranju odnosov med parlamentoma obeh držav.

Kraj, v katerem je župan Marija Jaroševa, so Lidice. Je ena redkih vaščank, ki so preživele nemško koncen-

tracijsko taborišče, v katerega so jo odpeljali potem, ko so SS enote 10. junija 1942. Lidice porušile do tal. Vse moške, ki so jih ujeli, so ustrelili, ženske in otroke pa so ločeno odpeljali v taborišča.

Pokol je bil vrhunec nacističnega divjanja v obdobju »Heydrichijade«, kakor so poimenovali obdobje tevtonskega preganjanja po atentatu na Reinharda Heydricha v Pragi, vrhovnega predstavnika tretjega rajha v nacističnem protektoratu Češka in Moravska, delu Češkoslovaške, ki je ostal po razkosanju v času okupacije. Tirana, tako imenovanega SS grupenführerja in generala Hitlerjeve policije – v Prago je prišel leta 1941., trdo odločen, da bo uresničil načrt za uničenje češkega naroda – so ubili češkoslovaški rodoljubi, ki so prišli iz Anglije kot padalci. Ko so jih kmalu po atentatu nacisti odkrili,

so v neenakopravnem boju padli.

Težave sodobne vasi

Vas Lidice, kjer je zdaj spomenik žrtvam nacističnega genocida, je postala eden izmed simbolov človekovega trpljenja v boju za pravico do življenja in svobode. V znamenje solidarnosti s češkim narodom je več krajev po svetu še med 2. svetovno vojno dobilo ime Lidice. Marija Jaroševa se je v svojem pozdravnem govoru na magistratu, ko je sprejela zahodnonemško delegacijo pod vodstvom predsednika Bundestaga Philippa Jenningerja, tudi dotaknila tega grozovitega dogodka med vojno. Vendar pa je poslanec strank CDU-CSU, socialno-demokratske in liberalne stranke pripovedovala tudi o težavah ob dejstvu, da vaščani živijo »v spomeniku prve kategorije.« »Na primer,« tako je dejala, »kako naj v takšnih okoliščinah

prodrem s predlogom, da bi v Lidicah sezidali tudi nekaj garaž?« Nato pa je spregovorila Nemcem, tako kot je prej že najmanj pol milijona obiskovalcem, ki so letos prišli v Lidice, da si »morajo ljudje ne glede na pripadnost neki družbeni ureditvi podati roke in za vse čase preprečiti vojno v Evropi.«

V svojem odgovoru na ta pozdrav je Philipp Jenninger dejal: »Povsod bom govoril o vašem stališču in vašem predlogu, kajti če bomo vsi tako razmišljali kakor Vi, se bo mir res naselil v srcu Evrope. Veličastno je to, da človek kot ste Vi ni zapadel sovraštvu in bolečini, do česar imate v Lidicah vsi vso pravico, temveč ponuja roko in pogovor.«

Tudi za liberalnega poslanca v Bundestagu Wernerja Hoyerja je bil obisk v Lidicah »vrhunec parlamentarnega potovanja po Češkoslovaški«. Bil pa je presenečen tudi nad odkritostjo, s katero je predsednik češkoslovaške vlade Lubomir Strougal opisoval težave češkoslovaškega razvoja. »Dejal je,« pravi

Hoyer, »da je bilo morda napak, ker se je Češkoslovaška odločila za centralizacijo gospodarskega načrtovanja.« Pogovor s predsednikom vlade v Pragi se je vsem članom zahodnonemške delegacije zdel velika senzacija.

Obisk pri praškem nadškofu

Predstavnica »zelenih« Bärbel Rust je doživela še posebno zanimivost. Mimo uradnega programa se je srečala s predstavniki organizacije »Charta 77«, drugi člani delegacije pa so bili – tudi mimo uradnega programa – na obisku pri praškem nadškofu Františku Tomašku. Vsebinski enih in drugih pogovorov je ostala skrivnost. Češkoslovaška in zahodnonemška stran sta obe izrazili zadovoljstvo nad obiskom in razgovori ter izrazili pričanje, da se bo mogoče že kmalu pogovarjati tudi o drugih temah.

Brez zapletov tudi tokrat ni šlo. Še preden je bonnska parlamentarna delegacija odpotovala na Češkoslovaško, je imel poslanec liberal-

ne stranke Josef Grünbeck veliko povedati o okoliščinah, v katerih bo obisk potekal. Oglasil se je njegov strankarski kolega Hoyer in poskušal vtis popraviti z izjavo, da »Grünbeck niti pojma nima o tistem, kar govori.« Češkoslovaški veleposlanik v Bonnu Dušan Spacil – že pred štirimi leti si je zelo prizadeval za obisk, do katerega je zdaj le prišlo, bil pa je tudi član uradne delegacije – je dejal: »Saj niti ne vemo, kdo je gospod Grünbeck. Sestava delegacije je bila v rokah strank, ki so zastopane v Bundestagu. S tem mi nimamo nobenega opravka.«

Kot obrobno zanimivost so bonnski poslanci opazovali gradbišča po Pragi. Posamezni objekti so kar po nekaj let obdani z zidarskimi odri, pod katerimi se sprehajajo ljudje in oprezajo, da bi jim ne bi kaj priletelo na glavo. Tudi osrednji spomenik na Žižkovem hribu, kjer je predsednik Bundestaga Philipp Jenninger že prvi dan obiska položil venec, je že tri leta obdan z zidarskimi odri.

-fl-

Komentiramo

Pisma, odprta pisma,
pisma prijateljem

Poleg javnih tribun, zborov pisateljev, sekcij, borcev in drugačnih oblik sestajanja ter razmišljanja o poteh naše sedanosti (s pogledi v prihodnost), so se zlasti v zadnjem času v jugoslovanskem tisku močno razširila pisma: pisma slovenskemu ali srbskemu prijatelju, odprto pismo srbskim pisateljem, Pisma iz Ulcinja... Nekateri naši politiki so do takšne oblike »dopisovanja« precej nestrpni, oziroma menijo, da naj bi posamezniki predstavljali in zagovarjali svoja stališča vselej in le v ustreznih forumih SZDL kot najširši fronti organiziranih socialističnih sil.

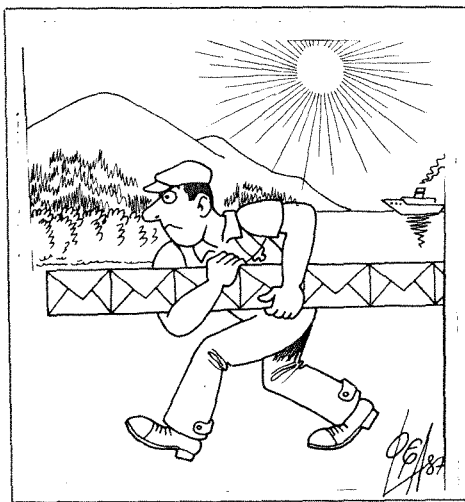
To bi bilo sicer res koristno, po drugi strani pa so bila pisma javnosti, ki so jih pisali najrazličnejši ljudje v zgodovini, (največkrat pa kulturniki), ponavadi skupki razmišljanj o sodobnem dogajanju, ki se niso in se ne nanašajo strogo na en problem, eno nepravilnost ali eno samo temo. Gotovo je, da gostoto objavljenih pism javnosti pogojuje tudi krizni čas, ko si človeški um skuša za svojo artikulirano besedo poiskati bližnjice. Na dlani je namreč, da se dogovarjamo in usklajujemo počasi in da tudi največje afere, (červno se je na začetku zdelo, da pogojuje hitro in odločno

akcijo), nismo spravili v javnost vse od januarja, ko se je zanjo že vedelo.

Nekateri politiki menijo, da so včasih blodna razmišljanja posameznikov, ki v pismih razpredajo svoje nebulozne in ničkaj zemeljske obete, ljudstvu škodljiva, da ga begajo in povzročajo škodo. Vendar se zdi, da ni nič tako zelo škodljivo, kot so stvari, ki se »redijo« v tajnosti, za zaprtimi vrati in z devizo »da ne bi razburjali ljudstva«.

K temu uvodu me je spodbudilo pismo srbskim pisateljem, ki je bilo objavljeno (ponatisnjeno po Borbi) v 14. številki Naših razgledov in je nastalo izpod peresa Rexepa Qosaja, kosovskega razumnika kot reakcija na tribuno srbskih pisateljev, (ki je potekala pod naslovom »O Kosovu – za Kosovo«). Prav je, da ob tako množičnem pisanju o tej naši avtonomni pokrajini kdaj prisluhnemo tudi drugi strani in nenazadnje, da nehamo razmišljati zgolj na način, kakršnega nam vse preprosto ponujajo »čustveni pristopi«. Del pisma Rexepa Qosaja objavljamo kot dodatek temu razmišljanju – celota pa je, kot je bilo že omenjeno, ponatisnjena v NR. (št. 14, 1987).

...Posamezniki med vami, v nekaterih knjigah ali na zadnji tribuni O Kosovu – za

Kosovo, nekateri novinarji v nekaterih časopisih ali revijah so pri izmišljanju žaljivih besed, s katerimi poimenujejo Albance in kompromitirajoče situacije, v katere jih postavljajo, pokazali precej večjo domiselnost kot ruski šovinisti pri izmišljanju žaljivih besed, ki so jih uporabljali za omenjene pripadnike narodnostnih manjšin v carski Rusiji. V nekaterih časopisih in revijah se je že dogajalo, da so ime Albanci zamenjali s sintagmo »ljudje z belimi kapicami«; v nekaterih gledališčih že paradirojo Albanci kot nasilneži, tatovi, lopovi, vohuni, svoje glavci; v Letopisu Matice srbske, marec-april 1987, piše, da jih v nekaterih hotelskih televizijskih dvoranah, kjer so gostje tudi

pisatelji, imenujejo sodrga; na neki vaši prejšnji tribuni je neki pisatelj zahteval, da bi jih nagnal čez mejo; na zadnji tribuni jih je neki drug pisatelj imenoval neotesane razbojnik. Znani pesnik in prevajalec je zrecitiral svojo simbolično pesem »Barbari«, neki kritik pa je prebral esej o zbirki pesmi »Izgon«, v kateri je izražen tudi takle odnos med Srbi in Crnogorci oziroma odnos samega avtorja do Albancev:

A u groznici, u studij,
dok se srce ledi,
strepimo da bi
i na onom svetu
ovi isti ljudi
mogli da nam budu susedi.

Rasistični izlivi

V nobenem primeru si ne bi mogli dovoliti prepričanja, da takšne žaljive besede, pesmi, drame, eseje, zgodbe, romane s takšnimi žaljivkami, takšnim odnosom do nekega naroda lahko uporabijo kot znamenja nekega duhovnega miljeja. Toda ne morem si kaj, da vas ne bi vprašal: ali vas takšne besede in takšno mnenje ne spominjajo na javne gonje izpred kakih petdesetih let v bolj civiliziranem okolju, kot je naše balkansko? Kaj mislite: ali niso to literarni izlivi pojmovanja, ki bi ga lahko imenovali rasistično? Ali je mogoče, da še danes obstajajo pisci in kritiki, ki so pripravljeni zapustiti v dediščino prihodnosti umetniške ali pa znanstvene tekste, zaznamovane z rasizmom do nekega naroda, s katerim se je stoletja živelo skupaj, delilo dobro in slabo; ali pa do kateregakoli naroda...
B. Ž. J.

Ni namenjeno objavi, pa vendar...

Oglasim se k članku tov. Zvoneta Kržišnika: »Kako dolgo še«, ki se mu povsem pridružujem – tokrat ne z dopisom, ampak navadnim pismom, ki ni sicer namenjen objavi.

Avtor članka bi seveda lahko napisal celo knjigo, pa bi bil to šele drobček v vsej tej džungli in njenih strahotah. Dobro je povedano: »kar zadeva Agrokomerc« je bilo vse vnaprej zrežirano – če se gospodarsko uniči slovensko stvar, bo tudi sicer uničena. Tu se vsili vprašanje (ali bolje rečeno preblistne se ti v spomin) zgodba o programskih jedrih. Mar ni bilo tudi to zvičajno načrtovano, da se Slovincem uniči narodnostna bit? Pa kdove še kakšni zvijačni posegi?

Zdravim človeškim možganom je tudi prava uganka, kako to, da dežela z vsem naravnim bogastvom in inteligentno človeško množico ima nad 20 milijard dolarjev dolga. Človek se ne bi čudil, če bi bilo 80 milijonov prebivalstva in revna zemlja. Strokovnjak mednarodne organizacije je pač dejal, da bi naša plodna zemlja lahko preživljala štiri Jugoslavije, Japonec pa je menil, da bi samo Vojvodina lahko redila pol Evrope.

Znanec je nekega poslovodjo v večjem podjetju pobaral: Ali se ti ne zdi, da jih je v pisarnah pol preveč, saj skoraj toliko kot za stroji, mar ne veš koliko denarja to požre... Oni pa: »Saj ne gre iz mojega žepa«. Tak odgovor se najde še kje. Neka mati, ki je bila partizanka, je rekla hčeri: »Kaj doma lenarisi na račun otroka, ki je zdrav ko dren. Pojdi delat – odkod bodo jemali?«

Hči pa odvrne: »Bo že socializem naredil«. Kakor nenasitno žrelo brez dna je nenehna pomoč »nerazvitim«. Ali ni morda tudi to neka »finta«, da se črpa slovenski denar? Spominjam se dogodka še iz otroških let. Doma sem iz kmečke hiše. Sosed, ki je ostala vdova – odrasli otroci pa že vsi od hiše – je večkrat skočila k sosedovim dobrodušnim pomagat; imeli so obsežno polje, svoje njivice je hitro obdelala. Nekega dne, ko je zopet priskočila na sosedovo njivo pomagat, je opazila, da vsi domači brezskrbno lenarijo pod lipo ob hiši in se pomenkujejo. Vrgla je motiko po njivi in rekla: »Če vam samim ni mar, zakaj bi bilo meni, da bi se mučila, kar sami delajte, namesto da ležite v senci«. Pograbila je motiko in odšla domov. Nikoli več pa ni prišla sosedovim pomagat. Glede pomoči »nerazvitim« se pač vsili vprašanje: Koliko se sami trudijo, delajo, se mučijo, razmišljajo, da bi si ustvarili boljše življenjske pogoje? Ali morda ne lenarijo v senci?... Vsak, ki je razvit, se je hudičjevo mučil, delal, se trudil sam. Seveda je v vsem tem kolobarju tudi mnogo nevoščljivosti. Zavidajo napredek, ugled, industrijsko rast, izobraženost, standard. »Ukinite Slovence«, so škodoželjno rekli (Der Zorn des Minderwertigen)...

Nikoli ne bom pozabila nekega dogodka pred leti. V nekem kraju na Dolenjskem je bila proslava z bogatim kulturnim sporedom. Poleg odraslih je uspešno nastopila tudi šolska mladina, med drugim tudi v zborni recitaciji. Slučajno se je tam mudil

tudi nek Srb iz Beograda, kakor so mi rekli, filozof. Naključno sem prišla z njim v stik in beseda da besedo. »Vi ste sto godina pred nama,« je zamišljeno dejal, pri čemer je omenil lep nastop in še dodal, da ni prvič v Sloveniji, kjer je srečal toliko prijaznih, inteligentnih ljudi. Ta je bil pač pravičen, inteligenten, izobražen človek.

Sedaj pa še malo po tej naši žalostni poti naprej, saj teh žalosti noče biti konec. Gre za nov ribolovni zakon. Dejstvo je, da dan za dnem Italijani lovijo v naših vodah in hudo škodujejo našemu ribištvo, saj s svojimi modernimi čolni oziroma tehničnimi pripravami ugrabijo najboljši ulov. Naši ribiči se nenehno hudo pritožujejo nad tem ropom in škodo v morski favni, toda na vse pritožbe je odgovor lakonsko kratak: »Saj je Beograd tako podpisal«. Torej spet boleč udarec Slovincem. Ali ne bi slovenska oblast sama lahko izdala zakon ali predpis o ribištvo, ki bi bil pod domačim dežnikom manj boleč?

Pa se ozrimo še na naše devize. Slovenci jih relativno pač ustvarijo največ. Če pa neko podjetje prosi za nekaj tisoč enot deviznih, kjer je sicer ustvaril milijone, pa mu ne odobrijo, da bi si nabavil majhen tehnični pripomoček. Ali ni morda tudi to tako utečeno, da se čimbolj škodi Slovincem? Krvavel si in krvavel... ti ubogi slovenski narod, je dejal naš veliki mislec – in kraviš še danes, bi temu dodali. Dovolj za danes te žalostne slovenske poti, saj ji ni konca. Tovarišu Zvonetu Kržišniku čestitam k članku, ki je žel mnogo priznanja med našimi bralci. Upamo, da se bo v tej zvezi še kaj oglasil...

Angela Prijatelj

Politkomisar Sime na Visu

Potepanje po
nepremagljivi
trdnjavi

Vis, prva polovica septembra.

Trajekt Vis je točno po voznom redu priplul na Vis. Spet se je izkazal njegov kapetan Andro Slavič iz Visa, ki pravi, da bi po točnosti plovbe Visa lahko naravnali ure...

Že s trajekta sem opazil na številnih hišah Visa velike obnovljene parole iz NOB. Na osrednjem prostoru pri parku pa je velik spomenik z zgodovinskimi besedami tov. Tita »Tujega nočemo – svojega ne damo«, ki jih je na tem mestu izgovoril 12. septembra 1944 in ki so hitro obletele ves svobodoljubni svet.

Sprehod po razstavi

Že popoldne sem obiskal trdnjavo Gospina baterija, ali kratko Baterija, kot ji pravijo domačini, kjer je v pritličju stalna razstava »Vis v NOB«, v prvem nadstropju pa velika arheološka zbirka nekdanje grške Isse, predhodnice današnjega Visa.

Odlično pripravljena razstava – pripravil jo je Vojni muzej JLA – zajema čas od 1921 do konca 1944. Razstava obsega pet tematskih sklopov: prvi: Vis v letih 1921–1941, drugi: Vis v letih 1941–1943, tretji: pokrajinska vodstva Dalmacije na Visu, četrti: Vis vojna baza in peti: Vrhovni štab, AVNOJ, NKOV in CK KPJ na Visu. Razstavo so odprli 27. julija 1964 ob 20-letnici bivanja tov. Tita na Visu.

Neutrudnemu vodji razstave Vidu Biliciju sem dolžan zahvalo za čas, ki ga mi je žrtvoval za dva pogovora, za zanimive

podrobnosti ter za nasvete pri spoznavanju Visa.

Tov. Tito je s svojimi sodelavci bival na Visu od 7. junija do 18. septembra 1944. V tem času je bil Vis povsem upravičeno središče nove Jugoslavije. Večino navedenega časa je tov. Tito prebival v naravnih jami pri Boroviku, ki ji domačini sedaj pravijo »Titova spilja«. Malo nižje in vstran je »spilja za konferencije«. V tej so 16. junija 1944 podpisali znani sporazum Tito–Šubašić, ki ga imenujejo nekateri zgodovinarji tudi Viški sporazum.

20. januarja 1944 je maršal Tito ukazal utrditi in braniti Vis. Otok je postal nepremagljiva trdnjava, ki ji niso mogli do živga Hitlerjevi generali in admirali vse do konca vojne. O tem pričajo številna spominska obeležja, ki so razstresena po vsem otoku, samo v mestu Vis jih je okoli 40.

Omenil sem že velik spomenik pri parku z napisom »Tujega nočemo – svojega ne damo«, ki so ga odkrili leta 1964. Na drugi strani tega spomenika pa je vklesan odstavek iz govora maršala Tita 12. septembra 1944 ob proslavi druge obletnice ustanovitve znane 1. dalmatinske udarne brigade. Ta odstavek po mojem mnenju zasluži posebno pozornost, ker ga je »popravil« Zvezni odbor ZZB NOV Jugoslavije! Slednji je, ne vem iz kakšnih razlogov, izpustil v navedenem odstavku besede »četnikov Draže Mihajloviča«, ki jih je bil Tito dejansko izrekel in zatem 19. septembra objavila Slobodna Dalmacija. (Če bo potrebno, bom zadevo podrobneje pojasnil z navedbo virov).

Na hotelu Tamaris na obali Maršala Tita je vzidana spominska plošča: »U ovoj zgradi

7. V. 1944 obnovljen je NK Hajduk kao tim slavne NOV i POJ.« Pod ploščo so mize s stoli za goste, ki so vsak večer povsem zasedene. Tako pod ploščo strastni navijači Hajduka – to so vsi otočani brez izjeme – neusmiljeno preklinjajo v sočnem viškem narečju sedanje slabe igre Hajduka in še zlasti njegov upravni odbor, ki je za trenerja najel – Bolgara! Po sodbi navijačev »bilih« ni »Ajduk« v vsej svoji bogati zgodovini še nikoli tako nizko padel!

Marsikaj
neurejenega...

Na stalni razstavi »Vis v NOB« je tudi razstavljeno orožje iz tega časa, ki ga je Vojni muzej JLA odstopil. Navedeno orožje je bilo uradno ocenjeno na 5.723.800 dinarjev. Pri tem pa mi ne gre v glavo, da je bilo treba plačati to staro trofejno orožje, ki so ga bili zaplenili partizani in ki na razstavi služi spoznavanju NOB in razvijanju njenih tradicij!

V parku pred Baterijo ležijo razmetane tri srednjeveške topovske cevi, ki bi vsekakor upravičeno zaslužile uglednejše mesto, kjer bi jih lahko občudovali turisti.

Pred sosednjo novo veliko osnovno šolo »Maršal Tito«, ki jo obiskuje samo 165 šolarjev, se suši mali hrastič. Tega so svečano posadili 9. maja 1985, kot je razbrati iz spominske plošče v srbohrvaščini in angleščini, člani britansko-jugoslovanskega društva v čast padlih herojskih jugoslovanskih partizanov in britanskih vojakov, ki so se žrtvovali v skupnem boju za vsuvobodo 1941–1945. Presodil sem, da je spominsko drevce potrebno

od časa do časa samo zaliti, vode na Visu pa ne primanjkuje...

Na krožni vožnji po Visu (partizansko letališče, Titova jama, Komiža in po novi cesti nazaj v Vis) nas je vodil mladinec Jere (Hieronim), dijak 3. letnika domače srednje gostinške šole. V sproščnem pogovoru mi je zaupal, da se je samo viška mladina odločno uprla mešetarenju (njegova beseda!) z Italijani glede ribolova v vodah viškega otočja, kjer je največ rib na Jadranu. Dejal je še, da so jih tokrat pustili na cedilu celo stari borci, ki vsakomur, ki pride na Vis, s ponosom pokažejo spomenik s zgodovinskimi Titovimi besedami »Tujega nočemo – svojega ne damo«.

Sicer pa italijanski ribiči pogosto lovijo na črno v vodah srednjega Jadrana. Samo letos so patrolni čolni JNM ujeli pri krivolovu kar 24 italijanskih ribiških bark.

Pred dnevom mornarice je patrolni čoln JNM v teritorialnih vodah Palagruže ujel pri krivolovu italijansko ribiško ladjo »Giglio Azzuro« Maria Carfagne iz San Benedetta del Troto.

Viški sodnik je bil precej bolj oster, kot so njegovi kolegi na slovenski obali v podobnih primerih. Povljeniku ladje je odmeril 580.000 dinarjev kazni, plačilo stroškov 2.469.125 dinarjev in zaplenil tri mreže, radar in radijsko postajo. Spričo tega verjamem, da se po žilah tega sodnika pretaka kri viških ribičev...

Ob prazniku

Na Visu so praznik mornarice tudi letos proslavili, kot se spodobi. Zanimivo pa je, da je 10. september tudi praznik občine Vis v trajni spomin na 10. september 1943, ko je Vis postal svoboden.

Na slavnostni seji skupščine občine Vis so letos prvič podelili »Nagrade občine Vis«. Zlato plaketo je dobil predvojni revolucionar, narodni heroj in nosilec spomenice 1941 Andrija Božanec, upokojeni admiral. Srebrne plakete so prejeli: tovarna konzerv Neptun iz Komiže (najstarejša ribiška industrija na Jadranu in največja delovna organizacija na Visu), Vendel Barto (Slavonec!), direktor gostinstva »Vis« in podpredsednik izvršnega sveta SO Vis, Prostovoljno gasilsko društvo iz Komiže, upokojeni poklicni ribič Ivo Vitaljić-Gusla, zaslužen za zgodovino ribištva Komiže in Vid Kuzmanić, maestro iz Visa.

Ob letošnjem občinskem prazniku so izdali tudi 6. številko lista »Viško ric« (Viška riječ – Viška beseda), glasilo občine Vis ter društva Višanov in prijateljev otoka Visa v Splitu.

Občina Vis (z bližnjimi otoki vred) je s 3.900 prebivalci najmanjša občina na Hrvaškem. Tragičen je podatek, da sedaj živi na otoku dve tretjini manj ljudi kot pred vojno ali komaj polovica iz prvih let po osvoboditvi. Izumiranje Visa se nadaljuje: od 1. januarja do 15. avgusta letos se je rodilo 15 otrok, poročilo se je sedem parov, umrlo pa 37 ljudi. Polovica otočanov je starejših od 50 let, nezaposlenih je 70.

Razvoj domačega
kraja je
najpomembnejši!

Pred enajstimi leti sprejeti predpis, da na otoku lahko bivajo samo naši državljani, je storil svoje. Viška občina kot nerazvita prejema 240 starih milijard dinarjev, ki jih preudarno vlaga v hitrejši razvoj glavnih gospodarskih panog (poljedelstvo, ribištvo, turizem).

Mladim ljudem iz vse Jugoslavije, ki želijo ostati na Visu, nudijo zelo ugodne pogoje. Tako Kmetijska zadruga Podspilje nudi vsakemu mlademu človeku – domačemu ali »furestu« – vinograde, kolikor si ga poželi in mu zagotavlja še mehanizacijo. V Podspilju so velike plantaže vinogradov znanih viških trt vugave, plavca, Tanetove loze, kurteloške in rukatac.

Kmetje in kmetijske zadruge prodajajo vino po 500 dinarjev za liter. Sam sem – po nasvetu – kupoval pri viškem kmetu odlično belo vino rukatac (13 stopinj), ki je bilo skoraj premočno. Za liter odlične kapljice sem plačal 600 dinarjev.

Sedaj je na Visu 153 hektarov polj, 62 hektarov sadovnjakov in 558 hektarov vinogradov. V Komiži so začeli zelo uspešno gojiti solato, pozimi so jo prodali kar 50 vagonov. Pri Visu pa gojijo palme, edini v Jugoslaviji, ki so jih začeli tudi izvažati. Dobro zaslužijo tudi s sivko, rožmarinom in drugimi zelišči.

O viškem razvijajočem se turizmu pa je bilo že dovolj napisanega.

Z Visa, zlasti iz Komiže, se je v začetku tega stoletja veliko ljudi izselilo, predvsem v Avstralijo in Kalifornijo, kjer so se številni kar dobro uveljavili in pri tem niso pozabili na rojstni kraj.

Na znani univerzi v Berkeleyu (ZDA) poučuje jugoslovansko književnost dr. Robert Whyte, ki je doktoriral z disertacijo o komiškem narečju. Zanimivo je, da ima njegov avtomobil registracijsko tablico z napisom »JEBEMTI«. To je bila namreč prva beseda, ki jo je bil slisati v Komiži, ko je prišel preučevati komiško narečje...

Vaš Sime

Štefan Pisanec

»Zakaj mora vedno nekdo držati roko nad tem nesrečnim delavskim razredom?«

»Globoko pogreznjeni smo v Agrokomerčevu pajčevino – in ni videti izhoda«, mrmra, sklonjen nad mizo, Pisanec, čokat možakar trdih, resnih potez, z značilnim viničarskim klobukom, globoko pogreznjenim nad oči, vse tja do obrvi. Ne bi mogel reči, da ni pomembno, kako bomo razrešili ta finančni gordijski voz, pomembnejše je, kako si bomo pridobili nazaj ugled, zaupanje... vse to že leta klavrno usiha, drvi v temo, se izgublja v zamegljenosti.

Bili so časi, ko smo znali garati za splošni ljudski blagor. Od leta 1947, ko sem prišel iz vojske, domov, v to svoje ljubo kraljestvo, pa vse tja do leta 1951, sem nenehno skakal naokoli, sestankoval, nikoli vprašal za plačilo, ničesar zahteval, nikogar spraševal, čemu je to potrebno. Skoraj ni bilo večera, ki bi ga prebil med svojimi.

Bil sem delegat na II. kongresu ZKJ, delegat OF v Beogradu, partijskega kongresa v Ljubljani. Sprejel nas je Tito.

Komunist sem postal v jeseni 1944, dvanajst le pozneje sem izstopil, vendar je bil izstop le zunanja oblika nezadovoljstva: še vedno sem tisto, za kar sem se dločil med bojem, tega ni moč izriniti iz srca. Komunist sem postal v časih, ko smo rekli, če imaš dve srjaci, eno podari potrebnejšemu – in tako smo tudi znali delati.

Jeza me je črnila ob kongresih, ob vsem tem denarju, ki ga je moralo zbrati – delovno ljudstvo! Za kaj? Da danes ni uresničen domala niti en sklep. Da se obnašamo po starem, na govorniških odrih pa še kar naprej rohnijo proti napakam. Kdo pa jih vendarle dela? Delavski razred? Ne, nikakor. Pomislil sem: če bi zračunal z

elektronskim računalnikom premoženjsko stanje tovarišev, ki so sedeli v teh imenitnih dvoranah, bi moral, na žalost, ugotoviti, da jih je več kot polovica pravih kapitalistov.

In tako, tovariši, se ne morem strinjati, da se spuščajo v ekonomijo ljudje, ki o tem nimajo pojma, ki puščajo za seboj Agrokomerco, Fenije in Obrovce, Körtinge in železarne. Ne morem priznati, da mora vedno nekdo imeti roko nad tem nesrečnim delavskim razredom, ki ga je vodilni sloj potisnil v mlakužo, v kateri je hudičevo težko plavati...«

Sedanost? Nekaj bo treba ukreniti...

Ne moreš ravnodušno bujiti v prihodnost, ne da bi se povrnili v preteklost. Duh Agrokomerca plava kot svinčena mora tudi nad Framom, obronki Pohorja, nad potočkom ob Pisančevini, dviguje se nad brajdami, ki sipajo senco... Spodaj, v Framu, udari v tišino zvon. Dvanajstkrat razbije mrmljanje narave. Mogočna hiša, last nekdanjega bogataša, nemčurja, ki si je v denarnico spravil pohorske žulje, skriva mogočno stiskalnico za grozdje, eno največjih v

sončni deželici tostran Alp, skrbno varuje kletve siromakov.

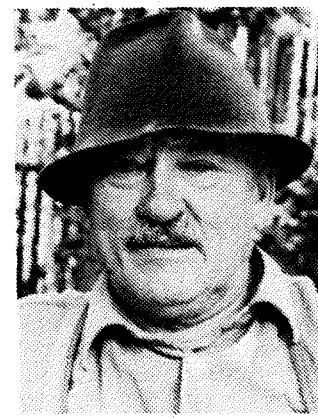
Iztrgala sva se iz objema barabij, meničnega škandala, nenehnih obljub, da je treba odločno prekiniti z dosedanjim prakso. Pisanec je prestavljal klobuk, ki mu je silil na potno čelo, se presejal, človek bi verjel, da sedi na žerjavici. Izlet v preteklost? Raje ne. Govorimo o sedanosti. Še bomo morali govoriti o njej, najprej pa bo treba nekaj narediti. Nekaj hudičevo odločnega, sicer ne bom več verjel, da je bil ta narod sposoben izpeljati revolucijo, se odtrga, kar nekako žalostno, z resignacijo, iz nasproti sedečega človeka.

Tja proti koncu leta 1919, ko je dežela še čutila posledice prve svetovne morije, se je v Cirkulanah porodil Štefan Pisanec, ki so mu rojnice že kar takoj določile, da se bo moral boriti za ljubi kruhek, ki ga nikoli ne bo preveč. Pomnožil je družino, ki je premogla dvanajst hektarov zemlje, hektar vinograde, osem otrok in nad katero se je povescila gospodarska kriza. Stari je bil veseljak, življenje je opazoval skozi kozarec, to opazovanje pa je bilo tako zelo burno, da je družini naposled zmanjkalo denarja, zemlje, vsega in tako je bilo posestvo, 1927. leta, na javni dražbi prodano. Pisančevi so povezali borno imetje v culo in jo mahili pod Pohorje, v Fram. Nekaj drobiža je še ostalo, nekaj bornih fickov. Naselili so se v neki tuji hiši in ponudili

svoje pridne roke baronu Scherbaumu, ki je imel tukaj veliko posestvo s še več vinogradi. Štefan in njegovi so rezali, kopali, špricali, si grizli kolena po Scherbaumovi lastnini, za baronovo debelo in nikoli sito denarnico.

Na železnici

»Leta 1941 so me Nemci poslali na železnico, na Dunaj. S prijateljem Antonom Kozeljem sva z Dunaja pobegnili in se zaposlili v gramoznici med Dunajem in Mariborom. Spet sem po-

Štefan Pisanec

begnili domov. Bilo je spomladi 1942. leta, vendar naju je Arbeitsdienst poslal nazaj, od koder sva prišla. Kozel je kmalu spet pobegnili domov in kaj hitro dobil zvezo s partizani in odšel k njim na Pohorje. Ko je Pohorski bataljon padel, je bil k sreči na terenu.

Kozela so nekako 1943. leta ranili in je prišel domov. Ker sem bil povezan z njim, že na Dunaju, sem nosil do-

mov v Fram sanitetni material. Tudi Kozelu, ki ga je potreboval za svoje rane. Takrat mi je dal v hrambo svojo pištolo.

Na železnici smo se tisti-krat že kar precej ostro ločili: eni so bili za Nemce, drugi za našo stvar. Nek član NSDP, podaljšana roka gestapa, je to kaj hitro ugotovil – morali smo postati previdnejši. Bilo je prepozno: spomladi 1944 sem bil izdan. Razlog: ves ta čas sem nosil domov sanitetni material, ki so ga pohorski partizani še kako potrebovali.

Ovadu Oman je dosegel svoje. Naredili so hišno preiskavo, vendar me je nekdo na železnici pravočasno obvestil, da me išče gestapo. Ne hodi domov, čakajo te, so mi rekli.

Kot pomožni kurjač sem se z lokomotivo odpeljal v Maribor in odšel takoj domov v Fram.

Kurir

Že junija 1943 nas je nekaj framskih fantov iskalo zvezo s partizani, vendar se nam ni posrečilo. Tokrat se mi je zdelo, mi ne sme spodleteti. Za nobeno ceno!

Do 15. junija 1944 je bil Pisanec v ilegali, ko pa so na Pohorju ustanovili kurirsko postajo TV-13 S, je izginil.

Kurirska postaja je bila na izredno težavnem območju, vseskozi obkoljena z nemškimi enotami. Njihovo operativno območje je segalo vse tja do šmartnega na Pohorju, zajemalo Planico in hočko Pohorje. Nenehno so jim bili za petami. Od Pisančevega prihoda na kurirsko postajo pa do osvoboditve je padlo sedem kurirjev, sam Pisanec pa je bil dvakrat ranjen.

»V vasi Morje so nas obkolili, dve tretjini kurirjev je bilo ranjenih,« se spominja Pi-

sanec. Spodaj šumi potok, vročina pritiska, spomin se ne more razživeti, misli so utrjene.

Kar tako se sprehodiva po njegovem. Da vidim. In se načudim. Nad prešo pač.

Zapišem: zgradili so to mogočno reč 1864. leta. Prešpan, nosilna gred, ki pritiska na grozdje, je dolg devet metrov in obsega 70 cm², posoda za grozdje pa je velika nič več in nič manj kot 4-3 m. Baron Scherbaum, ki je na pravo podedoval, je bil lahko ponosen – ponosen je tudi Pisanec, ki s pogledom ljubkuje lesenega lepota. Žal le on!

Zadrugaš

Po osvoboditvi so Framčani ustanovili vinogradniško zadrugo, zajetneže s še bolj zajetnimi denarnicami so izgnali ali pa so odnesli pete kar sami. Na čelo zadruga so postavili Pisanca, ki jim je zvesto vodil zadrugo vse do 1956. leta, ko so se združili z obratom v Račah, kjer je ostal vse do upokojitve. Njegovega framskega romanja je bilo konec, misli pa so čisto uhajale na Planico, na Pohorje, med pohorske kurirje, h Kozelu, ki je moral umreti še pred koncem vojne.

Sonce je vse bolj pritiskalo. Zgoraj, pri šoli, je zazvonilo. Otožno je zazvenel zvon v framski popoldan. V podpohorski mir. Bilo je, kot da bi klenkal mrliški navček.

Zjutraj so mi povedali, da je umrl Dankov Karel, nekdanji kurir. Da bo popoldne pogreb, so še rekli. In da so ga imeli radi.

K zadnjemu slovesu se je odpravil tudi Pisančev Štefan. In spet so se spomini zagostili pod potlačeni viničarski klobuk. Vse več jih je...

Milenko Strašek

Nezacelejene rane nekdanjih internirancev

Rab, Ravensbrück, Dachau, Gonars, Buchenwald, Jasenovac. Tovarne smrti, ki jim treba prišteti še številne podružnice in Hitlerjevi Nemčiji in tudi v Musolinijevi Italiji. Tudi na jugoslovanskih tleh jih ni manjkalo. Povsod trpljenje, lakota, smrt. Za milijone nedolžnih ljudi, ki so okusili gorja taborišč, ni posijalo sonce svobode in sreče...

Od takrat so minila že desetletja. Iz vrst nekdanjih internirancev, političnih zapornikov, vojnih ujetnikov in izgnancev je ostalo le peščica živih, razstresenih po vsej ožji in širši domovini. Komemorativne slovesnosti, spominska srečanja so bila in so še edina oblika obujanja spominov na grozote iz naše polpretekle zgodovine.

Še dober mesec in ob grobiščih spominskih obeležij se bo nagrmadilo na kupe ovenelega cvetja, oguljenih

fraz o preminulih, brez prikrivanja sebičnosti in sramu, da se pokojnih in vseh tistih, ki so umirali v gozdovih in taboriščih, spomnimo le ob dnevu mrtvih. Je že tako, da se še živih, ki so prestali tolikšne muke, če je le mogoče, izognemo. Žal, teh ni malo. To je pa tudi odnos do naše zgodovine, prepojene s krvjo, odnos do narodnoosvobodilnega boja za suverenost, lastni jezik in kulturo...

Tudi nekdanji interniran-

ci, politični zaporniki, vojni ujetniki in izgnanci so nemalokrat odrinjeni. Da je temu tako, potrjuje zgovoren primer iz Novega mesta, kjer so se v soboto, 19. septembra, na svojem prvem srečanju

Mimica Terc

sestali nekdanji interniranci, politični zaporniki, vojni ujetniki in izgnanci občine Novo mesto. Kar dve leti so potrebovali za izvedbo tega srečanja. Pa ni bil problem v organizaciji, temveč v denarju (!). Za okoli 160 udeležencev srečanja se je vendarle našlo toliko denarja, da so prizadevni organizatorji lahko uresničili dolgoletni sen po snidenju s sotrpini v taboriščih in tovarnah smrti. Mnogi so se srečali po tolikih letih in marsikateremu se

Praznik občine Maribor Ruše

Občani in delovni ljudje občine Maribor-Pesnica so letos proslavili svoj občinski praznik v spomin na 17. september 1941, ko so Nemci na Pohorju prvič bežali pred pohorski partizani. Na osrednji proslavi je govoril predsednik mariborske mestne skupščine Emil Tomažič. Peru Slavniču in Milku Dragariču pa so izročili plaketo občine Maribor Ruše za dosežke pri podružbljanju SLO. Listino občine Maribor Ruše so dodelili gasilskemu društvu Lovrenc na Pohorju, DPD Svoboda Bistrica in Vojni pošti 8144. Kulturni program sta izvajali DPD Svoboda Bistrica in pihalni orkester sindikatov Tovarne dušika Ruše.

V okviru prireditve občinskega praznika so proslavili še 37-letnico samoupravljanja v Tovarni dušika Ruše in pripravili jubilejni koncert ob 60-letnici ustanovitve pihalnega orkestra te tovarne. V zdravstveni postaji Ruše so tudi odprli prenovljene prostore dispanzerja medicine dela, prometa in športa. V delovanje so predali tudi kabelski televizijski sistem Selnica – Ruše, ob prazniku pa pripravili še nekatere druge prireditve in tekmovanja.

M. K.

zgubani obraz oblike solze ganjenosti...

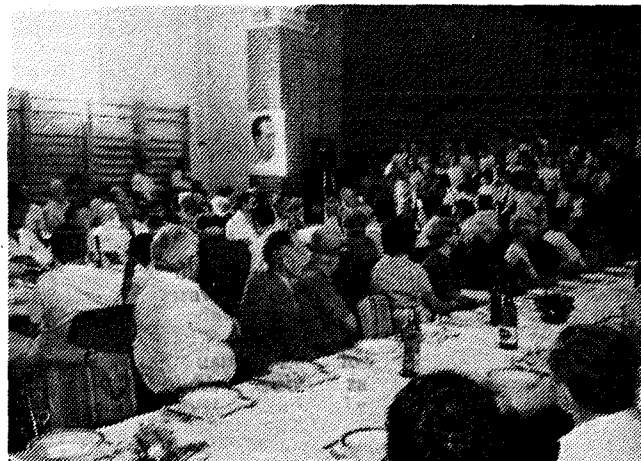
»...Dolga leta so se nekdanji interniranci množično srečevali na komemorativnih in drugih svečanostih v nekdanjih italijanskih in nemških taboriščih. Ker pa smo žal iz dneva v dan starejši in vse bolj šibkega zdravja, je ta oblika srečanj vse težja; vedno bolj nepremogljive so tudi denarne težave ob potovanjih v nekdanja taborišča.

Da bi se po dolgih letih ponovno srečali, se pogovorili, zlasti pa obudili boleče spomine na prestano trpljenje, smo si na vse načine prizadevali, da bi organizirali srečanje vseh tistih, ki živijo v občini Novo mesto. Veseli smo, da v nas še niso zamrle nekdanje plemenite vrednote, kot so tovarištvo, ljubezen in spoštovanje, je med drugim v svojem pozdravnem nagovoru poudarila Mimica Terc, predsednica komisije za in-

ternirance, politične zapornike, vojne ujetnike in izgnance pri OK ZZB NOV Novo Mesto. Zbranim udeležencem 1. srečanja je govoril tudi podpredsednik občinske SZDL Dušan Jarc. Prijetno pa so udeležence presenetili učitelji in vodstvo osnovne šole

Katja Rupena, kjer je srečanje tudi potekalo. Kot gostitelji so lahko v vzgled številnim šolam. Mladinski pevski zbor in recitatorji so izvedli kakovosten »mirovni program«, poskrbeli pa so tudi, da nihče od udeležencev ni odšel lačen ali žejen...

Jože Čurin

Pogovor z direktorjem Izobraževalnega centra za SLO in DS Maribor v Pekrah

Še tesnejša povezava s tistimi, ki so odgovorni za obrambo

Izobraževalni center za SLO in DS Maribor v Pekrah pri Mariboru je pri svojem delu v preteklem letu dosegel pomembne uspehe in uvedel tudi nekatere nove sodobne in izvirne metode in ideje pri usposabljanju vseh struktur za potrebe SLO in DS. Direktorju centra profesorju Franciju Požganu smo postavili nekaj vprašanj o delu in problemih centra in o njegovih načrtih.

Kako je bil izobraževalni center zaseden v preteklem letu?

»Lani je bil izobraževalni center zaseden 288 dni (oz. 450 dni po statistiki, ker so nekatere dejavnosti potekale vzporedno, od tega 34 sobot oz. 65,4 odstotkov vseh sobot in 21 nedelj oz. 40,4 odstotkov vseh nedelj). V povprečju je bilo opravljenih 15,5 ur na dan in usposobljenih 101 udeležencev dnevno. Glede na prostorske možnosti (amfiteater, učilnica za programirani pouk, manjša učilnica, učilnica s pehotnim orožjem, kabinet z orožjem in kabinet za zveze ter sejna soba) lahko sprejme izobraževalni center dnevno okoli 300 udeležencev. Z obstoječo kadrovsko zasedbo se lahko glede na naravo in čas izvajanja posamezne oblike usposabljanja na področju SLO in DS v izobraževalnem centru letno usposobi 25.000 do 30.000 udeležencev.«

Kakšna so glavna prizadevanja centra?

»Kot temeljni izvajalci in usklajevalci obrambnega in samozaščitnega usposabljanja v mariborskih občinah in v regiji si v centru prizadevamo, da združujemo sodobne poglede, pozitivne izkušnje na področju SLO in DS in se razvijamo v izobraževalni center za SLO in DS, ki sledi tako napredni pedagoški in andragoški misli, kakor tudi razvoju metodike obrambnega in samozaščitnega usposabljanja. Naš cilj je, da bi dosegli višjo raven obrambne in samozaščitne zavesti in večjo učinkovitost obrambnega in samozaščitnega usposabljanja.«

Kaj ste storili za večjo učinkovitost tega usposabljanja?

»Oblikovali smo nekatere delovne skupine (aktivna jedra) za posamezna področja SLO in DS okviru programске dejavnosti. Ustanavljanje delovnih skupin oz. pedagoških timov je izhajalo iz potreb, ki so jih izrazili nosilci in programske zahteve pri posameznih programih in

oblikah obrambnega in samozaščitnega usposabljanja. Lani smo oblikovali delovne skupine na področju Civilne zaštite, na področju usposabljanja mladine, na področju usposabljanja komitejev za SLO in DS v OZD in KS. Delovne skupine so bile zadolžene za metodične priprave programov in za pripravo izvajalcev. Pri oblikovanju delovnih skupin se je pokazalo, da imamo premalo ljudi, ki imajo ustrezna strokovna znanja. Del strokovnjakov, ki pa ta znanja imajo, ni pripravljen sodelovati pri usposabljanju za SLO in DS.«

Kaj pa obrambno usposabljanje mladine?

»Na področju obrambnega usposabljanja mladine smo dosegli velik korak naprej, kar potrjuje velika odzivnost osnovnih in srednjih šol (20 šol) ki so s sodelovanjem Zavoda za šolstvo – organizacijske enote Maribor z Izobraževalnim centrom načrtovale obrambne aktivnosti in izvajanje programov za obrambne krožke. Tesnejše sodelovanje smo še razvili tudi učitelji obrambe in zaštite v srednjem usmerjenem izobraževanju in ravnatelji šol v Mariboru. Dogovorili smo se tudi za kontinuiran program usposabljanja v sodelovanju s Katedro za SLO in DS na Univerzi v Mariboru. Prav tako smo se v Izobraževalnem centru odzvali potrebam osnovne šole. Tu je vse bolj potrebno kontinuirano usposabljanje za teme s področja SLO in DS, saj mentorji obrambnih krožkov in učitelji v večini nimajo potrebne predizobrazbe. Nimajo tudi ustreznih delovnih izkušenj, ker so teme s tega področja integrirane v programih drugih predmetov.«

Verjetno bo treba storiti kaj za izboljšanje razmer na področju izobraževanja in usposabljanja?

»Za večjo učinkovitost obrambnega in samozaščitnega usposabljanja bo treba tudi v prihodnje oblikovati

delovne skupine in pridobivati strokovne sodelavce tudi na drugih področjih (na primer idejnopolitičnem) v povezavi s katedro za SLO in DS na Univerzi, s FSPN v Ljubljani, z Zavodom za šolstvo, z aktivom učiteljev obrambe in zaštite, mestnim sekretariatom za LO, občinskimi štabi Teritorialne obrambe ter drugimi subjekti na tem področju ter tako krepiti kadrovsko osnovo in aktivna jedra na področjih SLO in DS v Izobraževalnem centru. Za večjo učinkovitost usposabljanja enot za CZ bi morali letos načrtovati učilnico za Civilno zaščito in kabinet in zagotoviti po načrtu opremo prostorov in učna sredstva. Ob dodatnem dopolnjevanju programske dejavnosti je treba upoštevati finančni načrt, ki nas glede na močno nepredvideno povišanje materialnih stroškov pri uresničevanju programa omejuje.

Vse bolj se izpostavlja tudi problem vzdrževanja objekta, ki je v tem obdobju pokazal mnoge tehnične pomanjkljivosti in funkcionalne neustreznosti, kar pa predstavlja še dodatno obremenitev. Pri programiranem načrtovanju oblik usposabljanja pa je treba upoštevati dejstvo, da izobraževalni center predstavlja vsoko stroškovno postavko tudi v primeru če se v njem ne izvaja programske dejavnosti. Pogoje za sodobne in aktivne oblike in metode usposabljanja na področju SLO in DS bomo v Izobraževalnem centru še razvijali (izobraževalno tehnologijo, TV studio, učilnice s kabineti). V Centru bomo razvijali in vsebinsko dopolnjevali uspele oblike sodelovanja z osnovnim šolami, srednjim usmerjenim izobraževanjem, z mestnimi in občinskimi komiteji za SLO in DS in drugimi organi. V Izobraževalnem centru za SLO in DS se zavedamo, da bomo uspešni le, če bomo dosegli tesno sodelovanje z vsemi organi, ki se ukvarjajo s problematiko SLO in DS. Razviti bomo morali znati sodobne oblike in metode dela, dopolniti sodobno tehnologijo in pridobiti za naše naloge potrebno število strokovnjakov – obramboslovcev.«

Marjan Kos

Pester program dela v prihodnjih dneh

Predsedstvo občinske konference ZRVS Radovljica je sprejelo program idejnopolitičnega in strokovnega usposabljanja rezervnih starešin do konca tega leta. Na predlog komisije za usposabljanje so v tem mesecu po krajevnih organizacijah opravili vakoletne orientacijsko-taktične pohode. V nedeljo, 27. septembra, pa je na vrsti tekmovalno v streljanju za ekipe posameznih krajevnih organizacij ZRVS, ki bodo stre-

ljale z lahkim pehotnim orožjem.

Predsedstvo je tudi sklenilo, da bo letošnji partizanski tabor heroja Antona Dežmana-Tončka, ki so ga junija preložili zaradi dežja, jutri, to je v petek, 25. septembra pod Ribensko goro v Ribnem. Prihodnji mesec pa bodo, tako kot lani, organizirali predavanje in pogovor z enim vidnejših slovenskih družbenopolitičnih delavcev.

JR

Ob predstavitvi knjige Sodobne vojaške flote sveta

Zanimivo in koristno znanje

Ob 10. septembru, dnevu vojne mornarice, pomorstva in rečnega ladjevja, so v domu JLA v Ljubljani predstavili zanimivo knjigo Sodobne vojaške flote sveta, ki jo je napisal Branko Perović, sicer upokojeni kapetan fregate.

Ta knjiga je po svoji zasnovi, univerzalni uporabnosti in obilici strokovnih podatkov, pomemben prispevek k naši vojaško-pomorski publicistiki.

Branko Perović je svojo knjigo razdelil na tri dele. Uvodni del obsega spoznanja o pomenu morja, morskih globlin in o mestu vojaških flot v sodobnih mednarodnih razmerah in odnosih, kot so geopolitični, vojaško-politični, gospodarsko-prometni in drugi. Seveda pa je avtor obdelal tudi gospodarske, surovinske in druge potenciale morja.

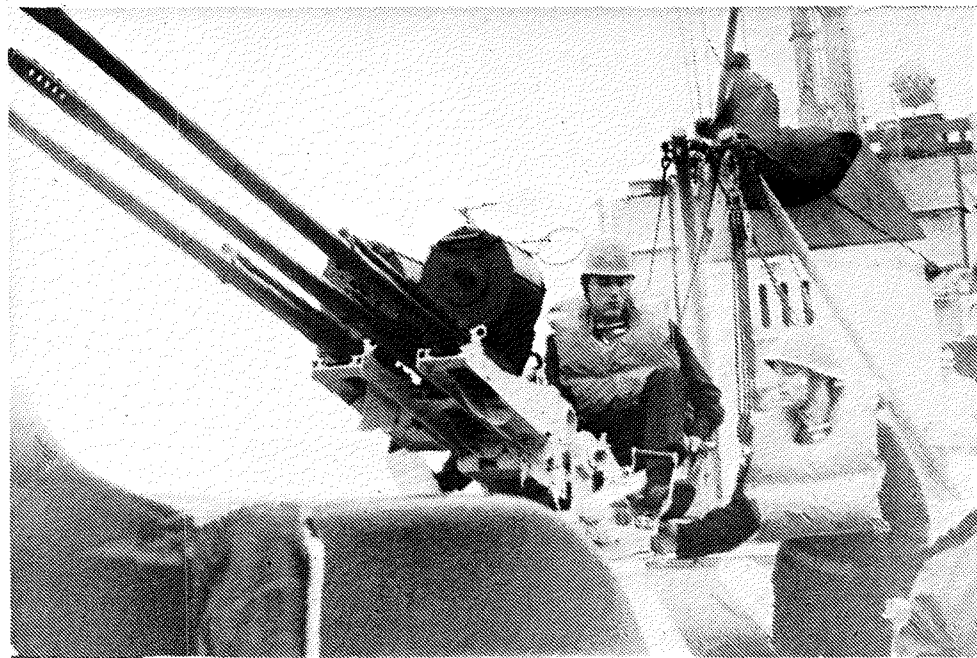
Osrednji del knjige pa je namenjen obdelavi osemindvajsetih vojaških flot. Avtor se je odločil za izbor velikega reprezentativnega vzorca, s katerim je lahko obdelal vse operativno-strateške možnosti, taktično-

tehnične značilnosti in vojaško-politične vloge, ki jih imajo. Obdelal je velike in srednje, predvsem blokovske mornarice, ni pa izpustil dokaj male mornarice neuvrščeneh in nevtralnih držav z vseh celin. Posebno mesto je namenjeno evropskim in sredozemskim pomorskim državam. Ta del knjige je popestren z več kot štiristo fotografijami, od katerih jih je šestnajst barvnih, poleg tega pa je objavljenih tudi osemdeset tabel.

Tretji del pa ponuja bralcu vrsto analitičnih informacij in govori o izkušnjah iz lokalnih in regionalnih vojn po drugi svetovni vojni, v katerih so sodelovale tudi vojaške mornarice.

Posebna vrednost knjige pa je v tem, da je pisana strokovno in znanstveno po eni strani, po drugi pa tako, da je lahko berljiva in razumljiva širokemu krogu bralcev. Vsi bodo v njem našli veliko podatkov, ki jih zanimajo: o morju, mornaricah, državah, morskih prostranstvih in pomorski tehniki.

B. K.

Branko Perović je v svoji knjigi opisal tudi našo vojaško mornarico. Na posnetku je del posadke patroljnega čolna.

Srečanje rezervnih vojaških starešin iz pobratenih občin

V Donjem Lapcu, na Hrvaškem, je bilo pred časom tretje srečanje rezervnih vojaških starešin pobratenih občin, ki so se ga udeležile tri do pet članske delegacije iz Lazarevca iz Srbije, Višegrada iz BiH, Valandova iz Makedonije, Donjega Lapca in Raba iz Hrvaške, Trbovelj iz Slovenije, na žalost pa je manjkala delegacija iz Tivta iz Črne gore.

Na srečanju, ki je bilo predvsem delovno, so analizirali izkušnje pri delu ZRVS. Udeleženci razprave so ugotovili, da je njihova organizacija v svojem petindesetletnem obstoju uspešno izpolnjevala vse naloge in zahteve naše družbe na obrambnem področju.

Ob tem so si rezervni voja-

ški starešine iz pobratenih občin ogledali tudi znamenitosti in muzeje v Donjem Lapcu, Srbu in Drvarju.

Predvsem je bil zanimiv pogovor s predsednikom skupščine občine Donji Lapac, ki je podrobno predstavil to družbeno-politično skupnost. Velika je približno 605 km², v njej pa živi deset tisoč ljudi. Razprostira pa se na južnem delu planine Plješivice vse do reke Une. Pred vojno je bil to eden najbolj revnih predelov Hrvaške.

Med narodnoosvobodilnim bojem je bilo v partizanskih enotah 2872 borcev, padlo jih je 1094. Več kot tisoč petsto ljudi pa je bilo žrtev fašističnega nasilja. Iz vojne je ostalo 870 invalidov, 599 prebivalcev te občine pa

je nosilec Partizanske spomenice 1941. Iz Donjega Lapca je tudi devet narodnih herojev in več generalov in drugih starešin.

Neprestano je delovalo tudi 1906 političnih aktivistov. Na različne druge načine je v NOB sodelovalo in pomagalo še 5020 ljudi. V Donjem Lapcu je med vojno delovala prva oficirska šola, tam je bil CK KP Hrvaške, glavni štab NOV in PO Hrvaške, partizanske bolnišnice in delavnice.

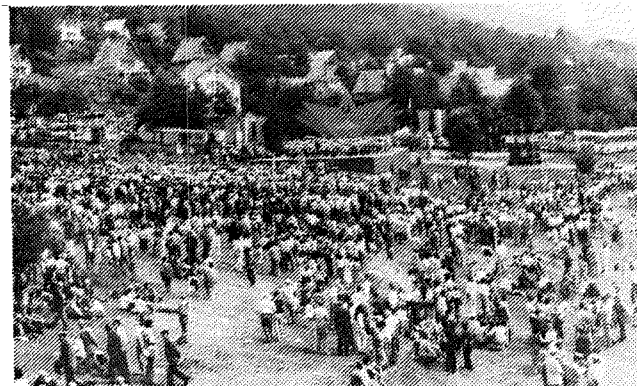
Danes pa je v občini enajst organizacij združenega dela.

O NOV je pred spomenikom padlim obširno govoril tovariš Medić, nato pa so delegacije položile venec.

Naslednji dan so delegacije obiskale Srb, kjer je počila prva vstajniška puška na Hrvaškem. Tudi tam so delegacije položile venec k spomeniku vstaje. Vsem pa bodo dolgo časa ostale v spominu besede generalpolkovnika Djoke Jovanića, narodnega heroja, ki je ob desantu na Drvar, s Tretjo liško brigado, uničil sovražnika in rešil Vrhovni štab.

Srečanje so končali z ogledom Titovega Drvarja. Dogovorili so se tudi, da bo prihodnje srečanje v občini Rab. Delegacija OK ZRVS Trbovlje se je preko Bosanskega Petrovca vrnila domov.

Ivo Šoster

V Jugoslaviji se vsako leto zvrsti več srečanj rezervnih vojaških starešin. Osrednje srečanje, ki nosi ime Bratstvo in enotnost, je bilo letos na Mavrovu v Makedoniji. (Foto: B. K.)

arbo

TOVARNA KEMIČNIH IZDELKOV
LJUBLJANA – POLJE

61260 LJUBLJANA, PODGRAJSKA 15
ŽELEZNIŠKA POSTAJA ZALOG

TELEFON CENTRALA: (061) 841-154, 841-331 • DIREKTOR: (061) 481-126 • KOMERCIALA (061) 481-704 • TELEGRAM ARBO LJUBLJANA POLJE • ŽIRO RAČUN: 50103-601-15005

1. oktobra seja predsedstva RO ZZB NOV Slovenije

Vključevanje v ustavno razpravo

Predsedstvo RO ZZB NOV Slovenije bo na svoji prihodnji seji obravnavalo vprašanja vključevanja ZZB NOV Slovenije v razprave o pobudi za spremembo ustave SFRJ in o programskih izhodiščih za volilno konferenco SZDL Slovenije. Prav tako bodo v naslednjih točkah dnevnega reda obravnavali nadaljnje financiranje priprav in realizacije programa Knjižnice NOV in POS, uresničevanje ne-

katerih najaktualnejših vprašanj s področja zdravstvenega varstva udeležencev NOV in nazadnje – kakor povsod te dni – informacijo o spremembah in dopolnitvah pravilnika o osnovah in merilih za oblikovanje in delitev sredstev za osebne dohodke ter o odločanju povračil materialnih stroškov funkcionarjev RO ZZB NOV Slovenije.

Iz borčevskega tiska

Na kladuško temo

Koliko lahko prenese zdrav človek, koliko razrvan in koliko jugoslovanski delovni človek tega trenutka, ki ga obstreljujemo z dnevnimi novicami o skrajnih in nepojmljivih malverzacijah, je vprašanje, ki se utegne ob še nekaterih temeljnih dilemah naše družbe sprožiti zdaj, ko smo menda res že čisto blizu »dna«. Vsemu navkljub pa ostaja vztrajanje na ravni civiliziranih pristopov, argumentiranega pogovaranja in streženja pravici ter resnici vendarle osnovna naloga vseh ljudi, ki kakorkoli delajo v javnosti – in če tokrat pustimo politike pri miru, so v prvi vrsti zagotovo novinarji.

Včasih (najpogosteje v davnih mirnih poletjih, ko so vse skupščine in drugi forumi mirneje in za ves mesec odhajali na počitnice), smo si lahko privoščili »zabavice« z ironičnimi pogledi na naslovne teme, manjše šale in »aktivni humoristični pristop«. Zdi pa se, da ostajajo današnje naslovne teme v humorno-satirični preobleki rezervirane zgolj še za ožje specializirane humoristične časopise. Človek se vpraša, komu lahko koristi članek o velikokladuškem spomeniku Muju Hrnjici in njegovem hajduštvu, kakor ga v predzadnji številki Četrtega jula ponuja Rajko Lukač. Avtor namreč

kuša vleči paralele med »spomenikom začetniku domačega polpotizma izpred tristolet let ter nenehnim iskanjem zaklada« in možnosti za postavitev novih spomenikov Musi Kesedžiji ter podobnim v drugih krajih...

Nasprotni velike afere

Hrnjica povučen iz optičaja

Vredno da spomenik vilo govorijo o onome, ki ga podiže, negoli o onome, ki ga podiže, pokazala se, evo, i u velikoj Kladuši kao pravilo. Jer ko ga bi drugog slavili ovdanji meštaci, ako ne zulumčara Muju Hrnjici. Samo što su Mujina kladuša na svatovski nakit, na mlečake hvare blaga i dukete Stojana Jankovića, ubiranje poreza od salrotinje rabe i druga finansijska zamešateljstva iz onog doba, sitna zabota za vaukt od Kladuše Fikreta i Hakiše.

Stoga je i dobro što je spomenik spovučen iz optičaja, jer bi Mujo Hrnjica, pa bio on i na konju samih tirana, a ne na »vrnaričima«, kako ga pjesma pamti, makar ga je čuog da na okružili i njegovom »spolovom svitom« – bratićem Gojzmo Allioni i sestrićem Tankosić Osmanom, dje-

lovno odveć skromno spram Agrokomecovih odžakovića – četvori- ce Abdica. I onda, kako bi samo moralo biti dosadno po drugi put među Kladušanima: Mujo na ugojenom vrančiću, puca od zdravlja, maše sabljom džinkacijom, a nigdje mu megdandije Stojana i uskočkih četa. Pogled mu puca niz Ravne Kotarske, a tamo samo ruina od Kule Jankovića (ali mu je zato na utjehu i čast zdanje u Obrovcu).

Možda bi ovaj Kladuški svijetli primjer – spomenik začetniku domaćeg polpotizma od prije trista ljeta – i permanentne potjere za blagom – probudio patriotska osjećanja i samobitnost i drugih krajeva, pa bi smo mogli koliko sutra imati i spomenik Budalini Tatu u Orašcu, Vojčinu u Sarajevu, Alipaši u Beču, Mustafa Madžaru u Banjoj Luci, pa Musi Kesedžiji i mnogim drugima.

Vse cika na agro-velikana in njegovega direktorja v stilu »lahkega branja«. Mi pa smo te dni slišali toliko pretresljivih novic vsak dan sproti, da nam je menda vendarle pošlo vsakršno veselje do »lahkega branja« takšne vrste. Stvari namreč niso doma v Kladuši, tudi ne v Bihaću ali

svojem kraju »kralj«, je vse preveč preprosta in naravno simptomatično balkanska. Kajti, še vedno vse preveč radi funkcioniramo po načelu »naj le crkne sosedu koza«, pri tem pa pozabljamo, da živimo v isti vasi in si kujemo taisto usodo.

B. Ž. J.

Ob zadnji seji zveznega borčevskega predsedstva Na temeljih kongresnih sklepov ali kako drugače?

Čeprav je vsebovalo vabilo k zadnji seji predsedstva Zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, pred dobrim tednom, kar sedem točk dnevnega reda, je bila zagotovo najbolj »vroča« druga točka, v kateri so obravnavali informacijo o stališčih Mestnega odbora ZZB NOV Beograda ter republiškega odbora ZZB NOV Srbije, ob sestanku sekcij brigad vojnih (partizanskih) enot, ki je bil maja letos v Beogradu.

O tem vprašanju smo sicer že pisali letos spomladi, poročala so tudi druga sredstva javnega obveščanja, saj so bile zahteve (ali vsaj nekatere izmed njih) beograjskih borcev ne le odločne, ampak tudi ostre, med njimi pa so šle zahteve posameznikov tako daleč, da sta se mestna in republiška borčevska organizacija ogradili od njihovih izjav. Teme so ključne, vroče in nekatere med njimi tudi v direktni opreki s tistimi, kar je zapisano v sklepih zadnjega borčevskega kongresa, nam je povedal Božidar Gorjan, ki se je tudi sam udeležil tega zadnjega sestanka zveznega borčevskega predsedstva. Slišali smo, da so nekateri delegati v razpravi celo z nekoliko povišanim tonom opozarjali, da premore beograjska borčevska organizacija več kot sedemsto upokojenih generalov Jugoslovanske ljudske armade in nekaj tisoč njenih polkovnikov. Seveda, glavno mesto države je zbralo v sebi ljudi z vse naše domovine, nekdanje borce, ki so se borili od skrajnih makedonskih meja pa do Trsta. Jasno

je, da to, skoncentrirano borčevsko organizacijo skrbijo vprašanja iz naše sedanjosti; to je njihova pravica in revolucionarna naloga. Prav je, da imajo do problemov svoja stališča, pomanjkljivost pa je v tem, da se žal, prenekateri med temi borci prepovršno spoznajo na problem, ki ga želijo z vso ostrino izpostaviti (če je na primer iz krajev ali republike, kjer se je sam nekoč bojeval, pa že dolgo ni bil novim problemom blizu). Tudi, ko so se delegati opredeljevali o osnovni oceni pristopa in reakcije ZZB NOV Beograda ter RO ZZB NOV Srbije, se je v njihovih nastopih, za razliko od dosedanjih uspešnih poenotenj, kazala močna razlika v mnenjih. Nekateri si, tako se je videlo vsaj našim delegatom, precej poenostavljeno predstavljajo enotnost – uniformirano, pri čemer je vsakršna dobra volja do pluralizma mnenj nekam poniknila. Izkazalo se je, da si mnogi beograjski borci, mimo potrebe, da bi za mnenje povprašali še druge borce po Jugoslaviji, jemljejo pravico do nekakšnih širših »vseborčevskih stališč«, ki jih potem tisk in druga sredstva javnega obveščanja razširijo, nekateri posamezniki pa tudi porabijo za poskuse uveljavitve določene politične linije v državi. Gre za radikalni pogled glede potreb po ustavnih spremembah, gre za vprašanje o Kosovu, pa za zahtevo po enotnosti v ZK in nenazadnje za zahtevo po novem zboru združenega dela v Skupščini SFRJ.

Znano je, da so nekateri

beograjski borci v zasebnih tožbah tožili celotno kosovsko politično vodstvo in govorili o genocidu Srbov in Črnogorcev na Kosovu. Vprašanje pa je, kam to zastavljanje pelje.

Naši delegati se v te in takšne debate na omenjeni seji niso spuščali, saj so hoteli zbrane opozoriti predvsem na bistvene pogoje in izhodišča – ti pa bi morali biti nepreklicni: sklepi zadnjega borčevskega kongresa in ne nekatera mnenja, ki se, nekoč že argumentirano zavrnila, spet vračajo v razpravo. Res je, da so se beograjski in srbski borci z vso ostrino zavzemali tudi proti razraščanju birokracije, za ukinjanje neuspešnih delovnih organizacij, za varčevanje in kar je še tega – proti čemur najbrž dviguje v tej državi glas vsakdo, ki dobro misli. Vsekakor ne more nihče mimo stališč zbora imenitnih borcev, morajo pa ti borci dovoliti, da se z njihovim mnenjem, če je predstavljeno najširši javnosti, tudi v najširši javnosti polemizira. Predvsem pa je pravo mesto za razčiščevanje SZDL in v delegatskem sistemu, še posebno v teh kriznih časih, ko je nadvse pomembno, da delujemo znotraj sistemskih oblik dela. Zato je izzvenela razprava ob tej točki dnevnega reda še tem bolj neprijetno, s podtoni medsebojnega obtoževanja; to pa bi, če bi se na ta način nadaljevalo, utegnilo povleči v krizo tudi delo v borčevski organizaciji.

B. Ž. J.

O zadevi Agrokomerc

Hrvaški borci odločno za razčiščevanje

Tudi hrvaški broci so prejšnji teden na seji predsedstva RO ZZB NOV Hrvaške odločno zahtevali, da odstavi vse odgovorne posameznike, ki so bili kakorkoli vpleteni v zadeve Agrokomerca. Pri tem so opozorili, da mora takšna praksa obveljati v vseh republikah in pokrajinah, kadar gre za škodo, povzročeno družbi. Zato pa je tem bolj pomembno, so dejali, da se stvari ne prikrivajo, ampak, da jih obravnavamo javno in o njih javno govorimo.

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ ■ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANI

Šentanel: Srečanje vojaških invalidov občine Ravne na Koroškem

Še avgusta so se (že enajstič) zbrali vojaški invalidi občine Ravne, tokrat v Šentanelu nad Prevaljami. Srečanje je letos pripravilo krajevno združenje vojaških invalidov na Prevaljah. Vsako leto se srečajo v drugem kraju, srečanje pripravi druga organizacija vojaških invalidov v občini Ravne.

Ob 11. uri so se invalidi zbrali pred spomenikom v Šentanelu in tam se je začel slavnostni del srečanja. Predsednik komisije za vojaške invalide pri občinskem odboru ZZB NOV Ravne Zdravko Jamar je pozdravil vse navzoče.

Predsedniki vseh združenj so položili venec pred spomenik zmage. Najprej je vse navzoče pozdravil predsednik krajevnega združenja Prevalje tov. Lovrenci. Zgodovino Šentanela pa je opisal predsednik krajevnega združenja borcev NOV Prevalje, tovariš Vušnik.

Mladi iz Šentanela so pod vodstvom mentorice Anke Plevnik (učiteljice iz šole v Šentanelu) borcem invalidom pripravili lep program. Besede učenke iz te šole so bile tako ganljive, da so marsikateremu borcu-invalidu stopile solze v oči. Nastopil je tudi pevski zbor iz Šentanela Šentanelski pavri, na koncu pa je zbrane lepo pozdravil predsednik krajevnega združenja Šentanel tov. Plevnik in vsem izrekel dobrodošlico v prelepem turističnem Šentanelu.

Drugi del srečanja se je odvijal na znani turistični kmetiji v Šentanelu, kjer imajo tudi kmečki turizem – pri kmetu Gorneku. Na lepem prostoru pod lipami je pregled nad vso Podjuno, ta delček naše lepe Koroške. Vsemu temu je pripomoglo tudi lepo, sončno vreme in razpoloženje je bilo v popoldanskem času na višku. Posamezni borci so izkoristili priložnost, da so lahko obiskali znane partizanske kmetije (Dvornika in druge) in se sprehodili po naravi.

Srečanje je bilo organizirano s pomočjo občinskega odbora ZZB NOV Ravne z manjšimi sredstvi ter s pomočjo referata za borce in vojaške invalide pri skupščini občine Ravne. Večji delež, pa so invalidi-udeleženci tega srečanja krili sami.

Invalidi se lepo zahvaljujejo domačim na kmetiji Gornek za gostoljubje in postrežbo, krajevni organizaciji Prevalje pa za njih organizacijo, ki je tako lepo uspela. Med seboj smo ugotavljali, da teh srečanj ne bo več dolgo, ker nas je na srečanju vsako leto manj. Temu botrujejo starost, bolezen in smrt.

Ignac Zdove

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ ■ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANI

Revolucionarna izročila ob pomnikih NOB:

Zbornik spominskih obeležij v občini Maribor-Tezno

Skupščina občine Maribor-Tezno in občinska konferenca SZDL Maribor sta izdali lično opremljen **Zbornik spominskih obeležij v občini Maribor-Tezno**. Na tiskovni konferenci sta magister Marjan Žnidarič in Srečko Trglec predstavila to delo na okoli šestdesetih straneh, kjer so objavljeni podatki o spominskih obeležjih v besedi in sliki. Magister Marjan Žnidarič je predstavil koncept zbornika in dejal, da je bil namen pripraviti gradivo, ki ne bo samo reprezentančna monografija, predvsem koristen pripomoček za šole na tem območju, za mladino, delovne ljudi in občane. Uvodni del je pripravil Sreč-

ko Trglec in je v njem predstavil občino Maribor-Tezno (za tri grobišča, 13 spominskih plošč in spomenike). Na vseh spominskih obeležjih se pojavlja skupno 393 imen, med katerimi se jih nekaj pojavlja na dveh ali več spominskih obeležjih. Med 20 KS jih ima 12 spominska obeležja. Objavljeni so tudi podatki o petih okupatorjevih morilskih akcijah v občini, v katerih je bilo ustreljenih 71 ljudi. Ta streljanja so bila v Račah, v Gaju pri Framu, na Čreti pri Slivnici, v Staršah in Miklavžu. V zborniku so še podatki o doprskih kipih narodnima herojinama Silviji Tomasini in Slavi Klavori, komandirju 1. pohorske

čete Franju Ekartu, Martinu Konšaku in Fancu Lešniku-Vuku. Poseben poudarek so dali v zborniku tudi prvemu streljanju talcev, ki je bilo pri Miklavžu 10. avgusta 1941.

Akcijo za zbornik je vodil Vlado Podhostnik, predsednik SO Maribor-Tezno, ki je bil tudi na čelu uredniškega odbora. V nakladi 1500 izvodov ga je natisnilo ČGP Večer.

V prihodnjih dveh letih naj bi izšel podoben zbornik za vseh šest mariborskih občin, akcijo zanj pa vodi dr. Milan Ževart, predsednik sveta za razvijanje revolucionarnih izročil pri mestni konferenci SZDL Maribor.

M. K.

K Rekovim so prišli raztrganci

Kurirska postaja 1-9 je imela po združitvi s postajo 1-8 svoj sedež pri kmetu Ferdu Javorniku, po domače Reku na Brdah. Kmetija leži v hribovitem območju, redili so do pet krav, nekaj svinj in ovac. Polja so obdelovali zelo skrbno. Orali so s plugom s kravjo vprego. Na lapornati zemlji nobeno leto ni bilo obilo pridelka. Tako je družina živelja skromno, a kljub temu zadovoljno.

Gospodar Ferdo že nekoliko v letih, srednje postave, je imel močan, hripav glas. Na kmetiji so živeli še žena Marija, hčerka Tončka in sin Ferdo. Gospodar se je večkrat jezil na nas, ker smo bili pri njih podnevi in ponoči, brez vsake straže, počutili smo se varne, zato smo se obnašali zelo brezskrbno. Velikokrat nas je opozarjal in se bal tako za nas kot za družino. Če bi prišli Nemci in obkolili hišo, bi se mi lahko umaknili ali prebili iz hiše, seveda z žrtvami, toda domači bi bili prepuščeni na milost in nemilost napadalcem. Lahko bi jim požgali hišo, nje same pa postrelili ali odgnali v taborišče smrti. Zavedali so se, kakšna nesreča jih lahko doleti zaradi naše brezskrbnosti. Koliko moči in dni so skrbeli za našo varnost, stali na straži, zbirali obveščevalne podatke o hajkah, nemških patroljah in nas obveščali, da smo se ob nevarnosti umaknili, nato se

pa zopet vrnili, in bili spet brezskrbni naprej!

Naša kuharja sta bila Tone in Falint. Kuhala sta izmenjaje v njihovi kuhinji. Večkrat je naš kuhar skuhal tudi za domače, ali pa gospodinja za nas. Z gospodinjo sta se oba dobro razumela. Zato smo imeli dobro in okusno hrano, bilo jo je vedno dovolj. Kje smo dobivali živež, je določala gospodarska komisija. Večkrat smo tudi kar na svojo roko rekvirirali bodisi govedo, svinjo ali tele. Za takšno samovolinjo so nas vsakokrat kritizirali. Pri eni takšnih akcij nam je trda predla.

Zvedeli smo za debelega prašiča pri nekem kmetu, katerega bi morali obvezno oddati Nemcem. Ta kmetija je bila tik ob glavni cesti od Slovenj Gradca do Mislinje. Vendar je bilo v decembru 1944 ali v januarju 1945. Bil je mraz, zapadlo je precej snega. Do kmetije smo prišli v večernem času. Komandir Marjan je določil in postavil stražarja ob gozdu tik ceste z naročilom, če bo videl ali slišal kaj sumljivega, naj nas takoj obvesti. Zbudili smo lastnika kmetije, mu razložili namen našega prihoda, da bomo prašiča odpeljali mi. Moral je z nami v hlev, zbrali smo precej rejenega prašiča, se odločili, da ga zakoljemo, očistimo in takšnega odpeljemo čimprej, da nas ne presenetijo Nemci. Kurir Lud-

vik je imel mesarsko žilico, morda je bil celo izučen mesar, to delo mu je najbolj ustrezalo. Tu se je izkazal kot spreten in hiter mesar. Prašiča je takoj zaklal, očistil z našo pomočjo ščetine, odstranil mu je že del drobovine, ko je pritekel stražar in povedal, da se iz smeri Slovenj Gradca približuje neko motorno vozilo; po glasu je sklepal, da je tovornjak.

Skoraj bi bilo po nas

Komandir se je odločil, da ga napademo. Hitro smo stekli v gozd tik ob cesti in čakali bližajoče se vozilo. Zagledali smo ga na razdaljo 200-300 metrov, kako se približuje z zasenčenimi lučmi. Komandir je ukazal, da bo prvi na razdaljo 10-20 metrov streljal z brzostrelko sam, nato pa mi s puškami, pripravljene pa naj imamo ročne bombe. Spopad se je začel na razdaljo 20-30 metrov. Zaregljala je komandirjeva brzostrelka, oglasile so se naše puške, vrgli smo nekaj bomb. Komandir se je jezil, po dveh rafalih mu je odpovedala brzostrelka. Medtem so že poskakali s tovornjaka sovražni vojaki in začeli streljati proti nam. Iz mislinjske strani se je približevala kolona vojakov, ki so začeli streljati proti nam. Osvetljevali so si z raketami. Tako smo se znašli med dvema ognjema. Položaj je po-

stal zelo nevaren. Komandir je ukazal umik proti reki Mislinji in na Brde. Umikali smo se kar se da naglo po precej globokem celcu, k hitrejšemu umiku so nas spodbujali še strelci. Vsi zmučeni in zadihani smo dosegli reko in planili čez njo, zakaj zasledovalci niso bili daleč za nami. Ustavili smo se šele na Brdah. Streljanje se je še slisalo v smeri našega spopada. Pozneje smo zvedeli, da so se Nemci spopadli med seboj in imeli nekaj ranjenih.

Zaplenili so našega že zaklanega prašiča, ga odpeljali v Slovenj Gradec, ga spekli in si ga privoščili v Šulerjevem hotelu. Mi pa smo se naslednji dan morali zadovoljiti s krompirjevo juho. Tako se nam je maščevala samovoljna ekonomska akcija.

»Še sreča, da smo odnesli celo kožo,« je dejal komandir Marjan. Noči smo navadno prespali v prvi sobi na krušni peči, ali na klopi, včasih še v kakšni postelji, seveda če je bila priložnost. Veliko noči sploh nismo spali, ker smo imeli razne dolžnosti. Bilo je treba na kurirsko javko ali v ekonomsko akcijo. Čez dan smo navadno prespali na skednju, ki je bil v neposredni bližini hiše. Domači so na videz živeli normalno življenje. Hodili so po opravkih v Slovenj Gradec. Ob nedeljah so šli v cerkev v Šmartno, Dožve ali v Šentilj. Večkrat so šli tudi na božjo pot na Grad, cerkev svetega Pongracja nad Starmim trgom. Veliko noč in bo-

žič smo praznovali z njimi, seveda ob dobri jedaji in pijači. Skratka, bili smo kot ena družina. Trije sinovi so bili že 1942. leta mobilizirani v nemško vojsko. Ker niso dobili dopusta, se niso mogli pridružiti NOB. Večkrat smo se o tem pogovarjali. Starša bi rada, da bi se sinovi pridružili partizanom. Po drugi strani so bili zaščiteni pred nemškim nasiljem, saj so se lahko zgovarjali na sinove v nemški vojski. Tako ali drugače, pa je življenje v tistih časih bilo hudo in v večnem smrtnem strahu.

Nenaden obisk

Nekega jutra so nas obvestili obveščevalci, da so Nemci krenili iz Slovenjega Gradca in da gredo proti Šmartnem; šli bodo v Turiško vas, Dovže, verjetno tudi na Brde. Od Reke smo se umaknili v bližni gozd kot vedno ob hajkah. Tu smo šli na višjo točko, da smo lahko opazovali bližnje kmetije in okolico.

Ni minilo dve uri od našega umika, ko je prišel nekdo od Rekovih do nas in povedal, da sta pri njih dva raztrganca, preoblečena v partizana.

»Kako veš, da sta raztrganca?« je vprašal komandir. »Vemo, saj sta oče in mama dejala, da se partizani ne obnašajo tako grobo, poizvedujeta za razne poti.« Verjetno sta prišla pred Nemci, da bi zvedela za partizane. Kajti Nemci so radi pred hajkami pošiljali svoje vohune, preo-

blečene v partizane. Tem smo pravili raztrganci. Povedal je še, v kateri sobi sta. Orožje imata ob sebi, prislonjeno na zid. Sedita za mizo in se mastita z zahtevano hrano. Še je poizvedoval komandir ter se odločil, da ju gremo ujet. Po načrtu smo skrivoma obkolili hišo. Z naperjenim orožjem je del kurirjev vstopil od prednje in zadnje strani v hišo.

S treskom so odprli vrata v sobo in z vzklikom roke v vis sta dva kurirja takoj pobrala orožje in preiskala presenečena in prestrašena raztrganca. Ne vem, kje smo staknili telefonsko žico, toda zvezali smo ju in takoj odpeljali v gozd, zakaj bali smo se presenečenja s strani Nemcev.

Zasliševal ju je komandir Marjan. Trdila sta, da sta iz Bračičeve brigade, komandni kader sta slabo poznala. Na vprašanje, kaj delata tukaj, ko je brigada v Savinjski dolini, sta po raznih izgovorih po nekaj udarcih navsezadnje priznala, da sta ušla iz brigade in sta namenjena v domači kraj okolično Ptuj.

Ze govorica ju je izdala, da sta doma s tega območja. Po preudarnem posvetu smo se odločili, da ju drugi dan po kurirski liniji pošljemo v Savinjsko dolino, v brigado Mirka Bračiča. Komandir je pisno obvestil štab te brigade o dogodku in izpovedi obeh ubežnikov.

Tudi po tem dogodku smo kurirji še naprej živeli brezskrbno na Rekovi domačiji. **Stanko Hovnik**

»Kaj ti veš, kaj je bila vojna, saj si bila otrok«

(spomini osemletne deklice)

Takrat je bila majhna, drobčkana, vsa neboljena. Laski, spleteni v dva mišja repka, oči kar naprej preplašene.

»Le od kod si se vzela, taka mehkužna,« se je večkrat nejevoljna obregnila ob njo mama. Za kmečkoga otroka se to vendar ne spodobi! Tudi samaje to vedela. Kadar so se šli malo bolj grobe igre, je raje zbežala, drugi so jo potem pa še bolj dražili. Pa je bila spet še bolj žalostna.

Toda tiste dni jeseni 1942. je bila žalostna zaradi drugih stvari. Tako dolgo že ni videla mame in ata! Šola se je že začela, njiju pa od nikoder. Poslušala je odrasle, ki so se pogovarjali o nekakšni ofenzivi, a kaj pravzaprav to pomeni, ni prav vedela. Do tistega dne, ko se je navsezgodaj pojavila doma sestra. Partizanka. Prišla je vsa sestradena, blede. Ranjena. Še dobro ni smela jesti, so že prileteli trije vaščani:

»Arkadindija, partizanke pa ne bomo trpeli v vasi,« je rekel eden. Še včeraj prijazni vaščani so bili sovražni, grdi. Odpeljali so jo v sosednjo vas »na komando«. Ta sestra je povedala, da so starše ujeli Italijani in ne ve, ali so živi ali ne.

Kar naenkrat je bilo pri hiši vse narobe. Zdaj se niso več tako tolažili, da ata in mama kmalu prideta. Zdaj je bila hiša brez gospodarjev. Pa kup otrok. Pa vojna. Lakota še hujaša.

Za pestrno

Nekaj dni zatem so jo poklicali v »tazadnjo« hišo. Botra, mamina sestra, pa Pepe, ki je kar naenkrat postal glavni pri hiši. Njegov bratranec, živel je pri njih, kar je pomnila. Vedno se je tam še neka neznana ženska. Debela je bila in zoprno se je smejala. Tako prisiljeno sladko.

»Lej, tole je pa teta Johana,« ji je toplo rekla botra. »Z njo

boš šla. Malo boš njihovo punčko čuvala. Nič ti ne bo hudega.«

Pepe pa: »Pa glej, da boš pridna! Še kaj boš lahko zaslužila, le glej, da boš pridna,« jo je ostrlo pogledal.

Povezali so ji v malo culico nekaj malenkosti in bosa je drobila za debelo Johano po stezi skozi domača polja, po poti skozi domači gozd in potem dolgo dolgo po neznatem, velikem gozdu, da ji je bilo tesno pri srcu. Ko se je gozd kar naenkrat končal, je pred seboj zagledala najprej senožeti, puste, posute s kamni, še malo naprej pa vas. Podobna je bila njeni, le da še malo ni bila tako lepa.

Hiša, v katero je prišla služiti, pa je bila velika in lepa. Tudi punčka v zibelki je bila lepa, stric Henrik pa dober. Takoj sta bila prijatelja.

Začela je služiti: mali punčki, ki je prehitro rasla in je postajala vedno težja, je bila pestrna, pasla krave, osamljena, ker ni poznala nikogar med otroki, hodila je z drugimi na njive. Do tistega dne, ko je v peči prevrnila lonec z juho in zbežala. Preko velikega gozda do domače vasi, kjer je tri dni šla lahko v šolo. Dokler ni Johana spet prišla po njo in jo je Pepe s palico nagnal nazaj.

Tam je doživela bombardiranje vasi. Bilo je grozno. Pred streljanjem, avioni so nizko preletevali vas, so se vsi skrivali v velbano klet na koncu vasi. Kako je bobnelo! Odrasli so molili, otroci jokali in se stiskali k svojim staršem. Kam se lahko stisne ona? Nikogar ni, ki bi jo tolažil. Ko se je »nevihta« nekako podela, je nekdo dejal: »Ti, pojdi pogledat, kako je zunaj!«

In stric Henrik je pristavil: »Še do naše hiše steci pogledat!«

Kako bi kdaj pozabila: goreča vas. Vse vprek se ruši goreče tramovje. Njihova hiša pa še stoji. Skoraj pred njo je že, ko avion od nekd prileti tako nizko, da vidi pilota z velikimi naočniki. Za njim sedi drug. Reži

se. Krogle pa švigajo, dvigajo zemljo tik ob njej. Steče do zaprtih vrat, razbija po njih, kliče, vsa trepeti in se ne spomni, da ni nikogar, da so vsi na varnem v veliki velbani kleti. Kadar je kasneje zagledala avion, je instinktivno padla na zemljo in trepetaje čakala, kdaj jo bodo preresetale krogle. Še po vojni.

Mala kurirka

Spomni se... Uši. Bilo jih je polno. Ne samo v laseh, tudi v obleki. Spomni se garj. Njeno telo je bilo polno krast. Spomni se, kako jo pošiljajo gledat, kaj se v vasi dogaja.

»Pojdi v mlin pogledat, kaj se dogaja,« ji je naročila svakinja. Očeta ni več, ubili so ga, mama se je vrnila z Raba, a je spet morala bežati. Zdaj je ona pri svakinji ob robu gozda.

Pri Krki se dogaja marsikaj: most je porušen. Nemci in beli prodirajo po bregu v vas. Med prvimi prileti lep črn fant, ki nervozno v čudnem jeziku sprašuje po partizanih. Rad bi k njim. Še isti dan ga iz hiše ob robu gozda pripeljejo s seboj partizani. Ampak tisti dan bi Nemci skoraj ustrelili brata. Namesto nje je hotel iti poročat. Stekel je iz vasi, Nemec ga je opazil. Z vrta nasproti naše hiše se postavi in strelja za njim. K sreči ga je krogla le oplazila. Kot da je streljal na njo. Vsa se je skrčila od groze.

Spomni se... Poslali so jo s pošto do partizanske matere v drugo vas. »Previdna bodi! Nikomur ne smeš dati listka! Pa da ne boš v Krko padla!« Zakaj bi padla v Krko, je razmišljala po poti. Ko je prišla do nje, ji je bilo jasno. Most je porušen. Lestve dol, gor, deske počez, le po tem si lahko prišel na drugo stran. Ni upala pogledati navzdol. Samo v deske, lestve, tako jo je bilo groza.

»Kaj pa delaš tukaj? Polna vas je belih!« se je teta ustrašila za njo. Ko se je vračala, so šli ti beli po drugi strani Krke. Na čistini so se razločno videli. Bili so razposajeni.

»Misliš, da ti zadel?« sliši nekoga.

Pa menda ne mene, se ustraši

in pade v visoko travo, ki jo skrije. Kmalu za tem travo vznemirijo strelci z druge strani. In krohot. Ona pa je ležala tam v visoki travi in se vsa tresla. Še dolgo potem.

Spomni se... Stoji pred trgovino. Dolga vrsta. Poslali so njo, da bi kaj dobila. Nje ne bodo prepoznali, premajhna je.

Ob vrsti se spreha belogardist s puško preko ramen. Pozorno opazuje. Ustavi se ob njej.

»Kaj nisi ti... Malo počakaj!« Gre v sosednjo stavbo. Svojo komando. Prepoznal jo je. Dobro, da je pot proti Krki blizu. Pravzaprav je steza, ki jo pozna. Po njej zbeži proti domači vasi. Zdaj je že bolj izkušena, vojna že dolgo traja. Vse mogoče je doživela.

Otrok padlega borca – bolečina in ponos

Potem – svoboda, pa odhod v mesto, pa šole, nato služba. In kar naprej je bilo treba pisati življenjepise. Vpisati v rubriko: otrok padlega borca. Bolečina in ponos. Potem pa že tudi vse več grenkih občutkov.

»Kaj pa ti veš, kaj je bila vojna? Saj si bila še otrok.«

Vse pogostejše je poslušala, prebirla o tem, kako pomembno je otroštvo za nadaljnji razvoj človekove osebnosti, kako je otroška duša kot vosek, v katero se vpišejo vsa doživetja, hkrati pa: »Kaj ti veš...«

O, vemo, otroci vojne, le povedati ne znamo. Moreče sanje te še danes vznemirjajo. Ko gledaš vojni film, ne preneseš nasilja. Streljanje doživljaš, kot da so puške naperjene vate. Ko slišiš za pretresljivo zgodbo o otrocih med vojno, jo doživljaš, kot da si to ti...

Ti otroci smo sedaj starši svojih otrok, že pestujejo vnuke. Strah pa je v nas vedno večji. Zdaj ne zase. Naj živijo v miru, ti naši otroci in njihovi otroci! Naj nikoli ne doživijo groze, ko ostaneš brez staršev, naj ne občutijo lakote, pomanjkanja, naj mirno sanjajo in žive srečno, svobodno v svobodni domovini!

I. M.

Iz arhiva Zvoneta Gabriča

Materino pismo sinu

Stari trg, dne 25. 9. 1944

11 mesecev svobodnega življenja v Loški dolini je prekinil vdor Nemcev in švabobrncev. Kot »pravi« kristjani in borci za vero so si izbrali nedeljo za svoj peklenski načrt, kako bodo pobijali svoje rodne brate. Že pred osmo uro so padle prve žrtve na Vrhniki. Med žrtvami je bil tudi Janez Sampre iz Podcerkve, star partizan, ki je vzbujal spoštovanje s svojo orjaško postavo in od mestnih borb, ki jih je preživel, sedaj je pa omahnil. Pretresljiva je bila tudi smrt brata in sestre Lukavec iz Vrhnike, ker sta bila priljubljena zlasti med mladino. Najhuje pa je bilo Lojzetu Pavliču iz Blok, nazadnje referentu za gospodarstvo v Loški dolini, ki so ga živega ujeli na Vrhniki in nato pripeljali v Viševke. Pred hišo, kjer je bil Rajonski odbor OF (NOO), so ga poniževali, sramotili in pretepali, ker jim ni odgovarjal na vprašanja in na njihovo zahtevo trgal plakate ter Stenski časopis. Junaško je prenašal, pravo križevno pot do Martinjaka, kjer so ga ustrelili in vrgli v obcestni jarek. Drugi dan sta Rezi Prevc in Silva Gatnič poskrbele za krsto in prevoz na Bloke, kjer je bil na željo njegove matere pokopan. Zelo nam je hudo, ker je izmed vseh žrtev (bilo jih je 39) pretrpel najhujše muke Lojze Pavlič. Ostale žrtve so padle, da se niso niti zavedale, da jim je zadnja ura. Ko so svoje naredile krvoločne zveri, so drveli proti Viševku, kjer je bil Rajonski odbor OF. Tu so ubili sekretarja Štefana Lohnetta, domačina Okoliša in nekega tovariša iz Ljubljane, ki je odgovarjal za propagando. Stane Bavec je imel pa srečo, da je ušel smrti, bil je samo lažje ranjen. Padlo je tudi večje število borcev, civilne žrtve so bile samo dve ženske. Pogrebi so trajali skoraj ves dan, govori so bili preganljivi, tudi vojaška godba je igrala. Tudi vencev je bilo veliko, ker so v vsaki vasi mladinke spletle po en venec za vsako žrtev. Ne vem, kako bi prebolela moje nesrečo, ker me že od drugih tako strašno prizadene.

Prvi dan svojega bivanja v Starem trgu sem res v obupnem strahu preživela. Najhuje mi je bilo za ata, zelo sem se bala, da jim bo padel v roke, ker so prodirali v dolino iz štirih strani. Ceravno so padali strelci okoli njega, je imel srečo, da je ušel na varno. Naslednji dan se je vrnil domov ves premražen in lačen, ker ni imel časa, da bi vzel s seboj nahrbtnik. Silva je z mano preživljala strah, ker je bilo zaradi močnega streljanja nevarno bežati. Skrbelo me je, če bodo vzeli s seboj mlada dekleta. Za enkrat so civile pustili na miru, ker se jim je preveč mudilo. Niso upali počakati noči v dolini, potem bi jih malo prišlo nazaj na Rakek.

V Civilno bolnico v Starem trgu so tudi prihrumeli in pokazali veliko »človekoljubnost«. Pokradli so vse ruje, deke in nekaj živeža. Niso pač vedeli, kje bi še svojo hrambrost pokazali. Šli so v Sokolski dom, nanosili slamo pod oder in zakurili. Na tak način so se hoteli maščevati, ker so vedeli, da se prirejajo v Sokolskem domu partizanski mitingi. Bila je sreča, da je neki Nemec dovolil ženskam pogasiti ogenj, sicer bi bil celi Stari trg v plamenih. Ena hiša je pogorela, ker je padla mina, in sicer Strletova.

Nikoli se nisem tako bala italijanskih okupatorjev, kakor se teh podivjanih švabobrncev. Ne želim si več dočakati toliko strahu in trepetanja pred smrtjo. Upajmo, da se jim ne bo več posrečilo priti v dolino; bomo preje dočakali konec vojne, katera se nam vsaki dan z večjo gotovostjo obeta.

Tvoja mama

Iz spominov

Pred petinštiridesetimi leti

(nadaljevanje)

Prihod brigade na Notranjsko. Nove, drugačne, težje vojne razmere v vsakem pogledu. Od tam, nekje z Iga, sem prvič iz daljave opazoval našo slovensko prestolnico – Ljubljano. Brigada se je utaborila v nekem gozdu.

»Tu je prišlo tudi do prvega srečanja z belogardisti. Neka belogardistična patrola se je približala stražarski trojki Gradnikove brigade, se predstavila kot patrulja Notranjskega odreda in v »prijateljskem« pogovoru izvekle iz naših stražarjev vse, kar jo je zanimalo: kdo so, koliko jih je, kam gredo in podobno. Ko so zvedeli, kar so hoteli, so stražarje postrelili.

Ta dogodek je zelo močno vplival na borce; niso bili namreč vajeni, da bi Slovenci na tako podel način ubijali svoje ljudi in s tem služili Italijanom.« (citata iz monografije Gradnikova brigada).

Mi, primorski borci, res nismo mogli doumeti, da Slovenci, domači izrodki, skupno z italijanskimi okupatorji streljajo na nas in pobijajo zavedne Slovence.

Ti trije mladi borci – stražarji so bili doma nekje na Vipavskem, eden iz Erzolja (po pripovedovanju Nađe Božičeve).

To je bil za brigado prvi »pozdrav« zloglasnih belogardistov. Kmalu zatem, popoldne 15. avgusta (Rožnica), so pričeli neusmiljeno nažigati s topovi in minometi po našem taboru iz postojanke v Grahovem, Starem trgu in na Blokah, kot je navedeno v monografiji.

Bombaši

V tem času smo se srečali s Šercerjevo brigado, v kateri so bili mnogi naši domačini, med njimi štirje iz Zatolminja; od teh je živ edino Lojze Klinkon, upokojeni oficir.

Nekega dne sta, oba še živa, komandir Alfonz Perat in komisar Edvin Pervanja, imela sestanek s skojevci za prostovoljce – bombaše. Malo so oklevali in komisar je pripomnil: »Če boste dobri bombaši, vas bomo sprejeli tudi v partijo.«

Mitraljezec Anton Janež – Bojnik, jaz kot njegov pomočnik in tretji, po letih že malce starejši partizan (večkrat je tožil, da ga boljše noge zaradi napornih maršev), oče štirih nedoraslih otrok, tovariš Stanko Podgornik, doma iz Čekovnika, stanoval je v zelo bornem stanovanju v kleti v Poljubinju, smo bili v zasedi ob nekem kolovozu. Več granat je padlo prav blizu nas. Vdani v usodo smo ob vsaki misli: »Te so pa ta zadnje!«

Naključje je hotelo, da no-

beden od nas niti ranjen ni bil. To je bilo tistega 15. avgusta.

Kasneje so Bojnika, vaščana, soseda, edinca, njegov oče je padel v prvi svetovni vojni, kot komandirja minerskega voda ubili domobranci.

Podgornik je preživel vojno. Po domače so ga imenovali Kašar. Vrsto let je bil zaposlen na Avtoprevozu v Tolminu. Dobro je bil znan

Mirko Skočir-Miško, prvoborec na Tolminskem

kot pravi inovator, čeprav takrat te besede še nismo poznali. Njegovi sinovi so danes pravi junaki dela. Kdo na širšem Tolminskem danes ne pozna bratov Podgornik!

Še nekaj naših borcev

Kakor je znano, je bil takratni komandant brigade Danilo Šorović, Crnogorec, izredno sposoben. Borci smo ga imeli neizmerno radi. Na vsako njegovo povelje bi šli v ogenj. Bratstvo in enotnost se je že takrat kovalo.

Njegove poveljniške sposobnosti so vedno prišle do izraza. Nešteto brigad je uspešno vodil skozi boje proti močnejšemu sovražniku.

Brigada je bila takrat na splošno slabo opremljena, raznobarna po zunanem videzu in orožju. Le posamezniki so bili starejši – borci, stari 40 let, so se nam zdeli že starejši.

Toda oborožena je bila z visoko moralo in pripravljenostjo na največje napore in žrtve.

V živem spominu mi je ostal borec Anton Kravanja – Hribar, doma iz Soče, kako slabo je bil oblečen. V povojnem obdobju je bil zaposlen v rudniku v Kočevju, kjer tudi danes živi.

Kljub prej omenjenim poročam, (maršu skozi Trnovski gozd, maršu tudi podnevi), je v brigadi odmevala partizanska pesem, ki nas je spremljala in vedno bodrila. Posebno se je po tem odlikoval, kot smo ga imenovali, 3. briški bataljon.

Andrej Jelinič – Rožnik (se bo nadaljevalo)

»Kobariška republika«

Še o prvem napadu na Tolmin

Že v nekaj dneh po napadu kasarne se je bataljon številčno nekoliko okrepil. Prišli so novi borci. Nekaj jih je bilo že prej v drugih enotah. Drugi pa so prišli na novo. O enih in drugih smo se premalo zanimali, kdo so in od kje prihajajo. Za nas je bilo tedaj najbolj pomembno to, da so prišli in povečali naše enote.

Med na novo prispelimi sta se mi posebno vtisnili v spomin dva, ki sta prišla k nam, kot sta izjavila, iz Tolmina. Po videzu sta bila stara okrog 21 ali 22 let. Torej nekoliko več od našega povprečja, ki je bilo komaj 18 ali 20 let. Po rasti sta se razlikovala le za kakšen centimeter, vendar pa nista bila velika. Rekel bi, skoraj manjša od srednje postave. V obraz sta bila bolj okrogla, posebno je imel tak videz tisti malo večji. Oba sta bila Slovenca in sta govorila z gorenjskim naglasom.

Ko sta se pojavila, sta se obnašala veselo, predvsem pa korajžno. Take potrebujemo, sem si mislil. V nekem trenutku sta pristopila k meni (zato sem se jih dobro za-

pomnil) in rekla, da bosta (ali da sta že obveščevalca, tega ne vem več natančno) obveščevalca. V glavnem sem se tudi jaz strinjal s tem misleč, da jih je na to mesto postavil komandant bataljona ali kdo drug. O tem se nismo nikoli pogovarjali ali razpravljali. V nadaljnjem kratkem pogovoru sta zatrjevala, da sta pogumna in da se tudi Nemcev ne ustrašita. Dodala ali celo poudarjala sta, da si upata iti celo v Tolmin ali Most na Soči, kjer je nemška posadka. Na moje vprašanje, kako si to upata, ko pa jih lahko Nemci primejo, sta mi dobesedno odgovorila: »Teh se pa nič ne bojiva, saj znava nemško, povrhu pa jim pokaževa še tole.«

Pri tem je eden od njiju obrnil ovrtnik in na spodnji strani pokazal precej velik in razločujoč znak SS. O čem sem v tem trenutku razmišljal, ne vem, prav gotovo pa sem vzel to za dobro, kot iznajdljivost obveščevalcev, za zaščito življenj pri morebitnem srečanju z Nemci...

Leopold Košir-Zmago (prihodnjič – o drugem napadu na Tolmin)

Komunisti v Gubčevi

Pred dvema tednoma smo objavili prvi del izvečka iz študije, ki jo kot »arhivar« svoje brigade pripravlja Mirko Klančar-Sandi

Oglejmo si še nekaj zbranih podatkov! V arhivu ZKS hranijo popise članov stabin, bataljonskih in četnih partijskih celic – iz decembra dvainštiridesetega.

V celici štaba brigade je bilo 9 članov KP, 2 kandidata in 2 člana ZKM, skupaj 13 organiziranih; v 1. bataljonu je bilo 22 članov KP, 7 kandidatov in 33 članov ZKM, vseh organiziranih torej 62; v 2. bataljonu je bilo 26 članov KP, 12 kandidatov in 33 članov ZKM, skupaj 71 organiziranih; v 3. bataljonu je bilo 24 članov KP, kandidatov 14 in članov ZKM 47, skupaj torej 85 organiziranih. Za ta bataljon je 17. 12. 1942 napisala seznam Olga Vipotnik-Branka.

V vsej brigadi je bilo tako (v decembru 1942): 81 članov KP (13,50%), 35 kandidatov in 115 članov ZKM – ali, v seštevku: 231 (38,50%) organiziranih. Vseh borcev je bilo okoli 600.

Po četah pa je bilo naslednje stanje:

1. bataljon: 1. četa 8 članov KP, 3 kandidati in 9 članov ZKM, skupaj 20; 2. četa 7 članov KP, 1 kandidat in 15 članov ZKM, skupaj 23; 3. četa 7 članov KP, 3 kandidati in 9 članov ZKM, skupaj 19.

2. bataljon: 1. četa 6 članov KP, 5 kandidatov in 13 članov ZKM, skupaj 24; 2. četa 10 članov KP, 4 kandidati in 9 članov ZKM, skupaj 23; 3. četa 10 članov KP, 3 kandidati in 11 članov ZKM, skupaj 24.

3. bataljon: 1. četa 5 članov KP, 7 kandidatov, 10 članov ZKM, skupaj 22; 2. četa 9 članov KP, 4 kandidati in 18 članov ZKM, skupaj 31; 3. četa 10 članov KP, 3 kandidati in 19 članov ZKM, skupaj 32.

Decembra 1942 so bili v brigadi: nekdanji predvojni člani KP: Lado Ambrožič-Novljan, Viktor Avbelj-Rudi, Aleš Bohinc, Dušan Bravničar-Veljko, Ignac Golob-Nace, Franc Kocjančič-Stari (najdaljši staž: od leta 1927) Leko Marjanovič, Branko Radulovič, Franc Rojšek-Jaka, Žan Rome, Drago Škorjanc, Zdravko Terpin, Stane Židan.

Težki trenutki partizanske sanitete

Kakor v ostalih krajih naše domovine, je tudi v Slovenskem Primorju partizanska saniteta pri svojem plemenitem in humanem poslanstvu naletela tudi na težke trenutke, saj sovražnik v boju s partizani ni niti najmanj spoštoval določila Ženevske konvencije. Pogosto je ujetje in bolne partizane mučil in na krut način ubijal. Grozljivo zgodbo o usodi Sanitetne postaje št. 9 so mi pripovedovale priče:

Ena prvih partizanskih bolnišnic, ki je bila odkrita in napadena ter pretrpela človeške izgube, je bila bolnišnica 3. bataljona Severno-primorskega odreda, imenovana Sanitetna postaja št. 9. Ta sovražnikov napad se je zgodil 31. maja 1943. leta.

6. aprila 1943 se je skupina tridesetih partizanov, sestavljena iz 2. in 3. čete 3. bataljona Severno-primorskega odreda (podatek iz poročila Stanka Ježa-Pavla, komandirja 2. čete S. P. O. z dne 8. 4. 1943) spopadla z močnejšimi italijanskimi vojaškimi formacijami pri Fonih na Kolostratu. Iz tega srditega spopada so partizani svoje ranjence odnesli v skrito bataljonsko bolnišnico Sanitetno postajo št. 9, ki je bila skrita v neki skalnati vdolbini ob vznožju velike skale pod Bukovljem nad Doblarjem. V to primitivno zatočišče za ranjene in bolne borce so partizani prinesli tudi nekaj ranjencev iz bojev, ki jih je imela 5. brigada Simona Gregorčiča na Kovačičevi planini 10. maja 1943.

Za nego ranjencev te bolnišnice je bil zadolžen partizanski bolničar Zvonimir, ki je prihajal v bolnišnico samo občasno po potrebi. Pomoč pri negovanju ranjencev je nudila tudi 16-letna partizanka Milica Žizmond-Nataša, doma iz Vogrskega, ki je obenem tudi kuhala in skrbela še za vsa ostala potrebna opravila okrog ranjencev. Za intendanta je bil določen Anton Jug-Silvester, doma iz Zatrebeža nad Avčami. V vdolbini, ki je bila glede na število nastanjenih zelo tesna, je bilo poleg Nataše in Silvestra razmeščenih devet ranjencev.

Karabinjerji prihajajo

31. maja 1943. so karabinjerji iz Ročinja s pomočjo

neke vojaške formacije vojakov-padalcev, ki so ravno prispeli iz Padove in se namestili v Ročinju in Čiginju, začeli prečesavati teren nad Doblarjem. Tako so severno od Bukovlja že v jutranjih urah ujeli kurirja Franca Dugarja doma iz Širokarjeve domačije, ga zverinsko mučili in zatem v Ročinju ob karabinjerski kasarni ustrelili. Mrtvega so zavlekli na pokopališče, kjer so se najbolj fašistično zagrizeni vojakovi z njegovim truplom norčevali tako, da so mu na obraz polagali hlebce vojaškega kruha. Tega se dobro spominja Marija Suligoj iz Ročinja, ki je tedaj kot otrok skupaj s še drugimi otroci opazovala ta prizor. Milica Žizmond-Nataša se spominja, da ta dan v bolnišnici ni bilo bol-

ničarja Zvonimirja. Ko so od daleč zaslišali vpitje v italijanščini, so se začeli posvetovati. Preselili bi se v kakšen bolj varen kraj, a so na žalost ugotovili, da nobene možnosti za evakuacijo ni več. V upanju, da le niso izdani, so strogo mirovali in čakali, da se sovražnik umakne. Popoldan so ugotovili, da se sovražnik pomika proti bolnišnici. Sklenili so, naj se Silvester in Nataša s pokretnimi ranjenci umakneta preko velike strmine ob bolnišnici, ki je predstavljala še edini možni izhod iz obroča.

Milica Žizmond-Nataša

Pot iz obroča

V tem kritičnem položaju pa se je Silvester premislil in začel prepričevati, da naj bi se vsi predali sovražniku češ, da druge izbire ni. Nataša pa se je ne glede na Silvestrovo mnenje s štirimi pokretnimi ranjenci, med njimi tudi s Stefanom Savlijem-Oskarjem, doma iz Doblarja, ki je kraj dobro poznal podala v skoraj nepreohodno strmino.

njence so se vojaki vrnili v svoje izhodiščne kraje. Po pripovedovanju Jožefa Šuligoja in njegove žene Frančiške iz Ročinja, se je neka skupina vojakov, ki se je vračala v Ročinj, ustavila v njihovi hiši. Tu so se vojaki malo ocedili in se glasno pogovarjali. Jožef in Frančiška sta slišala, kako je neki vojak pripovedoval ostalim, da je bil v vdolbini (bolnišnici) nek zelo mlad partizan, verjetno kakšen študent, ki ni hotel umreti. Pritajil se je v zelo ozko jamo, tako da ga ob napadu krogle niso zadele v noben življenjsko pomemben del. Zato ga je on potegnil za noge ven in ga usmrtil. Marija Jerončič, doma iz domačije v Bukovlju, je pripovedovala, da so italijanski vojaki še veliko časa po tem zverinskem pokolu postavljali v bližino tega kraja zasede in oprezovali, če bi se kdo od svojcev približal pobitim ranjencem. Domačini, ki so imeli kmečka opravila v bližini tega kraja, še danes pripovedujejo, kakšen smrad je bilo čutiti iz vdolbine pod Bukovljem. Sele po razpadu Italije, ko sta se brata Anton in Jože iz Kolarjeve domačije vrnili iz internacije, sta ostanke pobitih pobrala in jih pokopala na pokopališču v Srednjem.

Mati pobitih ranjencev Zimca in Luke je po vojni obiskala kraj, kjer sta njena dva sinova tako tragično končala življenje. Pri ogledu vdolbine je med ostanki razpadene vojaške opreme našla stekleno desno oko sina (partizansko ime Zimca), ki ga je nosil zaradi neke predvojne nesreče. Mati je stekleno oko nesla domov. Na njeno željo so ji ga ob njeni smrti dali v krsto in ga položili skupaj z njenim truplom v grob.

Na tem območju vse do razpada Italije ni bilo več ustanovljena nobena partizanska bolnišnica. Ranjenci in bolni partizani so se zatem zdravili v bolj skritih domačijah in bunkerjih visoko v hribih.

Ivo Gabrijelčič

Ob obletnici smrti športnikov, padlih v NOB

Kranjski nogometaš, politični komisar minerske čete

Tonček Malec je bil eden najboljših nogometašev pri NK »Korotan« – Zadnji boj in smrt na Koroškem – Rafali z vrh Karavank, priljubljenemu komisarju v slovo

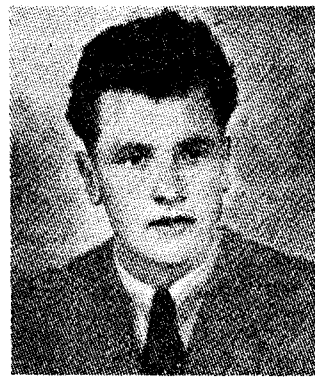
Ko je izbruhnila vojna z Nemci, so tudi kranjski športniki dokazali svojo narodno zavest. 8. aprila 1941. leta so se mnogi priključili šestdesetim prostovoljcem, ki so se na iniciativo KP zbrali, da se z orožjem v roki upro okupatorju. Preko Ljubljane in Novega mesta smo prispeli v Zagreb, kjer nas je prehitela kapitulacija. Na predlog dr. Mirka Žgurja, ki je bil vodja grupe prostovoljcev iz Kranja, smo se razdelili na manjše skupine, z željo, da se prebijemo v Bosno, kar pa nam ni uspelo. Precej dobrovoljcev so že v Zagrebu zaprli ustaši, druge so polovili Nemci in jih odpeljali v ujetništvo, le malo se jih je rešilo in se preko hrvaških hribov in Dolenske peš vrnili v Kranj.

v »Hitlerjugend«. Ker se je nogometašem štel trening kot sodelovanje na teh vajah, je bilo na nogometnih igriščih razumljivo vse več mladit. Na Gorenjskem in Štajerskem, ki sta bili priključeni Nemčiji, ni bilo mogoče v celoti izvajati kulturnega molka, zato se je prav pod krinko športa razrasla mladinska organizacija OF, v kateri so razpečevali napredno literaturo, zbirali sanitetni

Borisa Ručigaja (padel jeseni 1942. leta nad Bašljem) direktno povezani z organizatorjem kranjske mladine Tugom Vidmarjem (ustreljen kot talec januarja 1942). Dobivali so radijska poročila, zbirali so denar za OF in sanitetni material za ranjence. Gestapu delo ni ostalo prikrito. Februarja 1942, je ob izdajstvu Ivana Urbanca iz Stražišča bila razkrita organizacija OF na Gorenjskem.

s starim nogometnim tovarišem skupaj na pohodu, kajti minerska in naša četa sta krenili s posebno nalogo na Koroško. Več kot 80 se nas je odpravilo čez Karavanke, sami mladi fantje, prekaljeni v bojih, vsi izvrstno oboroženi: mitraljezov osem, nekaj brozostrelk, vsi drugi pa z mavzericami in bombami. Kakšen ponos nas je navdajal!

Ko smo prišli na avstrijsko stran, smo se za hip ustavili ob zapuščenih planinskih kočih. Bilo je lepo jesensko jutro. Koroška je bila pred nami kot na dlani. V dalji je bilo

Tonček Malec

tel sovražnik. Komaj smo vdrl v vas, so se res začeli približevati Nemci, po katerih so vžgale zasede. Med tem sva se s Tončkom v vasi od hiše do hiše pritajeno blizala trgovini. Ko sva zapustila krite, naju je obsvetila svetilka. Tonček je bil le meter pred menoj. Tedaj je počilo. En sam strel. Odskočil sem.

»Zadelo me je«, je kriknil Tonček, naredil še korak, dva in se zgrudil. Iz sosednje hiše sta dve senci utonili v temo.

Tonček je bil težko ranjen. V glavo je dobil »dumdumko«. Stirje borci so ga na nosilih odnesli proti gozdu. Še v vasi je Tonček izdihnil, borci so ga mrtvega nosili proti gozdu, pri tem pa naleteli na Nemce, ki so takoj udarili. Enega izmed borcev so ustrelili v roko, zato so morali mrtvega komisarja pustiti na njivi in ga pokrili z vejami.

Umaknili smo se visoko pod vrh Karavank in izmučeni pospali. Zarana naslednjega dne je prišla v vas močna nemška patrulja, ki je našla mrtvega Tončka. Odvzeli so mu srjaco in titovko v dokaz, da so ubili »komunističnega komisarja«.

Z vrha Karavank smo tiho opazovali, ko so kmetje odpeljali mrtvega Tončka. Borci so se z rafali poslovali od svojega priljubljenega komisarja, ki so ga vaščani skupaj s padlim mitraljezom, nekim Rusom, ki ga je zadelo v eni izmed zased, položili v grob na pokopališču v Šentlenartu. Vedno urejen grob, rože in prižgane svečke pričajo, da naši ljudje onstran meje visoko cenijo skupne žrtve za svobodo.

Miloš Rutar

Nogometno moštvo »Korotan« tik pred drugo svetovno vojno, Anton Malec-Tonček (stoji drugi z desne)

voljcev iz Kranja, smo se razdelili na manjše skupine, z željo, da se prebijemo v Bosno, kar pa nam ni uspelo. Precej dobrovoljcev so že v Zagrebu zaprli ustaši, druge so polovili Nemci in jih odpeljali v ujetništvo, le malo se jih je rešilo in se preko hrvaških hribov in Dolenske peš vrnili v Kranj.

Napredni nogometaši

Takoj po okupaciji so Nemci za fante in moške ustanovili polvojaško organizacijo »Wehrmanschaft«, ki se je dvakrat na teden urila na igrišču na Planini, mlajši pa so se morali priključiti

material in izvajali trosilne ter napisne akcije. Povezani z OF pa so se mnogi Gorenjci in Štajerci izognili obveznemu služenju v nemški vojski z odhodom v partizane. Zveza med kranjskimi športniki in OF je bil Boris Ručigaj.

Marsikdaj je nogometni trening ali tekma služila za dogovor in pomenek o partizanskih bojih, ki so že 1941. leta divjali po Gorenjski in o nalogah mladincev v bojih proti okupatorju. Krog zavrednih športnikov se je iz dneva v dan širil. Posebno aktivna je bila skupina: Ivan Krt, Janko Pucelj, Marjan Jan in Franc Prosen, ki so bili preko znanega smučarja

Med številnimi sodelavci osvobodilnega gibanja so zaprli tudi kranjske nogometaše: Stanka Ranta, Ivana Krt, Marjana Jana, Stanka Pucelja, Danila Tičarja in pozneje še Ivana Prosen. Pravčasno so ušli v partizane: Janko Pucelj, Slavko Smuk in Franc Prosen (vsi so kasneje v NOV padli).

V akcijo čez Karavanke

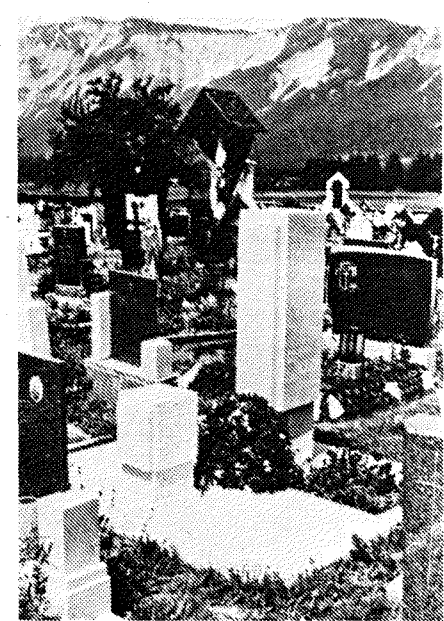
Ko se je poleti minerska četa preselila na Dobrčo, sva se po dolgem času spet srečala, kot četna politična komisarja. Kmalu nato sva bila

videti obrise Celovca, Beljaka, Osojskega, Baškega in Vrbskega jezera; v soncu so se kopale njive slovenskih vasic, med katerimi se je vila srebrnobela Drava...

Nadaljevali smo pot. Ko smo se popoldne ustavili, je komandant Vlado Peraič-Planin razodel načrt: »Ta vas pod nami je Šentlenart. Naša naloga je, da likvidiramo gestapovca, ki strahuje vaščane, in se oskrbimo s hrano. Potem bomo priredili miting, da nas ljudje pobliže spoznajo...«

Zadelo me je...

Med tem, ko je trajal posvet, so v dolini brneli telefoni. Nemci so nas iz doline odkrili z daljnogledi. Za vsak primer je komandant seveda zagotovil akciji krite zasedami v smereh, od koder je bilo pričakovati, da bo prihili-

Lepo oskrbovani grob v Šentlenartu v Zilski dolini, kjer sta pokopana tudi dva znana slovenska športnika, alpinist Franc Herle iz Solčave in nogometaš Anton Malec-Tonček iz Kranja

Iz dnevnika Justine Jagodič

Oh, kako je dolga pot

(nadaljevanje)

Nedelja popoldne, treba je naprej, moje kolo pa je sušično. Že štirikrat so ga sneli in pregledali. Šele premenjan plášč omogoči nadaljnjo pot. Še dobro, da povsod ob poti ležijo odvržena kolesa, s katerih lahko snamemo, kar potrebujemo. Med nami se ustvarita dva tabora: eni bi hoteli hitro naprej, drugi počasi. V manjši vasi nas ustavi vojak, pravi razbojnik, in nam hoče pregledati prtljago. Vojna zahteva komandanta. Ta nam pregleda potno dovoljenje, za Čehe pa prosimo, naj jih ravno tako spusti naprej. Po štirih kilometrih spet majhna vas, polna vojakov. V gostilni igra harmonika hitre ruske viže. Imamo neprijeten občutek. Bojimo se, da pijani ruski vojaki pridejo do nas. V zadnji stranski ulici prenočimo v razbiti hiši. Jendo skuha dobro večerjo in spet je polnoč. Prevozili smo 39 kilometrov.

V ponedeljek, 14. maja, smo že ob petih na nogah. Spravljamo ven kolesa. Mijino prednje je prazno, Aleksovo zadnje ima sedem polomljenih špic, ker nosi pretežek kovček. Začne se popraviljanje. Med potjo kar naprej popravljamo. Z Vladom sva že streljaj naprej. Iz gozda stopi vojak, Vladu pretiplje žepe in mu vzame uro. Nobena prošnja nič ne zaleže. Zahteva celo, naj gre

z njim v gozd. Kličem mu, naj se vrne, ker ga lahko ustrelji, in Vlado se res vrne. Pred Zukauom so na cesti vojaški tovarnjaki. Mija se domisli in poprosi za kruh, vendar brez uspeha. Takoj nato Vojni kolo spusti in ji skoraj sname plášč. Aleks, Vlado in jaz vozimo hitro naprej mimo vojakov, potem pa eno uro čakamo na klancu, kjer Aleks centrira svoje kolo. V tem pridejo tudi drugi za nami. Od Triebla do Muskawa je 14 kilometrov, ampak v Zukauu nas ruska policija preusmeri proti Priebusu. Aleks mora menjati kolo, medtem kuhajo kosilo, jaz spim, ker nisem ponoči. Ovinek na Gorlice znaša devet kilometrov več. Srečujemo vojsko na vozovih, nato pehoto. Vojaki planejo na kolesa, ki jih ob cesti popravljamo. Stir je tako ostanemo brez koles. Tri so bila po naključju malo dlje v gozdu. Vojna prosi komandanta, naj nam pustijo kolesa, ker smo več kakor tisoč kilometrov daleč od doma. Pa jo med smehom zavrne, da so oni več kot štiri tisoč kilometrov od svojih domov. Vsi so sivkasto rjavi, umazani od prahu z raztrih cest, po katerih mogoče že nekaj mesecev prodirajo proti zahodu. In tako izmučeni, suhi, morda tudi lačni so zasedli ponosni Berlin. Obsedimo ob cesti s svojo ropotijo. Kaj zdaj? Iz bližnje prazne hiše pripeljejo fantje dve samokolnici in zvozimo vse tja. Smo pred krajem Töpferstadt, kjer so nekoč delali lončeno posodje. Prevozili smo komaj 12 kilometrov.

Zjutraj 15. maja spimo kakor ubiti do devetih. Že navsezgodaj zjutraj okoli šestih, ko smo še spali, je namreč prišla straža

pogledat, kdo je v hiši. Kako se človek prestraši, ko jih zagleda. Pa ni bilo nič hudega. So takoj odšli. Potem smo znašli dele koles iz obcestnih jarkov, kjer ležijo zavržena in pokvarjena. Aleks jih je popravil in sestavljal, pa zlepa ni šlo nič skupaj. Sto koles, sto podjetij, sto dimenzij. Slovaka Jendo in Vlado se nazadnje odločita za vozek, saj sta vsem drugim za coklo, in Vlado da svoje kolo Vojni, ker noče več sitnosti z njim. Nameravali smo sicer zgodaj odriniti, pa je malo upanja, da bodo kolesa kmalu pripravljena. Po zajtrku torej Čeha odideta, Slovaka pa ostaneta. Rada bi sicer še potovala z nami, ker se bojita za kolesi in prtljago, vendar ima že vsak svoje načrte. Aleks je zame sicer sestavil kolo, vendar moško, ki ga pa ne morem uporabljati zaradi ishi-asa. In tako ostanem praznih rok. Sama sem medtem za silo sklepala nekajšen otroški voziček, čeprav mi Mija in Vojna vztrajno prigovarjata, naj se pridružim Slovaka s cizo. Da bi padla na pleča dvema mladima, tujima, nikdar! Odrinem sama, pa že po sto metrih odpove eno od koles. V togoti pograbim prvo žensko kolo, čeprav nima sprednje gume. Lažje je kolo potiskati peš, kakor nositi prtljago na plečih. V Priebusu me Mija in Vojna počakata. Tam tudi premenjam kolo s prazno sprednjo gumo. Teče vsaj bolj tiho. Vojna prosi vojaka v džipu za kruh. Ko pove, da smo iz Titove Jugoslavije, ji smeje se da cel hlebec. Sicer ima duh po nafti, ampak kruh je kruh. Na dvorišču kmečke hiše Mija, ki bi rada priredila piknik ob vodi, sprašuje, kako priti do

vode. Pa ji kmetica odločno odsvetuje, češ da je ob vodah vse polno min. Včeraj trije, danes dva ponesrečena. Ponudi nam vodo iz cisterne in ogenj v kuhinji. Odidemo torej na vrt k vodnjaku, kjer se umijemo, potem zaspimo. Neka ženska nam za pet ameriških cigaret proda sijajen zabeljen pražen krompir. Vojna nekje organizira borovničev kompot, Mija pripravi kavo. Vojna pri komandantu ne dobi zaželenih informacij. Gremo lahko v Gorlice, če nam je tako ugodno. Do tod smo napravile 16 kilometrov, do odcepa za v Rothenburg je še 14 kilometrov. V Gorlice pa je od tod še 41 kilometrov. Če bo sreča, bomo jutri tam. Koliko je bilo danes zjutraj in že sinoči jeze, ker me hočeta prisiliti, da bi dala svoje reči na voziček! Ampak jaz hočem biti neodvisna. V vasi se je vrnilo že precej ljudi. Do 20. maja morajo biti ceste pospravljene, ker bodo takrat binkoštni prazniki. Vsi so divji na Hitlerja in vodstvo, posebno, ker se mu ne morejo več maščevati. Kakšno razvrednotenje dobrin, ki jih vsak dan nujno potrebujemo! Hodimo po stvarih, ki so bile ljudem potrebne, drage in mile. Kamor pride mo in kjer najdemo kakšno zapuščeno hišo, je tam vse naše: v nji spimo, kuhamo, uporabljamo posodo, organiziramo vse. Ne vem, kako se bodo ljudje odvadili tega »organiziranja«? Prenočevanje in prehrana na našem potovanju sta sicer problem, vendar si znamo pomagati. Skrbri nas le gibanje iz kraja v kraj in srečevanje vojske, ko ti vsak lahko na vsak korak vzame vozilo ali te sicer doleti kaj neprijetnega.

Nov pristop k ohranjanju in negovanju revolucionarnih tradicij

V korak s časom in tehniko

V ponedeljek, 28. septembra, bo minilo natančno 45 let, kar je bila ustanovljena, kot tretja v Sloveniji, Cankarjeva brigada. Na svoji dolgi in slavni poti je prekrizala vso Dolenjsko, Belo krajino, Notranjsko, od Zupanjeve Vinice, Cankarjeve Vrhne, rdeče Ljubljane do Mežice na Koroškem in se vpisala med tiste partizanske enote, ki so v drugi svetovni vojni izstrelile zadnje naboje na sovražnika.

Bolj kot se je čas vojne odmakal, bolj je v pripadnikih te partizanske enote zorela misel, da morajo pustiti prihodnjim generacijam podrobno popisano bojno pot in vse, kar se je s Cankarjevo dogajalo v bojih in času med njimi.

Prvi napor v tej smeri je bila monografija o brigadi, ki je izšla leta 1975 v knjižnici NOV in POS, napisal pa jo je Lado Ambrožič-Novljan. Pri nastajanju tega dela je plodno sodelovala tudi skupnost borcev Cankarjeve brigade.

»Čeprav je bila monografija končana,« pravi sedanjí predsednik skupnosti borcev brigade Alojz Hren, »smo se odločili, da nadaljujemo z zbiranjem gradiva. Posledica tega je razstava fotografij in dokumentov, ki smo jih zbrali približno 1200. Ko smo vse kompletirali, se je izkazalo, da nujno potrebujemo vodnik po razstavi. Naredili smo zapis o bojni poti brigade in ga uporabili pri odpiranju razstav, ki smo jih odprli v najrazličnejših krajih, ki so povezani z brigado. Gradivo smo seveda dali v obdelavo strokovnjaku, in sicer dr. Avguštinu

Lahu, ki je bil tudi borec naše brigade.«

Predsedstvo skupnosti borcev je osnutek gradiva te-

Alojz Hren, predsednik skupnosti borcev Cankarjeve brigade, je upravičeno ponosen na kaseto, v kateri je podrobno opisana bojna pot te slovenske brigade.

meljito analiziralo in ga dopolnilo s predlogi, da bi ga obogatili z določenimi pesmimi. Ko je bilo besedilo dokončno oblikovano, se je pokazalo, da je tako dobro in vsestransko, saj opisuje številne boje, zmage in poraze, skrb za ranjene, za kulturno življenje, delo partijske in skopevske organizacije ter delo intendantov, da bi lahko nastala pripoved o Cankarjevi brigadi. Pojavilo pa se je vprašanje, kako objaviti to pripoved. Potrebno je bilo nekaj pogovorov in sestankov in odločili so se, da jo

bodo izdali posneto na kaseti.

Posneto kaseto naj bi dobili vsi borci Cankarjeve brigade in svojci padlih cankarjevcev, podeljevali pa naj bi jih tudi kot priznanje posameznikom in organizacijam, ki so najbolj prispevali k ohranitvi in prenašanju tradicij NOV na mlade.

Z Radiem Ljubljano so se dogovorili, da jim bodo ob minimalnih stroških nudili tehnične usluge. Pri snemanju so sodelovali dr. Avguštin Lah, ki je skupaj z Natašo Dolenc bral svoje besedilo, da pa je pripoved živa, so svojo besedo prispevali Alojz Hren, Andrej Cetinski-Lev in Karol Osredkar-Dimež. Seveda pa ne manjkajo partizanske pesmi.

Kaseta je začela nastajati lanske jesen, končali pa so jo do letošnjega junija, to je do

proslave na Znojilah, ko so borci Cankarjeve skupaj z borci Druge grupe odredov proslavili obletnico ustanovitve.

»Zavedamo se, da je tristo izvodov kasete malo,« poudarja Alojz Hren. »Zato smo se s pododbori brigade dogovorili, da si jo bodo borci izmenjevali in presnema-vali sami.«

Povedati pa je treba, da ta kasete ni prva, ki jo je izdala skupnost borcev Cankarjeve brigade. Že lani je izšla kasete z naslovom Boji na Ilovi gori, izdala jo je skupaj s skupnostjo borcev 10. Ljubljanske brigade, avtor besedila pa je bil Viktor Herman-Zmago. Cankarjevci so predlagali občinskemu odboru ZZB NOV Grosuplje, da kaseto presname in jo podari vsem šolam v občini, ki je tudi njihova domicilna občina.

Na kaseti pa je posneta tudi pripoved o najbolj tragičnem dogodku v brigadni zgodovini, in sicer o tragediji na Javorovici, ki pa je v bi-

Zgodovinsko pripoved o 5. slovenski NO udarni brigadi Ivana Cankarja od ustanovitve do zmage je na podlagi literature sestavil Avguštin Lah. O brigadi govorijo Alojz Hren, Andrej Cetinski-Lev in Karol Osredkar-Dimež. Bereta Avguštin Lah in Nataša Dolenc. Ljubljana, maja 1987

Podrobnejše informacije o kasetah lahko dobite vsako sredo na Republiškem odboru ZZB NOV, Vrtača 11, Ljubljana pri sekretarju skupnosti borcev Cankarjeve brigade Karlu Osredkarju-Dimežu. Kaseta z naslovom Cankarjeva brigada pa stane le 1.000 dinarjev. (Foto: J. Čurin)

stvu presneta oddaja. Še pomnite, tovariši.

S temi tremi kasetami pa še ni konec dela, saj pripravljajo še četrto kaseto in brošuro o boju Cankarjeve brigade in bataljona Gubčeve v Jelenovem Zlebu. Pred dnevi so s skupino udeležencev

te bitke prav v Jelenovem Zlebu rekonstruirali potek dogodkov. Tako naj bi bili v obeh delih – kaseti in brošuri – dogodki opisani čimbolj resnično in celovito. Avtor brošure bo Šime Grgič, kaseto pa bo pripravil Viktor Herman-Zmago.

B. K.

Kitajska kultura II v Zagrebu

Kaže, da so kitajski strokovnjaki za posredovanje njihove kulture svetu zelo dobro ocenili delo in sodelovanje ob prvi kitajski razstavi v Zagrebu, saj so tokrat posredovali glavnemu mestu Hrvaške še večjo in, kakor jo ocenjujejo strokovnjaki, še veliko bogatejšo razstavo. Pravijo celo, da je najbogatejši prikaz stare kitajske kulture, ki je bil doslej poslan v svet.

Od prejšnjega ponedeljka je tako v zagrebškem Muzejskem prostoru na ogled svetovna premiera umetnin in dragotin iz slavne kitajske preteklosti, ki pa ne predstavlja predvsem pregleda zgodovinskih obdobij, ampak ponuja najboljše iz posameznih zvrsti. Kakor prva, je tudi ta druga razstava prvovrstni kulturni dogodek letošnje evropske kulturne sezone in pričakovati je, da bodo v štirimesečnem času, kolikor bo razstava odprta, prišli v Zagreb turisti z vseh krajev naše države, ter iz tujine.

»Potovanje« skozi trinajst stoletij umetniškega ustvarjanja na Kitajskem nudi poglede v vrhunske dosežke (tudi tehnološko gledano) v izdelavi porcelana, v zlatarski umetnosti, v izdelkih in bronu, žada, laka, v slikarstvu in kaligrafiji, v tekstilu in svilenih vezeninah ter drugih, za Kitajsko značilnih zvrsteh.

B. Ž. J.

Književniki, udeleženci NOB

France Brenk

Ob 75-letnici rojstva

Književnik, vodstveni filmski delavec, organizator, kritik, urednik, publicist, strokovni pisatelj in vzgojitelj France Brenk se je rodil 10. septembra 1912 v Dravljah pri Ljubljani. Po končani osnovni šoli in štirih razredih klasične gimnazije v Št. Vidu, je leta 1933 maturiral na državnem učiteljskem v Ljubljani, diplomiral pa leta 1937 na pedagoškem oddelku Filozofske fakultete na ljubljanski univerzi. V letih 1937 in 1938 je bil tajnik Slovenskega društva. V letih 1938 in 1939 se je specializiral za poklicnega svetovalca na Centralnem psihotehničnem inštitutu, v centralni poklicni svetovalnici in v psihotehničnem laboratoriju električnih podjetij v Pragi. V letih 1939 do 1942 je bil poklicni svetovalec pri bano-vinski poklicni svetovalnici in posredovalnici v Ljubljani. V tem času je že pisal v list Slovenijo in revijo Sodobnost zapise o gledališču in film.

Z Osvobodilno fronto je sodeloval od vsega začetka, od leta 1941. Najprej je bil sekretar terenskega odbora OF na šolski polikliniki v Ljubljani. 22. decembra 1942 so ga Italijani aretirali, pol leta je bil v zaporih Belgijske kasarne, nato pa do razpada Italije v koncentracijskem taborišču Visco, kjer je bil politični komisar internirancev. Po razpadu Italije je odšel v partizane, kjer je postal član Agitpropa pri PNOO, član urada za informacije in propagando pri IOOF (organizator Fotosekcije) in nazadnje organizacijski sekre-

tar Propagandne komisije pri IOOF.

11. maja 1945 je ustanovil Filmsko podjetje DFJ, direkcijo za Slovenijo in z dekretom postal njen direktor. 4. julija 1946 je postal član Komiteja za kinematografijo vlade FLRJ in bil izvoljen za načelnika oddelka za domačo proizvodnjo. 8. februarja 1947 je bil imenovan za referenta za kinematografijo v oddelku za ljudsko prosveto pri ministrstvu za prosveto Ljudske republike Slovenije. 14. marca 1947 je postal honorarni predavatelj zgodovine filmske umetnosti na Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani. 17. junija je postal proforski pripravnik na mešani gimnaziji na Viču, novembra profesor prosvetno znanstvene stroke, od 15. decembra 1947 pa predavatelj na Akademiji za igralsko umetnost. Junija 1958 je dobil naslov predavatelja prve stopnje, julija 1958 je bil imenovan za višjega strokovnega sodelavca prve stopnje, julija 1961 – pa na podlagi habilitacijskega dela Oris zgodovine filma v Jugoslaviji – imenovan za izrednega profesorja prve vrste. Decembra 1965 je bil upokojen in ponovno zaposlen na delovnem mestu izrednega profesorja za zgodovino filma. Septembra 1971 je odšel dokončno v pokoj. V tem času je objavljala sestavke o gledališču, pozneje pa le še o filmu v slovenskem, jugoslovanskem in tujem tisku. Bil je član raznih festivalskih filmskih žirij (leta 1958 član mednarodne žirije, ki je na

svetovni razstavi v Bruslju izbirala 12 najboljših filmov vseh časov.) Sodeloval je na več mednarodnih posvetih, na Dunaju o vplivu filma na mladino, na simpoziju ob 70-letnici rojstva Eisenteina, kjer je prek moskovske televizije govoril o Eisenteinu in Jugoslovanih (1968). Z geslom o jugoslovanskem filmu je sodeloval pri Kleine Enzyklopädie (Leipzig, Biographisches Institut – 1966). Sodeloval je tudi kot strokovni sodelavec pri slovenskem biografskem leksikonu. V ljubljanskem radiu je nastopal že pred vojno, nato znova od osvoboditve naprej, na RTV od njenih začetkov do zdaj. Bil je član sveta RTV Ljubljana za dramske oddaje.

Od leta 1948 do 1951 je urejal in pisal filmsko rubriko v tedniku Tovariš, od 1957 do 1961 je bil sourednik zagrebške revije Filmska kultura, od 1962 do 1970 je urejal list AGRFT. V slovenskem, jugoslovanskem in tujem tisku je izdal nad 120 ocen domaćih in tujih filmov in nad 100 razprav o naši in tuji filmski problematiki. Kot predavatelj je v letih 1947-1971 uvel del pri nas novi visokošolski

študij predmet zgodovina filma.

Publicistično in kritično Brenkovo delo pred vojno vsebuje slovstvene, gledališke in filmske kritične zapise v časopisih in v revijah: Ljubljanski zvon, Sodobnost, Slovenija in podobnih. V vojnem času se je usmeril v organizacijsko delo za reševanje vprašanj slovenskega in jugoslovanskega filma. V partizanih je organiziral sekcijo pri Uradu za informacije in propagando IOOF in prve filmske predstave na osvobojenem ozemlju Bele krajine. Od maja 1945 je bil med vodilnimi organizatorji slovenskih in jugoslovanskih filmskih podjetij. Po vključitvi v delo na Akademiji za igralsko umetnost se je usmeril v kritično in znanstveno obravnavanje filma, o čemer pričajo filmske ocene, študije in polemike, objavljene v domačem in tujem dnevnem in revijalnem ter strokovnem periodičnem tisku.

Doslej je izdal vrsto izvirnih filmskih knjig: »Gradivo za zgodovino filmske umetnosti do leta 1900« (Akademija za igralsko umetnost 1947); »Zapiski o filmu« (Maribor, Obzorja 1951); »Le film yougoslave« (Ljubljana, L'Academie d'art dramatique 1959); »Aperçu de l'histoire du cinéma yougoslave« (Ljubljana, L'Academie d'art dramatique). Isto delo je izšlo tudi v srbohrvaščini in poljščini. »Kratka zgodovina filma na Slovenskem« (DDU Univerzum, Ljubljana 1979); »Prva dva slovenska dolga filma« (Partizanska knjiga, Ljubljana 1980) in Slovenski film-dokumenti in razmišljanja (Partizanska knjiga Ljubljana 1980).

Prevedel in priredil je knjigo Georgesa Sadoula »Zgodovina filma« (1960), ki ji je dodal izvirno znanstveno razpravo Oris zgodovine filma v Jugoslaviji. V vsebin-

ske dopolnjenjem prevodu s kritičnim pripombami je izdal knjigo Béle Balassa »Filmska umetnost«. Svoje esejistične potopise je zbral v knjigi »Filmska potovanja« (1966).

Brenkov dramski prvenec je bila drama »Simfonija v skrahiranem molu«, ki jo je sam režiral in v njej igral glavno vlogo, drugi igralci pa so bili ljubiteljski, na Prevaljah in v Slovenem Gradcu poleti 1934. Njegovo delo sta tudi igra v štirih dejanjih iz časov bojev za Koroško »Koroški tihotapci« in slavostna ljudska igra v petih delih ob 15-letnici plebiscita »Poslednje ustoličenje«. V Zepni knjigi sta izšli dve njegovi knjigi: Ljubljanski Amerikanci (MK, 1979) in Črne zgodbe (MK, 1982).

Naš jubilar je v eseju Slovenska filmska balada tako razmišljal o svoji dramati: »Pod intenzivnim vplivom gledaliških in filmskih predstav sem napisal med 1932. in 1937. letom kar 11 dram in tragedij. Zvečine vse so igrali po slovenskih odrih, manjvredne tudi v Delavski zbornici. »Koroški tihotapci« in »Poslednje ustoličenje« sta se ohranili v knjižni izdaji. Z opombo in opravičilom: predruščeno »Poslednje ustoličenje« je pred pet tisoč gledalci odigralo na prostem nad 200 igralcev iz Mežiške doline – za obletnico poslednjega ustoličenja koroškega vojvode na Gosposvetskem polju in ob petnajstletnici plebiscita kot protest zaradi izgubljenega koroškega narodnega boja. Po zgodovinskem naključju smo dramo uprizorili na travniku pri vasi Poljane, koder se je bila zadnja bitka druge svetovne vojne. Če smem biti nekoliko bahav: mogoče je tudi ta predstava tradicija, na kateri raste posledje tako bogato množično kulturno življenje slovenske Koroške, posebej Ra-

ven in Mežiške doline«.

Drama, humoreske in zgodbe so pomemben del Brenkovega literarnega opusa, vendar je najpomembnejši del njegovo delo za slovenski film. »V naši pozni zorni mladosti, po dobljenem boju in utemeljitvi socialistične družbe, je bilo jeklo vroče, razbeljeno in mehko, voljno oblikovanja in novih form življenja. Našega slovenskega, polnokrvnega življenja. Tako je nastal slovenski film.« To so besede jubilarja, ki je po mnenju Janeza Povšeta živa priča nastajanja filma na Slovenskem, med vojno po oblikovalca slovenskega filmskega kulturnega prostora, ki si je v letih po vojni s težavo utiral pot med različnimi centralističnimi kocepti, docela neprimernimi za ploden razvoj izvirnih republiških kultur in njihovih specifičnosti. Na tem področju je profesor France Brenk nedvomno opravil izjemno pomembno delo, zanj je zastavil na svojih službenih potovanjih v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani ves svoj vpliv in vso svojo angažiranost.

Naš tovariš jubilar, ki mu soborci izrekamo priznanje za njegovo pomembno in dragoceno življenjsko delo na nešteti področjih, je kot predavatelj na Igralski akademiji vzgojil vrsto mladih nadarjenih režiserjev, scenaristov in igralcev, kot pisec pa sodi med naše pionirje na področju filmske publicistike. Pričakujemo, da tudi v svoji visoki starosti ne bo obrnil hrbet pisanju (boju) za slovenski film, ki ga je tako čvrsto branil pred različnimi koprodukcijami in popačenostjo... Njegova modra in strokovno preizkušena beseda je v slovenskem filmskem prostoru še kako potrebna!

Dušan Mevlja

Branko

Ob 70-letnici nekdanjega komandanta Bazoviške brigade, Idrijsko-tolminskega odreda ter operativnega štaba za zapadno primorsko

Takšnih partizanov – borcev za nacionalne pravice, ki dožive 70 let zdravi, krepki, vedri, polni optimizma in še življenjskih realnih delovnih programov in akcij, je prav zares malo. Eden takšnih je pokončni Franjo Bavec, znan daleč naokoli, tudi zunaj Slovenije, po imenu Branko. Za Notranjce, za njegovo Loško dolino Franjo, za ostale pa še Branko, je napolnil sedemdeset let plodnega življenja.

Franjo Bavec se je rodil v Loški dolini v Iga vasi septembra 1917, v času, ko sta bila na obzorju skupnost jugoslovanskih narodov in konec prve svetovne vojne. To je bil tudi čas bede, veliko ljudi je bilo lačnih in izmučenih od dolgotrajne vojne. Tudi začetek življenjske poti malega Franja je bil v revščini, pomanjkanju, trpljenju in vojni. Prida bolje tudi ni bilo v časih, ko je odrasčal in doživel fantovsko dobo v novi državi. Zaslužka daleč naokoli ni bilo, nekateri njegovi vrstniki, predvsem starejši fantje pa so prihajali do denarja s »švercanjem« – tihotapljenjem materiala prek bližnje meje. Starši mlademu Franju tega niso dovolili: bali so se za njegovo življenje, kajti ilegalna pot na italijansko stran je bila največkrat zelo nevarna.

Zapor – prvi stik s komunizmom

Lepega dne pa se je mladi Franjo brez vednosti staršev vendarle podal na pot čez mejo s skupino, ki je vodila konje prek državne meje v Italijo. Noč je bila ugodna za prehod in uspešno so prišli na ozemlje Italije, že na območje Brkinov. »Toda, glej hudiča fašističnega. Fašisti so nam postavili zasedo tam, kjer smo mislili, da smo že pred ciljem in brezskrbni,« se živo spominja Bavec. Fašisti so bili neusmiljeni, ustavljali so »kontrabantar-

Franjo Bavec-Branko

je« s strelji. Prvi je padel s konja Franjo, ker je bil konj zadet v noge. Hitro za tem je bil v rokah fašistov, v zaporu in pred italijanskim sodiščem. Obsojen je bil na šest let zavora v južni Italiji; in je moral težko delati. Pozneje je bil dodeljen na delo v kazniško pekarno, kjer je bil njegov poslovođa zapornik – komunist, obsojen na 30 let zavora. Bavecov novi šef je bil human človek, mladega enaindvajsetletnika je vzel tudi pod svoje duhovno vodstvo. Poleg pekarskih veščin ga je učil italijanščine ter vcepljal antifašistično miselnost in ideje socialističnih svoboščin. Zapor je mladi Franjo težko prenašal, prav omenjeni šef pekarnar pa je bil njegova velika opora, saj je ravnal z njim nadvse človeško. Prav zaradi takšnih zapornikov je Bavec tudi

med narodnoosvobodilno vojno neštetokrat dejal: »Doživel sem fašistični red, njegovo nečloveško ravnanje in bič, toda trdim, da vsi Italijani niso fašisti, med njimi ni malo takih, ki spoštujejo svoj in druge narode.«

V partizane!

Za Franja Bavca-Branka je bil zapor tudi šola za trdo življenje. Ko se je 1941. vrnil iz zavora v svoj domači kraj, se je v marsičem razlikoval od svojih vrstnikov. Bil je veliko bolj zrel in preudaren, a tudi družaben. Izučil se je bil obrti, naučil se je italijanščine, znal pa je tudi izkazovati svoje poglede na družbene razmere. To odliko so hitro opazili ljudje, s katerimi se je družil, posebno sovaščani.

Hitro po izpustitvi iz zavora, je doma v Iga vasi doživel boleče presenečenje: razpad Jugoslavije. Prišli so italijanski okupatorji, napihnjani, polni sebe in svojih zmag.

V odgovor na njihovo obnašanje in ravnanje sta se širila upor in sovraštvo. Franjo je začel protifašistično delovati že leta 1941, brž ko je zvedel za program OF ter bil organizirano vključen v delovanje Fronte. Tudi za komunistično partijo je že vedel poznal pa je tudi nekatere člane KPS iz Loške doline. A dogodki ob prehajanju meje mu v očeh komunistov niso bili v prid, čeprav je prav večina takšnih »švercerjev« bila kaj hitro med partizani, kjer so postali najpogumnejši borci in neprecenljivi kurirji.

Bavec je kot partizan naglo napredoval, postal je funkcionar NOV v Loškem odredu. Oktobra 1942 je šel z odredom na Primorsko, z željo, da bi pomagali svojim sosedom v boju. Ob kapitulaciji Italije je postal komandant bataljona in še isti mesec namestnik komandanta brigade. Po končani oficirski šoli je postal komandant brigade, nato komandant Idrijsko-tolminskega odreda in

naposled komandant operativnega štaba za zapadno Primorsko.

Skoraj ni bilo večjega korpusnega boja, v katerem Branko Bavec ne bi bil sodeloval. Že leta 1943 se je ta mladi, vojaško nadarjeni in pogumni komandant odlikoval v bojih zoper nemško vojsko v obrambi takojmenovane Kobariške republike, posebej v dneh, ko se je bil boj za Kobarid, ter v veliki novembrski sovražni ofenzivi 1943. Prav njemu je takrat uspelo izveliči iz obroča med bojem v zahodni Beneški Sloveniji kakih 150 partizanov. Za vedno bo ostal zapisan v zgodovini boj, ki ga je vodil Branko z nemškim alpskim bataljonom v dolini Lepenja oziroma Trente. Hitlerjeva vojska ni nikoli zavzela vasi Lepeno pri Bovcu, pred vasjo pa so še danes grobovi 22 nemških alpincev.

Izkušen komandant

Leto 1944 ni bilo za Branka nič drugega kot ena sama dolga, dan in noč trajajoča veriga bojev in pohodov: od reke Nadiže sem pa na Gorenjsko, pa iz Vipavske doline tja čez na Tolminsko, Kobariško, Bovško, v Goriška Brda in v Benečijo. Eden

največjih in po vojaškem obsegu oziroma pomenu brez dvoma izredno pomemben je bil boj za Italijo, kjer je Branko poveljeval Bazoviški brigadi. Nič manj pomembni niso bili boji v septembru 1944. na črti od Gorice do Ročinja, kjer so bile zavzete skoraj vse sovražne postojanke. Tudi tukaj srečamo Branka, ne samo kot borca, temveč komandanta velikih operativnih in taktičnih izkušenj. Franjo iz Loške doline se ni izkazal samo kot vojak – komandant, temveč hkrati tudi politik, diplomat in dober poznavalec zvezniške vojske. V zadnjih operacijah aprila–maja 1945 je Titova vojska pod njegovim poveljstvom z boji prišla do črte Spadoletto – Fojda – Čedad – Udine – Krmin – Ločnik in se prav tam srečala z zavezniško vojsko.

Bavec je po vojni ostal v JLA po dokončanih najvišjih šolah postal oficir vojne mornarice. Poleg drugega je bil komandant rečne bojne mornarice Jugoslavije, inšpektor komande vojne mornarice, opravljal pa je tudi druge pomembne dolžnosti. Upokojen je kot kapetan bojne ladje.

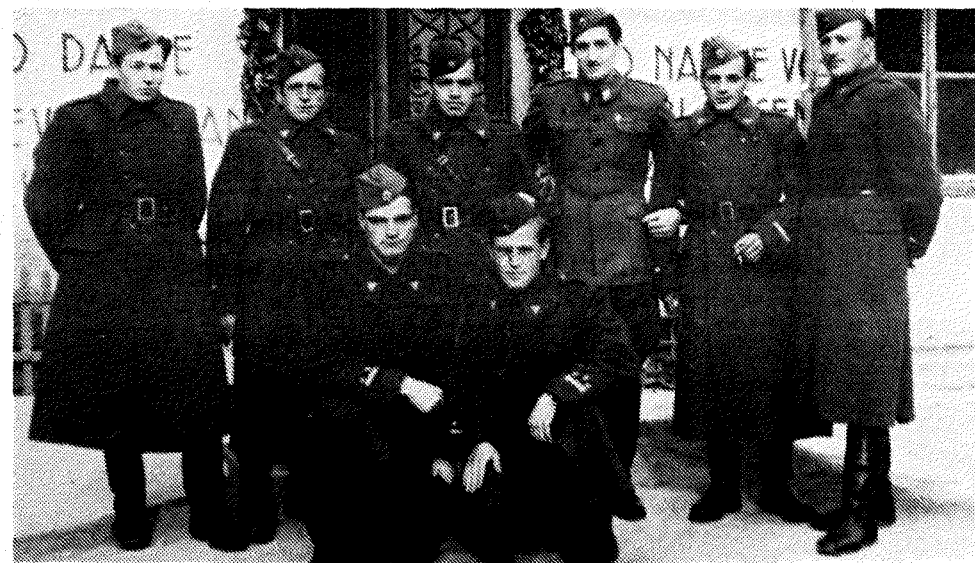
Novo delo

Upokojitev za Branka ni pomenila nirvane brezbriz-

nega življenja. V ljubljanski občini Moste Polje je prevzel več družbenih nalog. Lotil se je tudi pisanja zgodovine narodnoosvobodilnega boja ter napisal monografijo Bazoviške brigade; napisal je tudi precej prispevkov na temo lovstvo. Prav zdaj piše dve monografiji: o Idrijsko-tolminskem odredu ter o operativnem štabu za zapadno Primorsko...

Franjo Bavec-Branko je znan po svojem enostavnem in naravnem življenju. Tuja mu je vsakršna samohvala. V svojem delu in odnosu z ljudmi posveča vso pozornost človekovemu dostojanstvu in ponosu. Te moralne vrednote hrani in razvija posebno med borci in med mladimi: boli ga, če naleti na drugačne postopke. Kot velik domoljub ter borec za socialne in nacionalne pravice si po duhu in človeških odnosih želi močno bogato in spoštovano socialistično Slovenijo in Jugoslavijo, ki bo vedno na trdnih temeljih miru, svobode in demokracije. Tuje so mu anarhija, nedelo in demagogija kakršne koli barve.

Želimo mu še veliko plodnih, delovnih let, ter zdravlja in sreče v krogu tistih, ki ga cenijo, spoštujejo in imajo radi. **Franč Črnogelj-Zorko**

Oficirji operativnega štaba 9. korpusa – komandant Branko tretji z desne.

Jelka Žagarjeva – partizanska učiteljica

Septembra sem na njenem domu v Trziču obiskal Jelko Žagarjevo, nekdanjo partizansko učiteljico v Idrijskih Krnicah. V 88. letu starosti živi zgovorna, simpatična in še čila ženička sama v modernem blokovskem stanovanju. Kljub temu, da je skoraj povsem oslepela (le z desnim očesom vidi še medlo svetlobo in sence), je njeno stanovanje vzorno urejeno in čisto. Kako le to zmore, sem jo vprašal. »Enkrat na teden pride neka gospa, da mi počisti, sedaj pa je ravno na dopustu...«

Jelica Žagarjeva in njen mož Ferdinand sta morala bežati iz Trziča septembra 1944, ker jima je grozila aretacija. Zatekla sta se v Kokrški odred, nato pa preko drugih enot in postaj prišla v Cerkno. Tu sta bila na voljo takratni prosvetni oblasti. Moža so namestili kot učitelja v šolo v Jesenici, njo pa v Orehek pri Cerknem. Decembra so ji Nemci odpeljali moža, sama pa se je po naključju izognila aretaciji. V strahu pred številnimi sovražnimi vpadi v te vasi je zaprosila za premestitev na Sentviško goro. Tudi tu se je rešila aretacije in po golem naključju, ker je tistega dne odpotovala v Cerkno. Tedaj, pravi, so Nemci pri neki hiši, kjer sta živela le brat in sestra, našli Slovenskega poročevalca in skrito skladišče hrane. Bil je hud mrz in pi-

hala je močna burja; Nemci so nameravali hišo zažgati. Na prošnjo tamkajšnjega župnika so se premislili, saj bi zgorela vsa vas. Brat in sestra, pri katerih so našli partizanski časopis, pa sta morala za kazen razdejeti vso hišo, tako da sta potem morala poiskati zasilno zatočišče v majhni koči. Sicer pa se učiteljica Jelka med kraja ni na Sentviški gori ni dobro počutila; v tistih zimskih dneh pa so poleg vsega sovražniki tako razdejali šolo, da pouk ni bil več možen. Premješena je bila v osnovno šolo v Idrijskih Krnicah.

Med Krnicami

Na ljudi na Krnicah ima najlepše spomine. Pravi, da je tam »spoznala najboljše ljudi, najbolj prizadevne in požrtvovalne, četudi so živeli na med seboj oddaljenih in

skoraj nedostopnih višavah. Vas je bila na pol porušena, vendar so bili domačini delovni in zvesti našemu boju.« O bivanju med Krničani, mi je obnavljala svoja doživetja, kot bi brala iz knjige. Meščanki (mladost je preživela v Trstu, zrela leta pa v Trziču na Gorenjskem), ki vaških običajev, kmečkega življenja in narave gorskega sveta ni poznala iz lastnih izkušenj, je bilo v teh krajih marsikaj novo. Zelo se je čudila redkobesednosti ljudi in nekaterim njim lastnim izrazom. »Mar veste, kako pravijo tistemu delu oblačila, ki ga imamo ženske pod obleko? – Dolenjci! Ali pa – Zakaj so Nemci ustrelili tisto starjšo ženo, sem vprašala otroke. Zato, ker je tako rjula. Veste, oni temu pravijo jokati.«

O molčečnosti vaščanov pa je dala tale primer: »V hišo je vstopilo dekle brez trkanja in brez pozdrava. Vsedla se je na klop pri peči in tam molče obsedela cele pol ure. Ko je vstopila gospodinja, je vprašala: »A si prišla?«

»Ja.«

»Po kaj?«

»Če imate kaj semena«, in

pogovora je bilo konec.

Gospodar, pri katerem sem živela, je ljudem ruval zobe. To je opravil kar z navadnimi kleščami, nato je svojemu pacientu dal kozarec žganja – za povrh.

Ženske so bile zelo mežljive. Pri šivilji ni nikdar nobena prej pomerila obleke, ker bi se bilo treba sleči. Kako je potem taka obleka visela na njej, je bilo drugo vprašanje.

Ob večerih sem otrokom pripovedovala zgodbe iz Sienskiewiczze knjige Skozi pustino in puščave. Bili so strašno zvesti poslušalci...

Beg in ponovna vrnitev

Nekega dne je v razred vstopil vaški zaščitnik in povedal, da prihajajo Nemci, a da so še daleč. Otroci so v hipu vse pospravili in v trenutku izginili na vse strani. Začela se je velika sovražna ofenziva na osvobodeno ozemlje. Jelka je odhitela v Cerkno, kjer je bilo več Trziččanov. Med njimi se je počutila bolj varno. O nemškem pohodu na Krnice je obvestila komando mesta. Ponoči je že bil alarm in vsi so se uma-

Ljudje v Krnici so bili tudi vraževerni. Nekje ob poti v Jagršče je velika planjava in razgledni kamen. Ker je tam padlo nekaj partizanov, si nihče ni upal ponoči tam mimo. Niso se mogli načuditi, kako da si jaz upam...

knili proti Zakrižu. Ustavila se je pri moževem sošolcu Ignacu Jugu. Prišel pa je k njej njegov mlajši sin in ji rekel: »Mama je rekla, da ti dá klobaso, če greš.« Tedaj se je zatekla v grapo k mlinarici. Tej je bila pred kratkim umrla sestra Micka. Ta je bila še vedno na seznamu hišnih stanovalcev. Jelka je tedaj obvestila vse vaščane, da je sedaj ona tista mlinarjeva Micka. Od tedaj se Nemcev ni več bala.

Po končani ofenzivi se je Jelka vrnila na Krnice med svojih 18 učencev in v vegašto šolo v brunarico, ki se je bila zaradi starosti že nekoliko nagnila na eno stran. Če je vreme dovoljevalo, so spomladi imeli pouk kar na prostem. Oh, kako lepo, je bilo videti stare bukve z mladim rdečim listjem! Takih ni videla nikjer drugje. Vesela je bila napredka, ki so ga v kratkem času pokazali njeni učenci. V najlepšem spominu sta ji ostala gospodar in gospodinja, pri katerih je živel. Nikoli se nista skregala.

Prvega maja 1945. je popejlja svoje učence v Spodnjo Idrijo, kjer so pokopavali njihovega prejšnjega učitelja Antona Likarja, ki je padel kot partizan. Bilo je viharno vreme in naletaval je sneg. Ko so prišli v dolino, se otroci niso mogli načuditi široki cesti, kakršne prej še nikoli niso videli. Ko so zaslili ropot avtomobila, so se prestrašeni razbežali na vse strani. Niso še prav doumeli, da je bila svoboda res tu...

Moža, ki se je po osvoboditvi srečno vrnil domov, je za vedno zgubila dve leti kasneje. Sama se je aktivno vključila v šolsko prosvetno in družbenopolitično delo, dokler jo nista starost in zaradi bolezni opešani vid prisilila k mirovanju. Tako živi sedaj sama s svojimi spomini, ponosna na sina partizana, sedaj ambasadorja v prijateljski afriški državi, na snaho in vnukinjo – zdravnico v Beogradu ter na lastno prehojeno pot pri povojni graditvi domovine.

Franč Pavšič-Zvonko

Tončka Kotnik

V lepem sončnem popoldnevu smo se na dovškem pokopališču 21. maja poslovili od znane aktivistke OF, družbenopolitične delavke, članice ZK, ZB in skrbne matere Tončke Kotnik. Rodila se je 1924. leta v Golčevi družini na Bledu. Že 1941. leta, stara komaj 17 let, se je vključila v NOG. S potrebnim materialom in informacijami je pomagala partizanom na Pokljuki. Zaradi aktivnosti jo je okupator 1943. leta zaprl in zatem vso družino izselil v taborišče pri Nürnbergu. Po vojni se je Tončka takoj vključila v družbenopolitično delo, aktivna je bila tudi potem, ko se je z možem, znanim gorenjskim partizanom Zdravkom preselila v Mojstrano. Preko 45 let je predano razdajala svoje moči, med NOB s tveganjem življenja, po vojni pa kot aktivistka.

Viktor Abram

V Kanalu je maja umrl Viktor Abram, ki se je rodil pred 64. leti v Šmarjah na Vipavskem. Leta 1942 je bil vpoklican v italijansko vojsko. Že po dveh mesecih je bil poslan v bataljon speciale v Pistojo in na otok Sardinijo. Po kapitulaciji Italije so prišli pod ameriško vojaško upravo. Čeprav se je opredelil za NOB, so ga ameriške oblasti - kot mnoge druge - premestile na Korziko, od tam pa v Francijo, od koder se je vrnil novembra 1945. Takoj se je vključil v delo za obnovo in izgradnjo domovine. Bil je tudi na udarnem delu v Kočevskem gozdu.

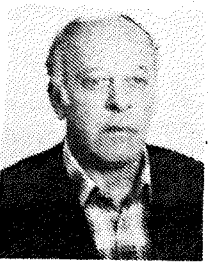
Katarina Lakota

V 79. letu je maja umrla Katarina Lakota-Jašna Katra iz Dovjega. Že konec 1941. leta je po 16. decembrski vstaji v vasi Dovje začela pomagati partizanom, ki so ostali v gozdu. Materialno jim je pomagala ves čas vojne. Opravljala je tudi kurirska dela in sodelovala v obveščevalni službi. Bila je predana članica OF.

Janko Bavčar

Minilo je že eno leto, odkar smo se v Selu na Vipavskem poslovili od zaslužnega občana, borca in lovca Janka Bavčarja, rojenega 1904. leta v Selu. Zelo mlad je odšel na delo v Argentino, kjer je okusil vse strahote izkoriščanja, zato se je priključil tovarišem, ki so štrajkali proti izkoriščanju. Po nekaj letih dela se je vrnil domov. Zelo zgodaj se je vključil v OF že 1942. leta, postal je aktivist in kot tak delal vse do prisilne mobilizacije v italijansko vojsko. Po razpadu Italije se je vrnil domov in se vključil v Goriško - kasneje Gradnikovo brigado, kjer je kot bорец in puškomitraljezec sodeloval v številnih bojih. Leta 1944 so ga v NZ prerazporedili za okraj Ajdovščina; tu je ostal do osvoboditve.

Miro Mohor-Branko

Junija smo se v Piranu poslovili od starega borca NOV Mira Mohorja, rojenega 1923. leta v Ribnici. Že septembra 1941 je iz Loškega Potoka, kjer je odrasčal, odšel v Zidaniški bataljon. Kasneje pa je bil v Dolomitskem, Loškem in Kamniškem odredu ter v Tomšičevi brigadi. Konec vojne je dočakal kot oficir v Levstikovih brigadi. V Piranu se je vključil v družbenopolitično delo. Za svoje zasluge je bil večkrat odlikovan in imel čin rezervnega kapetana 1. razreda.

Ana Legat

Tiho je v začetku aprila umrla 82-letna Ana Legat iz Dovjega na Gorenjskem. Bila je aktivistka, ki je aktivno sodelovala od 1943. leta pa do osvoboditve. Skrbela je za zbiranje hrane v vasi in skrbela za stalno obveščanje partizanov. Bila je odbornica AFŽ, kjer je delala tudi po vojni. Skratka, skrbela je za partizane kot prava mati.

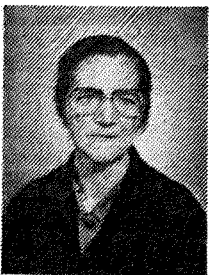
Stanko Podgornik

Od Stanka Podgornika smo se poslovili v začetku maja na pokopališču v Vrtovinu. Rodil se je 1915. leta. Za časa fašistične Italije je bil dva meseca zaprt zaradi suma ilegalnega delovanja, nato je bil nadzorovan do vpoklica v italijansko vojsko na Sardinijo, kjer je zbolel. Zdravil se je v Južni Italiji. Po okrevanju je stopil v vrste NOV in s 5. prekomorsko brigado prišel v domovino. V Slovenijo je prispel v začetku februarja 1945. leta in bil dodeljen Cankarjevi brigadi kot komandir voda. Za zasluge med NOB je bil dvakrat odlikovan, po vojni pa je bil aktiven v DPO, zato je prejel medaljo dela.

Ančka Tomše

Aprila je umrla borka in aktivistka Ančka Tomše iz Žerjava. Rodila se je 1917. leta v Podpeci. Jeseni 1942. leta so se pri njih pojavili prvi borci in od tedaj naprej je vsa družina sodelovala s partizani. Ančka pa je postala prava aktivistka. To pa okupatorju ni ostalo prikrito in so Šumahovo družino jeseni 1944. leta izselili. Ančki se je posrečilo zbežati k partizanom in je postala aktivna borka - aktivistka na območju Podpece, Mežice in Javorja. Za delo med NOB in povojni graditvi je prešla več odlikovanj in priznanj.

Dragica Černigoj

V začetku aprila je umrla Dragica Černigoj, rojena Ušaj 1919. leta v Vrtovinu. Že pred vojno je skupaj z brati in sestrami sodelovala poleti 1942. Opravljala je obveščevalno službo in zbirala vse potrebno za prve partizanske čete, ki so taborile na pobočju Čavna. Odlikovana je bila z medaljo zaslug za narod. Po vojni je aktivno sodelovala pri obnovi domovine.

Umrl je nosilec Partizanske spomenice 1941, tovariš Vinko Vrhovec, rojen leta 1923 v Ljubljani.

V napredno delavsko gibanje se je vključil že pred vojno, po začetku vojne pa je bil med organizatorji oboroženega odpora na Viču in Vrhovcih.

Marca 1942 so ga aretirali in poslali v zapore v Italijo. Po kapitulaciji Italije je s Prekomorsko brigado odšel na Vis ter sodeloval v bojih za osvoboditev Dalmacije.

Po osvoboditvi je služboval v JLA ter bil vsestransko družbenopolitično aktiven.

Prejel je več odlikovanj in priznanj.

Marija Kovačič

V triindevetdesetem letu je umrla Marija Kovačič-Lukčeva mama iz Logaršč na Tolminskem. V začetku 1943. leta se je z vso družino vključila v partizansko gibanje. Mož je bil aktivist-terenec, 17-letni sin pa je odšel v partizane, kjer je padel. Starejši dve hčerki sta bili aktivistki. Partizani so redno prihajali v njeno hišo, saj so dobili toplo hrano in pomoč v izvidnici. Za svoje delo je bila odlikovana.

Mihael Vidič

Maja je umrl Mihael Vidič, ki se je rodil 1909. leta v Kanalu. Leta 1942. se je vključil v NOG in decembra istega leta je bil mobiliziran v bataljon speciale in poslan v Aquilo in naprej v Kalabrijo. Ob razpadu Italije se je skupaj z drugimi odločil za beg v domovino. Vendar so ga zajeli Angličani in pod njihovo oblastjo delal do 1945. leta, ko so ga z Malte poslali v Split, kjer je bil demobiliziran in poslan domov. Po vojni je delal v gradbeništvu.

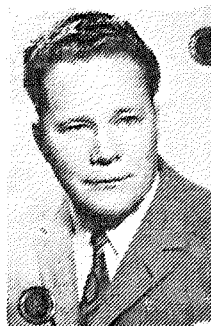
Alojz Šeme

Na pokopališču v Spodnji Slivnici pri Grosupljem smo se marca poslovili od borca NOV Alojza Šeme, rojenega 1926. leta. Za NOB je sodeloval že 1942. leta, aktivno pa se je vključil 1943. v brigado VDV. Po vojni se je vrnil v rojstni kraj in se vključil v obnovo vasi in bil aktiven družbenopolitični delavec.

Viktor Volk

Rodil se je pred 62. leti v vasi Trnovo pri Gorici. Ob italijanski kapitulaciji je izkoristil priložnost in odšel v partizane. Vstopil je v 19. slovensko NOB Srečka Kosovela. Decembra 1943 je bataljon te brigade prišel v sestavo Južno-primorskega odreda, kjer je bil borec in mitraljezec. Jeseni 1944. leta je bil premeščen v Bazoviško brigado, pred osvoboditvijo se je znašel v artilerijski brigadi 31. divizije. Po vojni je ostal v vojski in kot oficir prepotoval vso Jugoslavijo. Leta 1961. se je upokojil s činom kapetana. Tudi potem je bil aktiven član DPO, bil je tudi občinski praporščak ZZZB NOV občine Ljubljana Center.

Boris Roblek

Rodil se je pred 76. leti v Trstu. Živel je v Pristavi pri Trzinu. Zelo zgodaj se je povezal z NOG. Julija 1944 pa je vstopil v Kokrški odred, kjer je ostal do osvoboditve. Od njega smo se poslovili na pokopališču v Križah.

Milan Mihelič

Na piranskem pokopališču smo se junija poslovili od Milana Miheliča, rojenega 1914. leta v Bovecu. Ob razpadu Italije je odšel v NOV. Boril se je na Kobariškem vojnem področju, Zapadno-primorskem odredu in Rezijskem bataljonu, kjer je bil sprejet v KP in postal politdelegat. Po vojni je bil v Piranu aktiven družbenopolitični delavec. Odlikovan je bil z redom dela s srebrnim vencem.

Stanko Bizjak

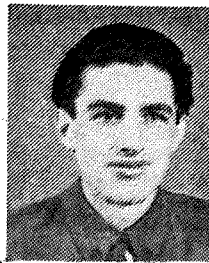
Rodil se je 1905. leta v Loki pri Koverju. Umrl je konec februarja, pokopali pa so ga v družinskem krogu na pokopališču v Koverju. Bil je član ZB in borec 31. divizije.

Krajevna organizacija ZB NOV Bohinjska Bistrica sporoča, da so umrli njeni člani:

Silvo Stres-Izidor, rojen 1925. leta v Borjani na Tolminskem, umrl marca 1987. V NOV je vstopil decembra 1942 in bil do konca vojne po raznih enotah, za kar je bil tudi odlikovan z medaljo zaslug za hrabrost in medaljo zaslug za narod 2. stopnje.

Ana Mencinger, rojena leta 1900, umrla aprila 1987. Sin ji je padel. Bila je ena najstarejših članic ZB v Boh. Bistrici.

Franc Mencinger, rodil se je 1927. leta, umrl je maja 1987. Maja 1944. je bil odpeljan v Begunje in nato v taborišče v Inšbrück. Po vrnitvi se je vključil v kulturno sodelovanje in bil aktiven delavec v družbenopolitičnih organizacijah.

Silvo Stres-Izidor

Ana Mencinger

Franc Mencinger

Po poteh prvega osvobojenega ozemlja na Slovenskem

Na pohodu po prvem osvobojenem ozemlju na Slovenskem so se nam pridružili narodni heroji, borci in drugi krajanjani.

Zjutraj smo se ob pol osmih odpeljali s šolskim avtobusom v Banja loko. Pred spomenikom padlim borcem nam je narodni heroj tovariš Andrej Cetinski-Lev pripovedoval o sodelovanju slovenskih in hrvatskih partizanov ter o napadu na Stari trg ob Kolpi in Banja loko. Učenci nižjih razredov so se nato z avtobusom odpeljali do Orleka. Učenci od petega do osmega razreda pa smo odšli peš proti zbornemu mestu na Stružnici. Z magistralne ceste smo zavili na gozdno pot, po kateri so med vojno domačini prinašali

hrano in sanitetni material za partizansko bolnišnico. V Drežniku smo videli staro ženico. Ko smo ji povedali, da gremo »v partizane«, so ji stopile solze v oči. Spomnila se je vojnih dni, ko so mimo njene hiše hodili partizani.

Med hojo smo večkrat počivali. Opazovali smo bližnje kraje, naleteli smo na sledove srnjadi, videli pa smo tudi nekaj smetišč. Ob deseti uri smo prišli na zborno mesto na Stružnici. Tu so nas pričakali ostali udeleženci pohoda. S svojim obiskom sta nas prijetno presenetila predstavnika milice z Jasnice. Zahvalila sta se nam za dolgoletno sodelovanje in šolski knjižnici podarila osem knjig Marko Polo. Tu smo tudi malicali. Okusni sendviči in čaj so nam zelo tekli.

Posladkali pa smo se še s čipsom, smokiji in palčkami.

Potem smo odšli na mesto, kjer je bila med vojno partizanska bolnišnica. Na mogočni bukvi sta še vedno vezani besedi Smrt fašizmu in zvezda. Tu je govoril narodni heroj tovariš Franc Avbelj-Lojko. Pripovedoval je o bojih z Italijani in o osvoboditvi Broda na Kolpi. Govoril je zanimivo, zato sem si njegovo pripoved dobro vtisnil v spomin. Včasih je povedal tudi kaj smešnega. Rekel je, da so ob nekem boju Italijani tako bežali, da so jih hlače komaj dohajale. Malo nižje smo si ogledali izvir, kjer so se partizani oskrbovali z vodo. Nato smo krenili proti bunkerju, v katerega so partizani v primeru nevarnosti

skrili ranjence. Ta bunker je velika kamnita votlina, megljena in hladna. Ustavili smo se še pred lovsko kočjo na Stružnici. Ker je bilo že vroče, smo bili utrujeni in žejni. Zato se nam je čaj dobro prilegal. Tovarišem borcem Andreju Cetinskemu-Levu, Francu Avblju-Lojku, Ivanu Mulcu in Tinetu Mesojedcu smo v spomin podarili svoje šolsko glasilo Doma sem ob Kolpi. Preko Planine in Jakšičev smo se vrnili v Vas, kjer je že čakal avtobus.

Pohod mi je bil všeč. Rad bi, da bi ga organizirali vsako leto in da bi se nam pridružilo čim več borcev in ostalih krajanov.

TADEJ BRATOŽ, 6. r.
Literarno dopisn. krožek OŠ
VAS FARA

Dragi naši mladi dopisniki in bralci! Morda ste zdaj v četrtem, kakor Marinka Laznik, ki se nam je oglasila iz Stranice. Morda tudi v katerem drugem razredu – sedmem, osmem? Počutite se velike in tudi že veliko znate. Toda vsakemu ostane spomin na tiste prve šolske korake, na prve sošolce in šolske klopi, na rumene rutice, prve šolske torbe in prve domače naloge. Zaželimo našim prvošolcem, naj jim ostanejo spomini na vse to kar najlepši!

Živa

V četrtem

Letos sem prišla v četrti razred. Zamenjali smo učilnico. Sedaj smo v večji. V četrtem je lepo. Razredničarka je Marina Hren, učita pa nas še Milena Olup in Irena Ložak. Imamo nekaj novih predmetov in sicer SD in SN. Ta predmet bo zanimiv in ne pretežak. Dobili smo nove učbenike in DZ. Sedaj še malo ponavljamo od lanskega leta. Spet imamo celodnevni pouk s samostojnim učenjem. Začeli smo že s

krožki. Prvi je začel dopisniški in sicer dvakrat tedensko. V četrtem razredu je premalo prostega časa. V šoli imamo dežurne učence; to so najstarejši. V razredu smo izvolili za predsednico Heleno Fijavž, tajnica je Urška Krajšek, blagajnik pa Duško Korošec. Vsi skupaj se bomo morali truditi v znanju in disciplini, da bomo obdržali prehodno zastavico, ki jo je iml nazadnje lanske četrti razred, in da bomo veliko znali.

MARINKA LAZNIK, 4. r
OŠ Stranice

Za svobodo je treba dati veliko

Rače imajo bogato vojno preteklost, polno bridkih izgub, pa tudi polno uspehov.

Eno izmed grozodejstev nemških okupatorjev je bil pokol v Mešlovi jami. Nedolžne ljudi so pobili zaradi ničvredneža, ki so ga partizani v Račah prestregli in likvidirali.

Bil je snežen, mrzel dan. Snežilo je neprenehoma. Po izjavah očividcev so teh deset talcev prignali v gramozno jamo in jih tam postrelili. Ljudje so z grožnjo v očeh gledali ta tragičen prizor, pr-

ve nedolžne žrtve v Račah.

Naslednji dan so jih pokopali. Tega dogodka niso mogle izbrisati niti številne uspešne akcije, ki jih ni bilo malo. Tako so razorožili vlak, poln do zob oboroženih sovražnikov. Takrat so partizani našli v vlaku orožje, katerega so zaplenili. V vojni je pač vsega dosti, akcij in izgub. Rače so kot majhno naselje, veliko pretrpele. Toda za svobodo je treba dosti dati, tudi to, kar so dale Rače.

ALES JURANČIČ, 8. a.
OŠ »Lackova četa« Rače

Ljudje, kaj hočete

Ljudje, kaj hočete?! Seveda, mir hočete. Toda, kaj sploh je mir? Je to bojevanje, pretakanje krvi z bojišča na bojišče? Ne, to ni mir. Mir je svoboda, enakost, bratstvo... Prav vsi si želimo mir. Toda, kje pa naj ga najdemo? Del miru lahko dobimo med seboj, med prijatelji, med sorodniki. Vsaj med svojimi znanci živite v bratstvu in ljubezni. Ljubite in spoštujte svojo domovino, svoj narod in svoje ljudi. Nekateri se sploh ne zavedajo, kaj delajo, kaj uničujejo in kaj imajo, če živijo v miru.

Predsednika obeh velesil se pogajata in pogajata, da bosta prekinila uporabljanje jedrskega orožja. Toda, kaj naj to pomaga, če še vedno nastajajo nove eksplozije in z njimi nove žrtve, ki pogosto niso prav nič krive. Zakaj nasilje? Samo sprajujemo se lahko. Pa ne znamo odgovoriti. Še na športnih prireditvah so zelo pogosti pretepi in tako nastajajo nova sovraštva med igralci in tudi med državami. Včasih zaradi majhne napake nastane nasilje z dolgosežnimi posledicami.

Ljudje! Ohranite med seboj vsaj kanček miru, ljubezni! Prav gotovo ni večje želje kot je želja po svetovnem miru. Toda, kdaj bo zavladal svetovni mir, kdaj bomo vsi deležni miru?

SIMONA CUDERMAN,
OŠ Matija Valjavec
Preddvor

Učenje – prva dolžnost

Ob začetku šolskega leta sem poiskala spričevalo. Pogled mi je ostal na sprednji strani, kjer je napisano, da je tov. Tito rekel: »Učite se, učite se in učite se!«

Ja, res je, kdor se ne bo učil, ne bo ničesar znal. Jaz se s tem strinjam. Zakaj danes mladina ne dobi službe? Premalo zna ali pa noče delati dela, ki je na razpolago? Mogoče se jim zdi preveč umazano? Ali bi radi večjo plačo? Večjo plačo lahko dobi tisti, ki več zna. Po radiu sem slišala, da lahko dobe službo vratarja. Pa tega nočejo. Zakaj? Saj vratarju ni treba veliko delati. Lahko kdaj pa kdaj prebere tudi časopis med delom. V Ljubljani čaka cela skupina na delo. Jaz bi bila zadovoljna s tistim delom, ki bi ga dobila.

Seveda pa je treba izbrati poklic, ki je bolj redek. Pa veliko znanja moraš imeti in tega pridobiš le z učenjem, raziskovanjem. Že pet let zelo uspešno napredujem. Rada bi bila še naprej takšna. Izbrala si bom poklic novinarka. Od življenja pričakujem le lepo: vilo z bazenom in potovanja po svetu. Vse to se mi lahko uresniči s pridnim učenjem in pridnim delom.

DAVORINA ŽNIDARŠIČ,
dop. krožek Stranice

Premočeni smo spali pod smrekami

Med vojno je bilo življenje težko, mi je dejal moj ded. Takole mi je pripovedoval:

»Ob razpadu Italije so nemške posadke navalile na naše partizanske čete. Nemški vojaki so pustošili po naših domovih. Kradli so hrano, pobijali ljudi in živino in nazadnje požigali vasi. Nedolžni ljudje so ostajali brez strehe nad glavo. Lakota je neizprosno pritiskala. Partizani so na njih pobirali požabljeno repo, peso ali krompir. Vse smo pojedli. Jedli smo tako, kot jedo danes otroci čokolado.

Nagajalo nam je tudi vreme. Dež, sneg in burja so bili zelo

pogosti. Zelo nas je zeblo. Premočeni smo spali pod smrekami. Takrat smo se stisnili kot ovce v gručo, da smo se segreli.

Nekega večera pa smo morali ostati na položaju. Nismo se smeli stisniti v gručo. Ves premočen sem ležal v strelskem jarku ob mlademu, visokemu hrastu. Tako sem trepetal, da je hrast treslo. V krošnji se je pričelo šelestenje listov, ki se je slišalo naokoli.

Tista noč in tudi druge noči so bile dolge in nepozabne. Ni čudno, da so danes borci tako bolehn.

KLEMEN KOREN,
OŠ Drago Bajc Vipava

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Otroci so naše največje bogastvo

Dragi naši mladi prijatelji, so vam kaj znani datumi, kot je 5. oktober ali pa teden od 5. do 12. oktobra? Seveda, 5. oktober je svetovni dan otroka, ki sta ga ustanovila Mednarodna unija za zaščito otrok in UNICEF zato, da bi spomnile vse narode sveta na njihovo odgovornost do otrok. Teden, ki temu dnevu sledi, pa je teden otroka.

Generalna skupščina Združenih narodov je posvetila temo letošnjega svetovnega dneva otroka nastanitvi brezdomcev in zagotavljanju stanovanjskih prostorov zanje pod geslom »Streha za brezdomce«. Zveza organizacij za vzgojo in skrb za otroke Jugoslavije sodeluje vsako leto pri označevanju svetovnega dne in tedna otroka. Glede ne naše družbenogospodarske razmere in našo zasnovo družbene skrbi za otroke je temo poimenovala »Otrok – demografska in migracijska gibanja«. Saj poznate – veliko manj otrok se rodi, mlade družine se selijo v tujino, iz vasi odhajajo v mesta, ki so zato kar prepolna in primanjkuje stanovanj. Potem se vprašamo, kako je v mestu poskrbljeno za otroke: kako je z vrtci? Ali imajo zagotovljeno varstvo, če očka in mamica hodi-ta v službo? Ali imajo svoj zeleni košček prostora pred nizom stolpnic? Kakšno je njihovo otroštvo? Njihove igre? Kdo si vzame čas za ta mala bitja, za njihove probleme, čas, ki nas tako prehiteva in drvi nam v neznanje?! Ali morajo vse to občutiti tudi otroci? Pa naj bodo tisti najmlajši ali pa že malo večji!

Veste kaj! Pa napišimo nekaj o tem na naši mladinski strani ob letošnjem tednu otroka. Premislite. Gre za vaše otroštvo, za rosna leta vaše sestrice ali bratca ali pa otroka, ki ga poznate samo na videz. In ne nazadnje za tistega malčka, ki ste ga videli na televizijskem ekranu z velikimi vprašujočimi solznimi očmi, in na tisoče njemu podobnih, ki jim je kruta vojna odvzela starše. Premislite, napišite in nam pošljite čimprej na uredništvo. Časa res ni več veliko.

Ko boste pisali, se spomnite še nečesa: da je imel tovariš Tito zelo rad otroke, da je bil njihov največji prijatelj in da so ga tudi otroci vedno imeli radi. »Naj bodo vaše igre in zabave polne vsebine, naj razvijajo vašo domišljijo in ustvarjalnost. Čimveč berite, iščite in širite znanje, v šoli in zunaj nje. Kajti samo tako boste sposobni odgovoriti obvezam, ki vas čakajo, dolžnostim graditeljev vse boljšega življenja in zavestnih samoupraviteljev naše družbe.« Besede tovariša Tita, ki še vedno veljajo, čeprav so bile izrečene že ob začetku mednarodnega leta otroka 1979, besede, ki obvezujejo in obenem vzpodbujajo k vsemu boljšemu in lepšemu.

Pa ne bom več pisala za danes, saj se je tole moje pisemce, ki je bilo predvideno kot kratko prisrčno povabilo k sodelovanju pri oblikovanju naše mladinske strani ob tednu otroka, kar malo raztegnilo. Pišite vi. Vaš je prostor, vaša je beseda.

Pozdrav,
Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Njena naloga je bila zdraviti

Zdravnica dr. Ruža Šegedin-Meta je med vojno delala v bolnišnici Jelendol. Pripovedovala nam je, kako je potekalo njeno življenje v vojnih časih.

Rodila se je v Novem mestu. Študirala je medicino v Ljubljani. Povedala nam je, da je bila Ljubljana med vojno obdana z bodečo žico. Na to se vsako leto spomnimo z množičnim pohodom Po poteh spominov in tovarštva. V Kočevskem Rogu je bilo med vojno največ bolnišnic, vsega kar šestnajst. Bile so skrite globoko v gozdu, tako da jih sovražnik ni mogel odkriti. Partizani so tja prinašali ranjence, ki so jim poprej zavezali oči, tako da nihče ni vedel za pot, ki je vodila do bolnišnic. Dr. Ruža je opravljala delo kirurgov. Pot okoli bolnišnice so posuli s poprom, da nemški psi niso mogli zavohati sledi. Povedala nam je, da so imeli dve mucki. Ker je bila ena potepuška, so morali obe ubiti. Bali so se, da jih ne bi izdali. V Kočevskem Rogu je bilo zelo veliko divjadi. Nekoč je prišla k njim mala srnica, ki je ostala tam do osvoboditve. Bilo je tudi več ofenziv. Med neko ofenzivo jim je umrl ranjenec in ker ga niso mogli pokopati, so ga zavili v vrečo in ga nesli na podstrešje. Po končani ofenzivi so ga pokopali.

Nekega dne, že v mraku, sta šla proti bolnišnici dva človeka. Stražar se je ustrašil, da sta to Nemci. Prepoznali so ju in videli, da sta to nova zdravnik. Bili so ju zelo veseli.

Italijani so odkrili eno od partizanskih bolnišnic, jo zažgali, ranjence pa postrelili. Za otroke so imeli šole.

Dr. Ruža med vojno ni nikoli streljala, njena naloga je bila zdraviti ranjence. To delo je rada opravljala. Vedela je, da s tem pomaga partizanom. Vedno je bila vesela, kadar ji je opracija uspela, čeprav jim je velikokrat primanjkovalo zdravil in obvez.

Iz pogovora sem spoznala, da je bilo življenje med NOB zelo težko in si želim, da se kaj takega ne bi več zgodilo.

POLONA PRELOGAR
4. f OŠ Danile Kumar
Ljubljana

NAGRADNA KRIŽANKA

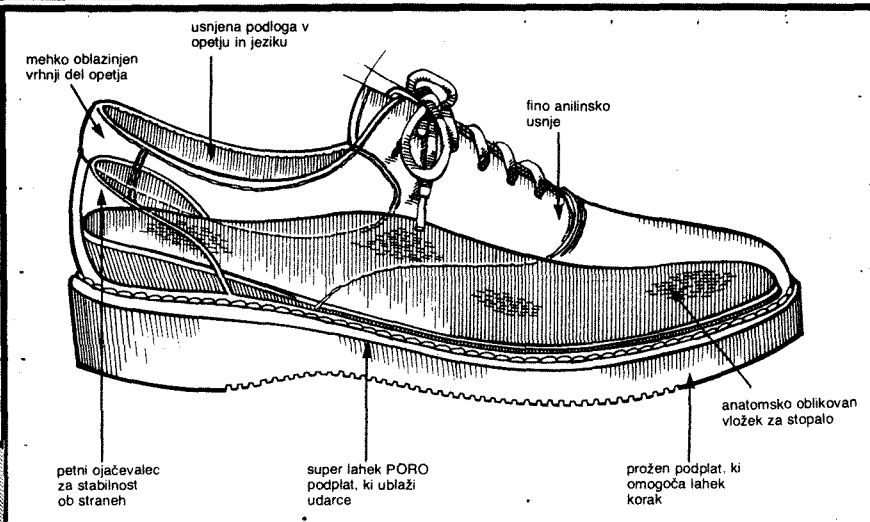
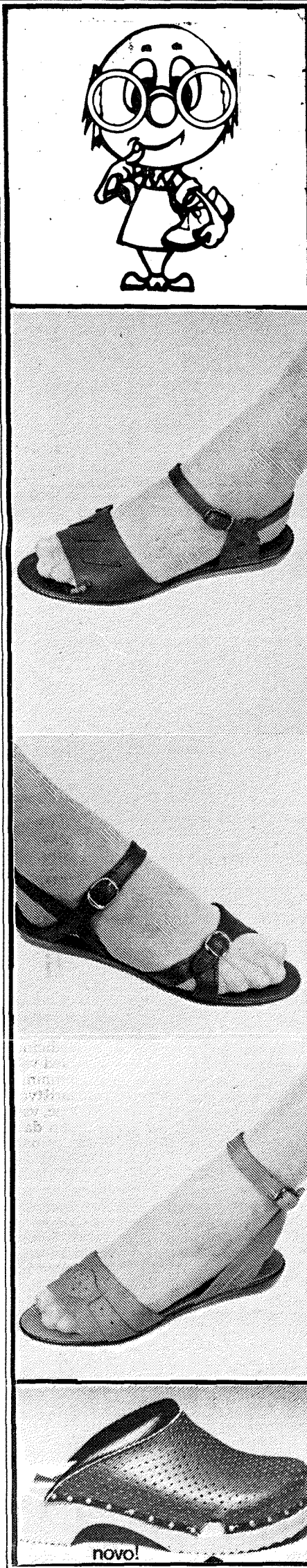
Nagradni razpis

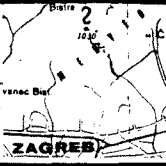
Tokrat vam je nagradno križanko pripravila tovarna obutve Peko iz Tržiča. Rešitve pošljite do ponedeljka, 5. oktobra 1987 na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. V spodnji levi kot kuverte pripišite PEKO. Pet reševalcev čakajo knjižne nagrade iz programa založbe Borec.

Nagradni kupon

Ime in priimek: _____
Naslov: _____

PETER PAN	NAJVEČJA REKA V SIRIJI	SKALA OB RENU, MIT. BIVALISČE VILE	MIT. KRALJ V ATENAH (EGEJSKO MORJE)	OZEK KOS BLAGA	UPANJE	NAZIV	DRŽAVNIK IN PESNIK ZEDONG	▽	▽	▽	PROSTOR ZA KOTENJE					
▷							MESTO OB OMU IN IRTIŠU						BREZTO- NICNOST	PRESKUS ZNANJA	STAR SLOVAN	
▷							OKRAS, NAKIT					▽	OČE PRITOK KOLUMBIJE (V ZDA)			
GORSKE VILE V GR. MIT.							STAROGR- ŠKI ZEM- LJEPISEC									
LJUBK. Ž. IME						ŽIVANA	ČUSTVE- NOST NEM. POLIT. (FRIEDRICH)									
TEGA LETA				ŠOLSKA KNJIGA, DNEVNIK		AMERIŠKI PISATELJ (CHARLES)	NEKD. SL. NAMIZNO- TENIŠKI IGRALEC				GOSLI					AVTOR VINKO KORENT
ARHITEKT SAARINEN							STARO- GRŠKI LIRIK				POKRIVALO IZ PA- PIRJA KALCIJ				SOBNA PTICA PEVKA	PREBI- VALKA ATIKE
DEL ZE- MELJSKE SKORJE (SI IN AI)							STAYČNO LOČILO (MNOŽ.)					Ž. IME OPRTA, NEDRČEK				
							GRŠKI OTOK OLIKA, OBZIR				SLOVESNA OPRAVA ODPRTA KOČJA					
ZID	▽						PREGOVOR	SIMON GREGORČIČ KLOVN POPOV			PRETEPAČ INDIJSKA RELIGIJA					
ZAMRZNJE- NA VODA							PLOŠČA, KI ZAPIRA TRUP LADJE				GR. BO- GINJA RO- DOVIT- NOSTI					
HUS							TRUP PREMI- KANJE PO ZRAKU				NAČIN UMETN. IZRAŽANJA				ČARLI NOVAK NEM. POLI- TIK HELMUT	
BAZA ALKOHOLA							BILJARD- NA PALICA KOS JEDIL. PRIBORA				ČOLN GRŠ VRBOV GRM				UDAREC S SEKIRO ŠOSE- SCINA	
PODPOR- NIK UMET- NOSTI								NEKD. IND. POLITIK (1894-1980)				KUB VISOKA STOPNJA JEZE				
GR. MUZA LJUBEZEN. PESNI- STVA							LESENO PIHALO	NEM. FILM. REZISER (FRITZ)				KNUT HAMSUN			JEGULJA	LOJEVEC, SMUKEC
ČAKAR- JEVA ZALOŽBA	SLAVILNA LIRSKA PESEM	GORA NAD KOBARIDOM	LOŠČILO	ŽUPNAČIČ OTON VRSTA VRBE			EDVARD BENES	KITAJSKO BRENKALO ČEBULA				OVOJ				
▷							DRŽAVA V SREDNJI AMERIKI ARGON						TEKMO- VALNA SKUPINA			
▷													MALIK			
GLAVNO MESTO TURČIJE								PREŠER- NOVA PESEM				TOVARNA OBUTVE PEKO TRŽIČ	ŠTORKLJA			

Poročila zdravstvene ambulante počitniškega doma Banjole

Ob delu ambulante Počitniškega doma Banjole bi radi uporabnikom naših storitev nekaj pojasnili, oziroma svetovali. S tem bi koristili našim gostom oziroma pacientom, nam bi pa precej olajšali delo.

Najštevilnejši naši bolniki so starejši ljudje, največkrat gre torej za kronične bolnike, ki potrebujejo obvezno zdravniško oziroma medicinsko nadziranje v stalnem bivališču. Posebej pa je pomemben medicinski nadzor tudi pri takšni spremembi okolja, kot je prihod na morje. Tega pa se naši starejši pacienti ne zavedajo.

V teh desetih letih, kar delamo v ambulanti Banjole, opazujemo, da zelo pogosto prihajajo v slabem in nekaj

krat zelo težkem zdravstvenem stanju, nepripravljeni za bivanje na morju: popolnoma brez zdravil, ki jih doma redno uporabljajo in brez kakršnihkoli zdravniških izvidov o poprejšnjem zdravljenju. Takrat so večkrat potrebni hitri zdravniški ukrepi, ki jih izvajamo v ambulanti ali pa v bolniški sobi. Večkrat pa tudi to ne zadoštuje in je potrebno bolnišnično zdravljenje.

Nujno potrebno in priporočljivo bi bilo, da naši gostje, posebej starejši, pa tudi tisti, ki so sicer kronični bolniki, ne glede na starost, pred prihodom na morje opravijo tole:

1. Največ sedem do štiri najst dni pred odhodom naj

obiščejo svojega lečečega zdravnika, da preveri zdravstveno stanje in zmogljivost za potovanje in bivanje na morju (to posebej velja za mesec julij in avgust). Takrat bi tudi dobili nujna zdravila in tudi bistveno medicinsko dokumentacijo, če ta obstaja (podatki o operativnih posegih in drugih hospitalizacijah, kakor tudi o specialističnih pregledih in dosednji terapiji).

2. Takoj po prihodu v Banjole oziroma v prvih dneh je potrebno obiskati našo ambulanto. Tu bomo opravili klinično kontrolo in v skladu s tem podali nekaj nasvetov glede kopanja in sončenja. Po potrebi jih bomo naročili na ponovne preglede.

3. Nujno je, da kronični bolniki prinašajo svoja zdravila s seboj, saj prekinitev terapije v času oddiha ni opravičljiva (posebej astmatiki in srčni bolniki). Kronični kardiovaskularni bolniki (srčni bolniki, bolniki z dolgotrajnim zvišanim krvnim pritiskom in podobni), ki niso popolnoma kompenzirani oziroma v zadovoljivem zdravstvenem stanju, bi se morali izogibati prihoda na morje v juliju in avgustu, saj so možnosti za težave večje.

Upamo, da bodo ta kratka priporočila vplivala na boljše počutje naših gostov v času bivanja v Počitniškem domu v Banjolah in tudi nam olajšala delo.

Dr. Franc Rozman

Regijsko pohodno tekmovanje s področja SLO in DS za Podravje

V Majšperku je bilo regijsko pohodno tekmovanje s področja SLO in DS, na katerem je sodelovalo 11 ekip iz podravskega območja. Ekipa sta sestavljala po dva predstavnika ZRVS, dva predstavnika ZSMS, dva predstavnika Civilne zaštite in dva predstavnika Narodne zaštite. Proga za pohod je bila dolga okoli devet kilometrov, tekmovalci pa so morali na kontrolnih točkah pokazati znanje iz poznavanja orožja, reševanja taktične naloge, protipožarne zaštite, postavljanja protipešadijske mine, streljanja s tromblonom in meta bombe. V imenu MS ZRVS za Podravje je udeležence tekmovanja pozdravil Ivo Gradišek, predsednik mestne konference ZRVS Maribor in poudaril izreden pomen tekmovanja za krepitev borbene pripravljenosti, za preizkušanje telesne vzdržljivosti in znanja z najrazličnejših področij. Ti pohodi so še posebej pomembni zato, ker se na njih srečujejo in se izpopolnjujejo predstavniki ZRVS, ZSMS, Civilne zaštite in Narodne zaštite, ki imajo tudi sicer dosti skupnih nalog na področju SLO in DS. Udeležence tekmovanja sta pozdravila tudi predstavnika medobčinskega sveta SZDL za Podravje in sveta krajevne skupnosti Majšperk. Na pohodu je zmagala ekipa Ptuja, druga je bila ekipa Maribor Tabor in tretja ekipa Maribor Pobrežje. Zmagovalna ekipa je prejela prehodni pokal in pismo priznanje, vsi posamezniki prve, druge in tretje uvrščene ekipe pa praktične nagrade. Prve tri ekipe so prejele tudi pokale v trajno last.

M. K.

Duško Radović

Dobro jutro, Beograd

Komu je bolj žal...

Pri nas nič ne deluje, vse se je – ali ustavilo – ali pa se giblje le še po inerciji. Vsega se zavedamo, vendar smo kot paralizirani in ne moremo nič ukreniti. Ostaja nam le še to, da tekmuje v tem, komu je bolj žal, da je tako...

A bomba

Atomska bomba ustreza današnjemu človeku in njegovemu pogledu na svet: »Ubijte me, le ne dotikajte se tistega, kar je moje...« (prev. B. Ž.).

Pripombe k enemu izmed sestavkov v knjigi Boj pod Olimpom

(nadaljevanje s prejšnje številke)

Borke in borci nekdanjega Slovenskega bataljona, med katere so se vračali tudi tisti ranjeni in bolni borci, ki so okrevali, so v sestavi 1. jugoslovanske brigade nadaljevali z bojem in sodelovali v bojih pri Brčkem, nato na območju Rajevo selo-Gunja-Posavski Podgajci, v bojih pri Gudincih, Beravcih, Šušnjevcih, Bukovlju in Slavonskem Brodu. V teh bojih je padlo nadaljnjih 21 borcev in bilo ranjenih najmanj 39 borcev nekdanjega Slovenskega bataljona. Mnogi so zboleli in bili poslani na zdravljenje. Tako jih je v Pakracu ostalo še 77. Ti so bili 26. aprila poklicani v štab I. armade JA, kjer so dobili ukaz, da odpotujejo preko Madžarske v Prekmurje, kjer so postali kadrovska osnova pri formiranju 1. prekmurske brigade. V sklopu njenega 2. bataljona so nekateri nekdanji borci Slovenskega bataljona sodelovali tudi v zadnjem boju za osvoboditev naše domovine, 15. maja 1945, pri Dravogradu. Takšna je torej resnica o bojni poti Slovenskega bataljona.

Vzroki za vojaški zlom

Tretja netočnost zadeva avtorjevo trditev, da je do vojaškega zloma Slovenskega bataljona prišlo predvsem zaradi nepazljivosti sosednjih bataljonov na črti Opatovac-Lovas-Tovarnik-Dželetovci-Komletnici. Črta, ki jo navaja avtor, je približno celotna črta sremske fronte, ki se je v začetku januarja 1945 raztezala od Donave na vzhodu, do Save na zahodu in ne samo del fronte, na kateri se je nahajal Slovenski bataljon. Na tej črti so bile v tem času razporejene enote I. armade JAP in sicer: 1. proletarska divizija s 4 brigadami, 5. udarna divizija s 4 brigadami in 6. proletarska di-

vizija s prav tako 4 brigadami. Torej se na tej črti ni nahajalo samo nekaj bataljonov, temveč kar 12 brigad (Sremski front 1944–1945, L. Pajević, D. Uzelac, M. Čelebić, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1979, str. 167–168). Prav tako so netočni avtorjevi podatki o izgubah bataljona do njegove premestitve v 1. jugoslovansko brigado.

Avtor spornega zapisa tudi navaja: »da je kot šef vojaškega odseka Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Srbijo dobil, dne 10. marca 1945, ukaz, da odpotuje v Skopje h glavnemu štabu Makedonije (str. 214) in da se je komandirju »Samostojne partizanske čete Primorje« Srečko Likarju ter njenemu političnemu komisarju Tonetu Gošniku predstavljal kot odposlanec Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Srbijo in delegat Poveljstva zaledja JA v Beogradu, ter ju opozoril, da je ta enota zdaj v vojaški pristojnosti Osvobodilne fronte za Srbijo oziroma poveljstva zaledja JA (str. 214–215)«. Tudi te navedbe niso točne. Odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Srbijo je bil ustanovljen v Beogradu na seji 28. oktobra 1944 (Oris bojne poti bataljona str. 13). Mesec dni kasneje, 18. in 19. decembra 1944, je bil v Beogradu zbor delegatov Osvobodilne fronte Slovenskega naroda za Srbijo, ki se ga je udeležilo 100 delegatov iz krajevnih odborov OF z območja Srbije. Na tej seji so sprejeli sklep, da se odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Srbijo preimenuje v Slovensko prosvetno – kulturno društvo »Franc Rozman«. S tem sklepom je bila organiziranost Slovencev v Srbiji usklajena z načelom, naj se pripadniki drugih narodov in narodnosti, ki živijo v Srbiji, tvorno vključijo v srbske družbenopolitične organizacije, pri svojem kulturno-prosvetnem delovanju pa naj se združujejo v svoja nacionalna kulturno-prosvetna društva. Na to načelo, ki izhajalo iz federativne ureditve nove Jugoslavije, je opozoril Izvršni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda Slovenije v enem svojih pisem odboru v Beogradu (Oris bojne poti bataljona str. 13 in 18). Odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Srbijo je torej nehal obstojati 19. decembra 1944. Njegov vojaški odsek je bil priključen mobilizacijskemu odseku Poveljstva mesta Beograd NOVJ. Tudi iz originalnega dokumenta (objave) z dne 12. februarja 1945 je razvidno, da je bil avtor zaposlen pri navedenem odseku. Iz originalnega dokumenta (objave) z dne 12. marca 1945, ki ga je izdalo Poveljstvo zaledja JA v Beogradu, pa je razvidno, da je avtor, v svojstvu vojaškega referenta – oficirja pri mobilizacijskem odseku Poveljstva mesta Beograda, poslan uradno v Glavni štab Makedonije v Skopje. Pozneje je postal intendat »Prvega samostojnega slovenskega bataljona«, ki mu je poveljeval komandant Srečko Likar, njegov politični komisar pa je bil Tone Gošnik. Iz vsega navedenega je torej mogoče zaključiti, da avtor ni bil in ni mogel biti odposlanec odbora Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Srbijo, pač pa odposlanec ustreznih vojaških poveljstev. Morda bo kdo dejal, da to ni pomembno, pa je, saj je iz navedenega razvidno, da so se že zgodaj začela spoštovati AVNOJ-ska načela federativne ureditve Jugoslavije, ki niso dopuščala, da bi na območju neke federalne enote obstajale družbenopolitične organizacije drugih federalnih enot, lahko pa so obstajala njihova kulturno-prosvetna združenja.

Nekatere spredaj navedene zgodovinske netočnosti o Slovenskem bataljonu 1. krajske brigade so bile ponovljene tudi v članku: »Umrl je Bronislav Vrhunec«, ki je bil objavljen v tedniku TV 15 – Naš tovariš z dne 17. maja 1987 na str. 17. Upamo in želimo, da bi se, pri morebitnem ponatisu zanimive Knjige Boj pod Olimpom, ti podatki popravili ali enostavno izpustili, saj niso v neposredni zvezi z bojem Slovencev v Makedoniji, Grčiji in Albaniji.

Nekatere spredaj navedene zgodovinske netočnosti o Slovenskem bataljonu 1. krajske brigade so bile ponovljene tudi v članku: »Umrl je Bronislav Vrhunec«, ki je bil objavljen v tedniku TV 15 – Naš tovariš z dne 17. maja 1987 na str. 17.

Upamo in želimo, da bi se, pri morebitnem ponatisu zanimive Knjige Boj pod Olimpom, ti podatki popravili ali enostavno izpustili, saj niso v neposredni zvezi z bojem Slovencev v Makedoniji, Grčiji in Albaniji.

Pripis

Z zadovoljstvom smo ugotovili, da ste pričeli z objavo našega zapisa: »Pripombe k enemu izmed sestavkov v knjigi Boj pod Olimpom«. Tako bo popravljen zgodovinski napaden vtis o našem bataljonu, ki so ga bralci lahko dobili pri branju spornega besedila v knjigi in našem glasilu.

V prvem delu objave v TV-15 NAŠ TOVARIŠ z dne 17. 9. 1987, na str. 16, pa je v četrtem odstavku, za besedilom: » – ujetniki v nemška ujetniška taborišča na območju Srbije« izpuščeno besedilo: »od koder jih je največ pobegnilo v enote NOV in POJ. Nadalje je bilo med prostovoljci tudi precej Slovencev, ki so se naselili v Srbiji.«. Ta popravek je zlasti potreben glede na zaključek tega odstavka, kjer smo zapisali: »Takšen bi bil popoln pregled Slovencev – prostovoljcev Slovenskega bataljona.«

M. P.

Vabila, obvestila

Borci 2. tankovske brigade NOVJ sklicujemo zasedanje zbora, ki bo v torek, 6. oktobra 1987, ob 10. uri na Vrhniki, v Domu JLA, ulica 6. maja št. 7 (velika dvorana v pritličju).

Izvolili naj bi organe zbora borcev, razpravljali o opravljenem delu zadnjih dveh let, napravili program dela pododbora za prihodnje dve leti, se pogovorili o organiziranosti in poslovanju tega pododbora in volili člane pododbora.

Podelili bomo tudi spominske medalje še živečim borcem 2. tankovske brigade (z območja SRS), in si ogledali razstavo Druga tankovska brigada NOV Jugoslavije, ki jo je tehnično pripravil Muzej ljudske revolucije Slovenije. Za tovariško srečanje si bodo v recepciji Doma vsi udeleženci lahko nabavili kupon za kosilo-enolončno.

Vabimo vse nekdanje borce 2. tankovske brigade (z območja SRS), da se zanesljivo udeležijo zasedanja zbora borcev svoje brigade.

Pododbor borcev 2. tankovske brigade NOVJ

★

Krajevna organizacija ZZB NOV Križe pri Trziču vabi na praznovanje krajevnega praznika štirih Krajevnih skupnosti. Križe, Pristava, Sebenje in Senično.

V soboto, 3. oktobra, bo slavnostna seja vseh štirih Krajevnih skupnosti v šoli Kokrškega odreda v Križah, ob 18. uri. V nedeljo, 4. oktobra, bo ob 11. uri spominska svečanost v vasi Gozd, s kulturnim sporedom in tovariškim srečanjem, kamor vabimo borce Kokrškega odreda in ostalih enot ter člane, pa tudi mladino in občane.

Krajevna organizacija ZZB NOV Križe

★

Krajevna skupnost in DPO Hruševje pri Postojni in Skupnost borcev VOS-OF za Južno Primorsko vabita borce VOS-OF in vse druge borce ter aktiviste Pivškega okrožja, krajeane in mladino na svečanost, ki bo v soboto, 26. septembra z začetkom ob 14. uri v partizanski vasi Sajevce pri Hruševju. Ob tej priložnosti bomo odkrili spominsko obeležje, posvečeno ustanovitvi okrožne komisije VOS-OF za Pivško okrožje. Vaščani Sajevci pa bodo slavili pomembno delovno zmago, saj bodo dobili v svoje domove telefonsko povezavo.

Občinski odbor ZZB NOV Postojna

★

Področni odbor koroških partizanov Mozirje skupno s Krajevno organizacijo ZB NOV Solčava vabita koroške partizane v soboto, 26. septembra 1987 ob 10. uri v Solčavo na tovariško srečanje, združeno s proslavljanjem 45. obletnice prihoda borcev Savinjskega bataljona in političnih delavcev na Koroško ter napada te skupine na Solčavo.

Vse borce prosimo, da prijavijo svoj prihod na OO ZZB NOV Mozirje zaradi priprave toplih malic.

Področni odbor

★

Odbor skupnosti borcev 1. bataljona VOS – OF vabi vse borce in MPE, da se udeležijo zbora – srečanja borcev 1. bataljona VOS – OF, ki bo v soboto, 26. septembra 1987 ob 10. uri v kulturnem domu v Zagradcu, na mestu, kjer je bil bataljon pred 44. leti ustanovljen.

Po zboru bo tovariško srečanje.

Vabi odbor skupnosti borecev 1. bataljona VOS – OF

★

Zahvala

Odbor skupnosti borcev IV. SNOUB Matija Gubec se s priznanjem iskreno zahvaljuje vsem, ki so kakorkoli prispevali, da je proslava ob 45-letnici ustanovitve naše brigade dne 5. septembra 1987 na Trebelnem tako lepo uspela.

Posebno zahvalo in priznanje smo dolžni vsem organizatorjem, nastopajočim pevcem, recitatorju tovarišu Zupanu, obema godbama in zabavnemu orkestru JLA, kakor tudi vsem, ki so materialno ali kako drugače prispevali, da nam je ta naš jubilej ostal v nezabnem spominu.

Odbor

Prošnja za pomoč

Raziskujem življenjsko pot najbolj odlikovanega slovenskega oficirja v prvi svetovni vojni in Maistrovega borca Albina Mlakarja. Star 54 let je avgusta ali septembra 1944 odšel iz Ptuja k svoji sestri zobozdravnici dr. Mariji Klemenc v Dol pri Ljubljani, od nje pa k partizanom. Ob osvoboditvi je bil major v Mariboru in je v Mariboru leta 1946 tudi umrl. Lepo prosim vsakogar, ki karkoli ve o njegovi partizanski čini, da to sporoči na naslov Janez J. Švajncar, Gregorčičeva 13, Maribor. Hvala!

Popravek

V rubriki Vabila smo v 35. številki TV 15 Naš tovariš pomotoma objavili vabilo Pripravljalnega odbora skupnosti Gorjanskega bataljona, ki je veljalo za 30. september. Zbor se je že odvijal v nedeljo, 13. septembra. Širše poročilo o tem zboru si lahko preberete na 9. strani omenjene številke, v tej pa se uredništvo iskreno opravičuje.

tv-15 naš TOVARIŠ

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Časopisni svet TV-15 naš tovariš: MIRA SVETINA (predsednica); člani: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPČIČ, TONE GOŠNIK, FRANC KONOBEJ, MARJAN LAH, FRANJO MAROŠEK, IVO OREŠNIK, JOŽE OBLAK, ZORKA PERŠIČ, IVAN REPINC, JOŠT ROLC, VANDA ŠKODNIK in delegati: BLAŽ LAVRIČ, RK ZVRS SLOVENIJE, VLADIMIR DEJAN, IS SKUPŠČINE SRS, MARINKA LEVIČNIK, SPIZ SRS. Glavni urednik: ZVONE KRAŽNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: MIRANDA MRČELA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: BOJAN ŽVONAR; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelek: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 4.400 din, posamezna številka v prosti prodaji 100 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije št. 421/72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov – Korektura in tisk: CGP Delo, Ljubljana, Titova 35